

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

XXXV International Scientific and Practical Conference
«Scientific dialogue: theory, methodology, and
practical application»

August 31 – September 02, 2026
Sofia, Bulgaria

SCIENTIFIC DIALOGUE: THEORY, METHODOLOGY, AND PRACTICAL APPLICATION

Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference

Sofia, Bulgaria
(August 31 – September 02, 2026)

UDC 01.1

ISBN – 979-8-90553-919-0

The XXXV International scientific and practical conference «Scientific dialogue: theory, methodology, and practical application», August 31 – September 02, 2026, Sofia, Bulgaria, 99 p.

Text Copyright © 2026 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2026 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Sayfiddinova J.Z. Methodology for developing logical thinking through literary characters and wise texts in primary school literary education. Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference. Sofia, Bulgaria. Pp. 13-17.

URL: <https://eu-conf.com/en/events/scientific-dialogue-theory-methodology-and-practical-application/>

TABLE OF CONTENTS

ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
1.	Бондар О.В., Бондар А.В. РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧІ ПІДХОДИ ДО ВИРОБНИЦТВА СУХИХ БУДІВЕЛЬНИХ СУМІШЕЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВТОРИННОЇ СИРОВИНИ	6
ECONOMICS		
2.	Дарушин О.В. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНО-ІНФРАСТРУКТУРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ КРИЗ ТА ТУРБУЛЕНТНОСТІ	10
EDUCATION		
3.	Sayfiddinova Jamila Ziyodulla qizi METHODOLOGY FOR DEVELOPING LOGICAL THINKING THROUGH LITERARY CHARACTERS AND WISE TEXTS IN PRIMARY SCHOOL LITERARY EDUCATION	13
4.	Urolova Maksuda Khabibullo Kizi LITERARY STUDIES DISCIPLINES AS A FOUNDATION FOR ENHANCING THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF PHILOLOGY STUDENTS	18
5.	Садовець О.В. ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФІЛОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ: НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ "ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ"	24
GEODESY		
6.	Прокопенко Н.А. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ТОЧНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО В РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ: МАРКШЕЙДЕРСЬКИЙ АСПЕКТ	27
HISTORY AND ARCHAEOLOGY		
7.	Литвиненко О.Є. ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ 1897 РОКУ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	29

JURISPRUDENCE		
8.	Veresha R. PANDEMIC THREATS AS A SOURCE OF NEW CRIMINAL OFFENSES AND CHALLENGES FOR CRIMINOLOGY AND VICTIMOLOGY	33
9.	Заборська К.А. ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	38
10.	Малимон В.Г. МАРКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШОКОЛАДУ У СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ	41
11.	Супрунчук О.О. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СУБ'ЄКТІВ ДЕКЛАРУВАННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	47
MANAGEMENT		
12.	Бездітко О.Є. КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ	53
13.	Король В.С. КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ	56
MARKETING		
14.	Оборіна А.Ю. РОЗВИТОК АЛГОРИТМІВ GOOGLE AI OVERVIEW ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ОРГАНІЧНИЙ ПОШУК	60
MEDICINE		
15.	Mamataliyev F.A., Abdurakhmanov A.A. ULTRA-EARLY CAROTID STENTING IN CRESCENDO TRANSIENT ISCHEMIC ATTACK: RATIONALE FOR THE TIMING OF REVASCULARIZATION IN A MULTIDISCIPLINARY EMERGENCY MEDICAL CENTER	63

PHARMACY		
16.	Сорокоумова А.С. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ДОПОМІЖНИХ РЕЧОВИН ДЛЯ ТАБЛЕТОК, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ТРИВАЛОГО ЗБЕРІГАННЯ ПІД ЧАС ГУМАНІТАРНИХ КРИЗ	66
PHILOLOGY		
17.	Qushshiyeva D.A. LINGUISTIC VERBALIZATION AND CROSS-CULTURAL TRANSLATION OF THE CONCEPT OF “MOTHER” IN UTKIR HOSHIMOV’S SUCH IF LIFE	69
18.	Голікова Н.С. ШИРОКОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНОНАЗВИ "МОВНА НОРМА" В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОУКРАЇНІСТИЦІ:	72
PHILOSOPHY		
19.	Parpieva A.R. FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN THE AXIOLOGICAL CONTEXT	76
PHYSICAL CULTURE AND SPORTS		
20.	Медве М.О. ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	86
TECHNICAL SCIENCES		
21.	Микитенко М. ВПЛИВ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТА МЕХАНІЧНИХ ДОМІШОК НА ДИСПЕРСНІСТЬ РОЗПИЛУ У ВІДЦЕНТРОВИХ ДИСКОВИХ СИСТЕМАХ	91
TOURISM AND RECREATION		
22.	Харченко М.А. РОЛЬ ОМНІПОШУКУ ТА РОЗУМНИХ ФІЛЬТРІВ ДОСТУПНОСТІ У РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ	93
PHYSICS AND ASTRONOMY		
23.	Надєєва К. ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ У РОЗВИТОК ФІЗИКИ	96

РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧІ ПІДХОДИ ДО ВИРОБНИЦТВА СУХИХ БУДІВЕЛЬНИХ СУМІШЕЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВТОРИННОЇ СИРОВИНИ

Бондар Олександр Васильович,
аспірант кафедри будівництва, міського господарства та архітектури,
Вінницький національний технічний університет

Бондар Альона Василівна,
кандидат технічних наук, доцент,
Вінницький національний технічний університет

Сучасний розвиток промисловості будівельних матеріалів пов'язаний із необхідністю одночасного забезпечення високих технічних характеристик продукції, економії природної сировини та зниження екологічного навантаження. Одним із перспективних напрямів вирішення цих завдань є залучення промислових і будівельних відходів до виробництва сухих будівельних сумішей [1-3].

Значний ресурсний потенціал мають відходи теплоенергетики, металургії та будівельного комплексу. Зола-винесення, доменні шлаки, відсів дроблення каменю, бетонний і цегляний бій після відповідної підготовки можуть використовуватися як активні мінеральні добавки, мікронаповнювачі та заповнювачі [4]. Їх застосування дозволяє частково замінити традиційні природні компоненти та одночасно вирішувати проблему накопичення твердих мінеральних відходів.

Особливої актуальності використання продуктів ресайклінгу набуває в умовах збільшення обсягів будівельного лому, утвореного внаслідок демонтажу, реконструкції та руйнування будівель і споруд. Подрібнений бетонний та цегляний бій після очищення, фракціонування і контролю властивостей може повторно залучатися до технологічного циклу виробництва будівельних матеріалів [1, 3].

Метою дослідження є оцінювання можливості комплексного використання промислових і будівельних відходів у складах сухих будівельних сумішей та встановлення їх впливу на основні технологічні й фізико-механічні характеристики матеріалу.

Для проведення експериментальних досліджень використовували сухі будівельні суміші на основі портландцементу та піску. Як вторинні мінеральні компоненти застосовували золу-винесення, подрібнений бетонний і цегляний бій. Для регулювання технологічних характеристик сумішей до їх складу вводили редиспергований полімерний порошок (RPP), ефір целюлози (ЕС) та фібру.

Було сформовано чотири експериментальні склади зі сталою витратою портландцементу 210 кг. Вміст піску змінювали від 150 до 80 кг, золи-винесення

– від 90 до 50 кг, бетонного бою – до 50 кг, цегляного бою – до 50 кг (табл. 1). Такий підхід дозволив оцінити ефективність поступової заміни частини традиційного заповнювача вторинними мінеральними компонентами.

Таблиця 1.
Експериментальні склади сухих будівельних сумішей

№ складу	ПЦ, кг	Пісок, кг	Зола, кг	Бетонний бій, кг	Цегляний бій, кг	RPP, %	ЕС, %	Фібра, кг/м ³
1	210	150	90	–	–	2,0	0,3	0,2
2	210	100	90	50	–	2,0	0,3	0,2
3	210	100	50	50	40	2,0	0,3	0,2
4	210	80	50	40	50	2,0	0,3	0,2

Для визначення ефективності розроблених складів досліджували комплекс показників, які характеризують як технологічність розчинової суміші, так і властивості затверділого матеріалу. Визначали водотверде відношення (В/Т), рухомість і розтічність сумішей, міцність на стиск та згин, а також середню густину. Результати випробувань наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.
Фізико-механічні властивості дослідних складів СБС

№ складу	В/Т	Рухомість, см	Розтічність, см	Міцність на стиск, МПа	Міцність на згин, МПа	Середня густина, кг/м ³
1	0,30	8,5	13,0	7,8	3,2	950
2	0,28	9,0	14,2	8,1	3,5	930
3	0,27	9,5	15,1	8,3	3,7	915
4	0,26	10,0	15,8	8,0	3,5	900

Аналіз отриманих результатів показав, що введення бетонного та цегляного бою в комплексі із золою-винесення забезпечує покращення реологічних характеристик сумішей. Водотверде відношення послідовно зменшується від 0,30 для першого складу до 0,26 для четвертого, тобто приблизно на 13 %. Одночасно рухомість збільшується з 8,5 до 10,0 см, а розтічність – з 13,0 до 15,8 см.

Зміна компонентного складу впливає і на середню густину матеріалу. Для першого складу вона становила 950 кг/м³, тоді як для четвертого – 900 кг/м³. Таким чином, комплексне використання вторинних компонентів дозволило зменшити густину приблизно на 5,3 % без істотного зниження міцності матеріалу [5].

Максимальну міцність на стиск 8,3 МПа отримано для складу № 3, який містив 210 кг портландцементу, 100 кг піску, 50 кг золи-винесення, 50 кг бетонного та 40 кг цегляного бою. Для цього ж складу встановлено максимальну

міцність на згин – 3,7 МПа. Порівняно зі складом № 1 міцність на стиск збільшилася приблизно на 6,4 %, а міцність на згин – на 15,6 %.

Подальше збільшення частки цегляного бою до 50 кг при одночасному зменшенні кількості піску до 80 кг і бетонного бою до 40 кг забезпечило найнижчу середню густину – 900 кг/м³ та найвищу розтічність – 15,8 см. Водночас міцність на стиск дещо зменшилася до 8,0 МПа. Це свідчить про необхідність оптимізації співвідношення вторинних заповнювачів не лише за критерієм зниження густини, але й з урахуванням необхідних міцнісних характеристик.

Отримані результати підтверджують, що вторинні компоненти можуть виконувати не лише функцію заміни природної мінеральної сировини, але й впливати на формування структури та технологічних властивостей сухих будівельних сумішей. Найбільш збалансованим за комплексом досліджених характеристик є склад № 3, для якого отримано В/Т = 0,27, рухомість 9,5 см, розтічність 15,1 см, міцність на стиск 8,3 МПа, міцність на згин 3,7 МПа та середню густину 915 кг/м³.

Важливим результатом застосування вторинних матеріалів є також екологічний ефект. Використання до 30 % промислових і будівельних відходів у складі СБС дозволяє скоротити споживання природної мінеральної сировини та зменшити кількість матеріалів, які потребують захоронення. За результатами оцінювання екологічної ефективності, використання техногенної сировини може забезпечити зниження вуглецевого сліду виробництва сухих будівельних сумішей до 20 %.

Проведені дослідження підтвердили технологічну доцільність комплексного використання золи-винесення, бетонного та цегляного бою у виробництві сухих будівельних сумішей. Заміна частини традиційного піщаного заповнювача вторинною сировиною забезпечує зменшення водотвердого відношення з 0,30 до 0,26, збільшення розтічності з 13,0 до 15,8 см та зниження середньої густини з 950 до 900 кг/м³.

Найкраще співвідношення міцнісних і технологічних характеристик встановлено для складу, що містить 210 кг портландцементу, 100 кг піску, 50 кг золи-винесення, 50 кг бетонного та 40 кг цегляного бою. Для нього міцність на стиск становить 8,3 МПа, на згин – 3,7 МПа, а середня густина – 915 кг/м³.

Таким чином, комплексне використання промислових і будівельних відходів дозволяє сформувати ресурсозберігаючі склади сухих будівельних сумішей із регульованими технологічними та фізико-механічними характеристиками. Перспективним напрямом подальших досліджень є оптимізація співвідношення золи-винесення, бетонного та цегляного бою з урахуванням регіональної сировинної бази та функціонального призначення сухих будівельних сумішей.

Список літератури

1. Бондар О. В., Христич О. В., Гігінешвілі К. В. Ефективність використання відходів промисловості та будівництва для виробництва сухих будівельних сумішей. Науково-технічний журнал “Сучасні технології, матеріали і

конструкції в будівництві”. Випуск 2 (37). 2024. С.45-51. DOI: 10.31649/2311-1429-2024-2-45-51

2. Дворкін Л. Й., Житковський В. В., Марчук В. В. Ефективні сухі будівельні суміші та розчини на їх основі: монографія. Київ : Каравела, 2024. 348 с.

3. Бондар А. В., Іродова Н. Ю., Бондар О. В. Ефективність використання місцевих матеріалів та відходів промисловості для виготовлення сухих будівельних сумішей. Матеріали LIV Всеукраїнської науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ (м. Вінниця, 24-27 березня 2025 р.). Вінниця : ВНТУ, 2025. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fbtegp/all-fbtegp-2025/paper/view/24493/20245>

4. Дворкін Л. Й., Мироненко А. В. Будівельні матеріали та вироби із застосуванням промислових відходів: навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2019. 298 с.

5. Дворкін Л. Й. Властивості мінеральних будівельних матеріалів : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2019. 418 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНО-ІНФРАСТРУКТУРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ КРИЗ ТА ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Дарушин Олександр Володимирович

кандидат економічних наук, докторант,
інституту економіки, управління та бізнесу
Одеського національного технологічного університету, Україна

Актуальність дослідження обумовлена трансформацією як світової економіки, так і України зокрема, в умовах військового впливу в Чорноморському регіоні. Сучасні виклики розвитку економіки виявляють необхідність технологічного перезавантаження, яке неможливе без інтелектуалізації всіх процесів. Однією із систем з інерційним розвитком є транспортно-логістична інфраструктура. Сьогодні коли людство живе та активно використовує і розвиває технології неможливо представили і транспортний сектор без них. Вже майже сторіччя використовуються передові технології для управління транспортними потоками. Сьогодні посилення глобалізаційних процесів у світовій економіці, поширення нових технологій тісно пов'язані з комерційним використанням інтелектуальної власності - зростанням ліцензійної торгівлі, інжинірингу, патентних угод, наданням технологій тощо.

Проблема організації руху товарів та людей, розвитку транспортної інфраструктури хвилює суспільство із давніх часів. А після того, як підприємці запустили міжрегіональну торгівлю, люди почали цікавитись питаннями товарної логістики в турбулентних умовах [1]. Технології також активно використовуються і виробниками самих транспортних засобів для їх модернізації та удосконалення. Все більше і більше технологій застосовуються до великих систем транспорту в рамках міських логістичних систем. Інтенсивність розвитку транспортно-логістичної інфраструктури потребує розробки методичних підходів для її відповідності моделі оптимального функціонування [2]. Різноманіття таких технологій у науковій літературі охоплено дефініцією «інтелектуальні транспортні системи». Інтелектуальні транспортні технології можуть допомогти зробити транспортну систему більш ефективною, безпечнішою, надійнішою, а також зменшити її негативний вплив на довкілля. І всі ці аспекти необхідно враховувати при формуванні моделей оптимізації транспортно-логістичних систем [3].

В науковій літературі широко представлені фундаментальні та прикладні основи транспортно-логістичних систем, систематизовані види матеріальних, фінансових, інформаційних та сервісних потоків. Однією з ключових тенденцій розвитку сучасної транспортно-логістичної системи є складність об'єктів, що утворюють та підтримують переміщення матеріальних потоків. За участі людини у функціонуванні транспортно-логістичної системи необхідно від організації матеріальних, фінансових, інформаційних та сервісних потоків та управління

ними переходити на рівень інтелектуалізації моделювання, що дозволяє використовувати знання у процесі вироблення ефективних рішень управління. При цьому відбувається систематизація і формування цих функціональних процесів [4].

Історично сформована транспортно-логістична система будь-якого міста нині стає однією з основних проблем, що гальмують розвиток та обіг економічних ресурсів, що виявляється у зростання особистих споживчих витрат громадян, а також економічних втратах підприємств та бюджетів різних рівнів. У зв'язку з цим виникла потреба у надійній методології економічного забезпечення логістичних операцій, технологій, процесів, структур, систем управління, а також методах економічного аналізу та системи показників, які дозволили б реально оцінити та розрахувати ефективність діяльності транспортно-логістичної системи [5].

Організація транспортно-логістичної діяльності є актуальним питанням для кожного підприємства, компанії, організації. Основним завданням транспортно-логістичної системи є постачання виробництва необхідними ресурсами, а також реалізація продукції до кінцевого споживача. Організація та контроль за системою транспортно-логістичних процесів дозволяє підприємству: забезпечувати високий рівень ліквідності та рентабельності; підтримувати необхідну швидкість постачання сировиною виробничих об'єктів; сприяти переробці сировини та реалізації продукції. Для досягнення поставлених цілей сьогодні існує ціла низка технологій, які застосовуються в секторі вантажного транспорту. З початку ХХІ сторіччя і до сьогодні використання ІТС для покращення транспортних систем пройшло значний етап розвитку [6].

Зокрема, це дуже чітко демонструють технології, що функціонують через мобільні телефони, або ж пристрої GPS. Вони використовуються для автомобілів, пішоходів, спортсменів і ін. Мобільні телефони наразі є незамінними помічниками у транспортно-логістичних системах по всьому світу. Для того, щоб ефективно застосовувати прикладні технології ІТС, перш за все необхідно розробити стратегічний план та програми реалізації. Смарт-картки є яскравим прикладом полегшення використання транспортних систем і спрощення механізмів оплати за схемами прокату автомобілів і велосипедів у розвинутих агломераціях [7].

Класичні моделі оптимізації функціонування логістичних систем не відображають витрат і втрат людини, по суті, окремо розглядаючи процес функціонування логістичних систем, ланцюгів постачання, виключаючи його з розгляду. Вводячи людину в контекст розгляду функціонування логістичних систем, від питань організації потоків та управління ними, ми піднімаємось на рівень інтелектуальної діяльності пошуку ефективних моделей управління [8]. Даний етап проявляється соціалізацією та інтелектуалізацією логістичної діяльності, що передбачає безперервний процес отримання знань, їх збільшення, перетворення та обробка для знаходження ефективного рішення в управлінні інфраструктурно-логістичною системою.

Відомі потоки у логістиці доповнюються інтелектуальними потоками, тобто.

рівень усвідомлення логістичних виробничих процесів оцінюється з позицій інтелектуальної обробки, що насамперед має відношення до управління та прийняття рішень в інтелектуальній логістиці [9]. Своєрідність транспортно-логістичних систем визначається низкою факторів, що залежать від обраної стратегії розвитку адміністративно-територіальних одиниць країни та ключового драйвера зростання. Ефективність моделей розвитку транспортно-логістичної інфраструктури різних держав підтверджується їх позиціями у індексі ефективності ринку логістичних послуг та проєктів та програм [10].

Список літератури

1. Kramskyi S.O. (2025). Theoretical basis of maritime transport markets management in modern conditions of uncertainty. «Grail of science». № 48. С.158-165.
2. Tseller V.I. (2025). Economic optimization and strategic resilience of multimodal logistics networks in ukraine: an economic analysis of the efficiency deficit in turbulence. «Економіка та суспільство». №80. 1-7. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-102>
3. Kramskyi S.O. (2024). A comprehensive approach to the operation of vessels within the framework of economic and production freighting in conditions of uncertainty of the parameters of transport processes. «Grail of science». № 47. Р.197-204.
4. Захарченко О.В. (2025). Аналіз сталого розвитку громад і територій в турбулентних умовах: глобальний та національний досвід. Грааль науки. №58. С.389-400.
5. Крамський С.О. (2024). Метод опціону управління проєктами в бізнес-середовищі на морському транспорті у повоєнний період. Управління розвитком складних систем. (3)59. 53-61.
6. Целлер В.І. (2025). Модель розвитку інвестицій та управління інноваціями в логістиці під час безпекових загроз. «Цифрова економіка та економічна безпека». 5(20). С.142-149.
7. Євдокімова О.М. (2024). Система досягнення цілей проєкту фрахтування флоту судноплавних компаній у повоєнний період. Управління розвитком складних систем. 1(57). С.60-68.
8. Крамський С.О. (2025). Міжнародна економіка та імплементація інформаційно-комунікаційної логістики у вимірі мультімодальних перевезень в турбулентних умовах. Грааль науки. № 52. С.328–340.
9. Захарченко О.В. (2025). Вплив економічних мит і тарифних ставок на логістичні перевезення в умовах турбулентності. Грааль науки. № 51. С.358-369.
10. Крамський С.О. (2025). Управління інфраструктурними проєктами та програмами проєктно-орієнтованих організацій в турбулентних умовах. Грааль науки. № 53. 2025. С.337–343.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING LOGICAL THINKING THROUGH LITERARY CHARACTERS AND WISE TEXTS IN PRIMARY SCHOOL LITERARY EDUCATION

Sayfiddinova Jamila Ziyodulla qizi

Lecturer, Department of Theory of Primary
and Preschool Education
Samarkand State Pedagogical Institute

Abstract. The article discusses a methodology for developing logical thinking in primary literary education through the analysis of artistic images, poetic symbols and didactic wisdom texts. A classroom mechanism based on the algorithm “idea-evidence-cause-effect-conclusion-reflection” is proposed.

Keywords: primary education, literary education, reading literacy, logical thinking, artistic image, wisdom text, Navoi, reasoning, reflection.

Primary school literary education is not limited to expressive reading or retelling the content of a text. At this stage, pupils gradually begin to understand the relationships between the events, literary characters, lexical choices, characters' actions, and the author's underlying ideas. Therefore, literary education provides an effective didactic environment for developing logical thinking. Literary texts encourage learners to ask questions, formulate hypotheses, seek evidence, identify cause-and-effect relationships, and justify their own viewpoints.

The development of logical thinking is particularly important in the interpretation of literary characters. A literary character requires learners to identify the relationship between explicit and implicit meanings, visible features and underlying ideas, as well as events and their conclusions. When pupils move beyond the question “What did the character do?” to questions such as “Why did the character act in this way?”, “What were the consequences of this action?”, and “How would I evaluate this situation?”, literary reading evolves into logical and evidence-based reading.

This article integrates two complementary approaches. The first involves adapting the analysis of poetic images in classical literature to the cognitive characteristics of primary school pupils. The second focuses on developing learners' ability to draw moral conclusions and construct evidence-based arguments through the study of wise and didactic texts. The works of Alisher Navoi provide rich opportunities in this regard. His poetry employs artistic images that embody multiple layers of meaning, while his aphoristic and didactic texts present moral and educational values in a concise, expressive, and memorable form.

A literary image constitutes the semantic core of a literary text. Rather than presenting an object, character, event, or psychological state as mere information, it conveys them as an emotional, aesthetic, and conceptual generalization. While interpreting a poetic image, pupils compare, distinguish essential features, infer

implicit meanings, identify textual evidence, and formulate conclusions. Consequently, working with literary images naturally activates logical thinking processes [5, p. 73].

The first source analyzed in this study examines the images of the eyebrow, eye, and eyelash in the poetry of Alisher Navoi through such poetic devices as simile, metaphor, metonymy, epithet, and *husn-i ta'lil* (poetic justification). The study demonstrates how the eyebrow is associated with the *mihrab*, crescent moon, and bow; the eye with the narcissus flower, hunter, and executioner; and the eyelash with the arrow, dagger, needle, and pen. In primary education, these literary devices need not be introduced as complex theoretical concepts. Instead, they can be explored through simple guiding questions such as: "What is this object compared to?", "What idea does this comparison express?", and "Which words in the text support this interpretation?"

The second source emphasizes the significance of Navoi's aphorisms in fostering the spiritual and moral development of the younger generation and highlights the importance of incorporating them into primary education. It recommends explaining these aphoristic texts through simple stories and real-life examples that are appropriate for children's cognitive development. The article further stresses that pupils should be guided toward such values as kindness, the pursuit of knowledge, honesty, respect for parents, and humanism. These ideas provide a theoretical foundation for applying the "moral situation – evidence – conclusion" model in the development of logical thinking.

Thus, fostering logical thinking through literary education does not diminish the aesthetic value of literary texts; rather, it enables pupils to understand them more deeply. Learners first appreciate the artistic beauty of a literary image, then recognize its communicative function, and finally support their interpretations with textual evidence. This process simultaneously develops analytical thinking, oral communication skills, and the ability to formulate independent and well-reasoned conclusions.

The methodological model proposed for primary education consists of six sequential stages. The first stage involves identifying the central idea, during which pupils express their initial impressions of the character, literary image, or aphoristic text. The second stage requires them to find textual evidence by supporting each opinion with words, phrases, events, or characters' actions found in the text. The third stage focuses on explaining the reasons behind events or actions by answering the question "Why?" The fourth stage examines the consequences of the characters' decisions or actions. During the fifth stage, pupils formulate a general conclusion based on the text. Finally, the sixth stage encourages reflection, in which learners reconsider their interpretations and relate them to real-life situations.

This algorithm can be effectively applied to both the analysis of literary images and the study of aphoristic texts. For example, when the image of the eye in Navoi's poetry is compared with the narcissus flower, pupils first identify the comparison, then determine the common characteristics shared by the two images, and finally explain why the poet selected this particular symbol. Similarly, when studying an aphoristic text, pupils identify its main idea, provide an appropriate real-life example, explain the cause-and-effect relationship, and formulate their personal conclusion.

The principal advantage of this model lies in the fact that it provides teachers with a structured questioning framework while teaching pupils to express their ideas in a logical and coherent manner. Instead of merely stating “I think,” learners are encouraged to construct arguments using logical connectors such as “because the text states...”, “the reason is...”, “as a result...”, and “therefore...”. Such an approach contributes significantly to the development of evidence-based reasoning in both oral and written communication [6, p. 84].

When introducing literary images to primary school pupils, it is unnecessary to overwhelm them with sophisticated literary terminology. The essential objective is to help learners understand the function and meaning of the image. For instance, when the eyebrow is compared with the crescent moon, pupils first recognize the visual similarity. The teacher may then ask questions such as: “When does the crescent moon appear?”, “What feelings does it evoke?”, and “Why did the poet compare the eyebrow to the crescent moon?” Through this sequence of questions, pupils gradually move from identifying external features to interpreting deeper symbolic meanings.

In analyzing the image of the eye, pupils progress from the simple understanding of the eye as an organ of vision to recognizing it as a literary symbol expressing affection, admiration, anger, or longing [3]. The teacher may assign tasks such as: Find the word related to the eye in the text; what emotional state does it represent; how does it reveal the character’s feelings? Such activities promote observation, classification, and evidence-based reasoning.

The image of the eyelash enables pupils to appreciate the expressive power of figurative language. Comparing eyelashes to arrows, daggers, or needles conveys intense emotions and strengthens the artistic impact of the text [2, p. 57]. At the primary school level, this concept may be simplified through questions such as: “Why did the poet compare the eyelash to an arrow instead of describing it simply as an eyelash?”, “What feelings does the word ‘arrow’ evoke?”, and “Would the meaning change if the poet had used the word ‘flower’ instead?” These questions encourage pupils to explore both the logical and aesthetic motivations behind lexical choices.

A three-stage analysis has proven effective in teaching literary images: (1) I observed – What did I notice in the text? (2) I understood – What does it mean? (3) I proved – Which word or event in the text supports my interpretation? Through this sequence, pupils do not merely memorize literary images but learn to interpret them as sources of meaning. Consequently, the logical component of literary education is substantially strengthened.

Because aphoristic texts are concise, meaningful, and morally instructive, they occupy a special place in developing logical thinking among primary school pupils. Although an aphorism expresses its message briefly, it conveys profound meaning. While interpreting such texts, pupils learn to generalize ideas, identify causes, provide real-life examples, and formulate conclusions.

For example, when studying an aphorism about the value of knowledge, the teacher first reads the text expressively and then asks questions such as: “What is the central idea of this aphorism?”, “Why is knowledge important in human life?”, “What consequences may result from ignorance?”, and “Can you provide a real-life

example?” Recording pupils' responses in the form of a table or concept map enables them to visualize the logical relationships among ideas.

Aphorisms addressing honesty, kindness, respect for parents, and concern for society can be effectively analyzed through moral situations. For instance, pupils may be presented with the situation “The character told a lie.” They are then asked to identify the reasons for the lie, explain its consequences, suggest an appropriate alternative, and formulate a concluding judgment. In this way, logical reasoning is integrated with moral evaluation.

The question-chain method may also be applied when working with aphoristic texts: What is stated? Why is it stated in this way? Which example supports this idea? What conclusion can I draw? When can I apply this conclusion in real life? These sequential questions encourage pupils to move beyond memorized answers toward independent reasoning and critical reflection.

This methodological approach simultaneously develops several key competencies in primary school pupils. First, learners become accustomed to reading attentively because every interpretation must be supported with textual evidence. Second, they understand the relationship between words and literary images, thereby strengthening their aesthetic appreciation of literature. Third, by identifying cause-and-effect relationships, they analyze events more deeply rather than superficially. Finally, through the interpretation of aphoristic texts, they develop the ability to make moral judgments and formulate independent conclusions.

During classroom instruction, the logical analysis of literary images and aphorisms should not overwhelm pupils with excessive theoretical knowledge. Therefore, literary terminology should be simplified: simile may be explained as comparison, metaphor as describing one thing through another, and symbol as a sign that conveys a hidden meaning. The teacher's primary focus should be on cultivating reasoning skills rather than memorization of literary terms.

The discussion demonstrates that incorporating the works of Alisher Navoi into primary literary education produces a dual educational benefit. On the one hand, pupils become familiar with the national literary heritage; on the other, they develop logical thinking skills. The complexity of classical literature can be adapted to children's cognitive abilities through simplified explanations, carefully selected excerpts, illustrations, concept maps, question chains, and role-playing discussions.

Literary images and aphoristic texts offer significant didactic potential for developing logical thinking in primary school literary education. Literary images encourage pupils to identify distinctive features, compare ideas, interpret implicit meanings, and support their opinions with evidence. Aphoristic texts, in turn, help learners derive broad conclusions from concise statements, recognize cause-and-effect relationships, and substantiate their interpretations with real-life examples.

The proposed “idea–evidence–cause–effect–conclusion–reflection” algorithm transforms reading literacy lessons from reproductive retelling into analytical, logical, and evidence-based reading. In lessons organized according to this algorithm, pupils not only understand the content of a text but also learn to justify their positions, consider alternative viewpoints, generalize ideas, and formulate independent

conclusions. Thus, literary education becomes an effective pedagogical process that promotes the integrated development of logical thinking, verbal activity, and moral education.

References

1. Alisher Navoi. Complete Collection of Works: In 20 Volumes. Vols. 3–6. Tashkent: Fan, 1987–1990.
2. Hojiahmadov, A. Do You Know the Art of Poetry? Tashkent: O‘qituvchi, 2001, p. 31.
3. Husanboyeva, Q. Literature as a Factor in the Development of Morality and Independent Thinking. Tashkent: Tamaddun, 2016, 298 p.
4. Husanboyeva, Q. Analysis as a Way of Understanding Literature. Tashkent: Muharrir Publishing House, 2013, 432 p.
5. Rahimova, G. “The Role of Alisher Navoi’s Aphorisms in Shaping the Spirituality of the Younger Generation.” *Continuing Education*, special issue, 2020, pp. 81–85.
6. Raximova, G. K. “The Poetics of the Images of the Eyebrow, Eye, and Eyelash in Alisher Navoi’s Poetry.” *Bulletin of Samarkand State University*, no. 4, 2023, pp. 69–76.
7. Toirova, M. E. Reading Literacy: Textbook for Grade 4 of General Secondary Schools. Part I. Tashkent: Novda Edutainment, 2023.

LITERARY STUDIES DISCIPLINES AS A FOUNDATION FOR ENHANCING THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF PHILOLOGY STUDENTS

Urolova Maksuda Khabibullo Kizi,
independent researcher at NamSU

Abstract: The article examines the role of literary studies in enhancing the intellectual potential of philology students from the perspective of socio-philosophical analysis. It substantiates the importance of studying literary theory and history for the development of critical thinking, analytical abilities, creative potential, and the skills required to independently comprehend sociocultural processes. Particular attention is paid to the interrelationship between literary education and the shaping of the worldview, value orientations, and professional competence of future philologists. The conclusion is drawn that literary studies serve as a significant factor in the intellectual and personal development of students within the modern educational landscape.

Keywords: literary studies disciplines, philology students, intellectual potential, intellectual development, critical thinking, worldview, professional competence, sociocultural development

In the context of rapid social, technological, and cultural changes, the issue of developing the intellectual potential of the younger generation is becoming increasingly significant. Contemporary society requires not only specialists who possess professional knowledge but also individuals who are capable of independent thinking, critical analysis of information, understanding cultural processes, and responsible participation in public life. Humanities education, particularly literary studies, plays an especially important role in addressing this challenge, as it develops students' ability to perceive, interpret, and critically comprehend literary texts and cultural phenomena.

The relevance of this issue is particularly evident in the educational policy of contemporary Uzbekistan. The President of the Republic of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoyev, has repeatedly emphasized that education, knowledge, spirituality, and a culture of reading are among the most important factors in the development of society. In his Address to the Oliy Majlis, the President stated: "Science and enlightenment are of paramount importance for enhancing the intellectual and spiritual potential not only of young people but of our entire society" [1]. This statement is directly relevant to the training of students of philology, since philological education integrates scientific knowledge, language, literature, cultural history, and the development of the capacity for independent intellectual analysis.

Literature acquires particular significance in this context. It not only reflects social reality but also enables individuals to perceive it through a system of artistic images, values, and moral conflicts. Reading a literary work requires students to compare ideas, interpret meanings, construct arguments, and draw independent conclusions.

Therefore, literary disciplines—literary theory, literary history, literary criticism, comparative literature, textual studies, and others—can be regarded not merely as a body of specialized professional knowledge but also as an essential instrument for the intellectual, spiritual, and moral development of the individual.

In 2017, an official statement by the President placed particular emphasis on the state's commitment to “enhancing the intellectual potential of the younger generation and fostering a culture of reading among young people” [2]. In the same address, the Head of State noted: “By engaging with literature, a person becomes spiritually enriched” [3]. These words make it possible to consider literature not exclusively as an aesthetic phenomenon but also as a significant factor in shaping an individual's inner world, intellectual culture, and system of values.

This issue has become particularly relevant in the era of digitalization. Contemporary students encounter enormous volumes of information on a daily basis; however, access to a large amount of information does not in itself constitute deep knowledge. This creates a need to develop skills related to the selection, interpretation, critical evaluation, and systematization of information. Under these conditions, literary education possesses considerable potential: literary texts teach students to read attentively, analyze implicit meanings and subtext, understand different perspectives, and express their own positions in a well-reasoned manner.

A socio-philosophical approach makes it possible to examine literary disciplines more broadly than within the framework of traditional methods of teaching literature. From this perspective, literature functions as an integral component of society's spiritual culture, while literary knowledge serves as a mechanism for developing an individual capable of critically comprehending social reality. Through the study of literary works, students become acquainted with various models of human behavior, historical periods, social conflicts, moral choices, and cultural values. In this way, literary disciplines become a space for dialogue between the individual and society.

The relevance of this problem is determined by several circumstances.

First, the digital information environment has significantly increased the amount of accessible information, while at the same time intensifying the need for the ability to distinguish well-founded knowledge from superficial opinion.

Second, contemporary students encounter a wide variety of texts—scientific, journalistic, literary, advertising, political, digital, and multimedia. Therefore, the ability to understand the structure of a text, the author's position, methods of influence, and implicit meanings becomes not only a professional competence but also an important social skill.

Third, literary analysis, by its very nature, does not require a single correct answer but rather a well-grounded interpretation. This creates favorable conditions for the development of intellectual independence.

Contemporary research confirms the relationship between engagement with literary texts and the development of analytical and critical thinking among students of philology [4]. In particular, studies emphasize the importance of text interpretation, discussion, project-based activities, and reflection as effective instruments for fostering cognitive activity.

The concept of “intellectual potential” should not be understood as a simple accumulation of knowledge. A person may possess a considerable amount of information while still experiencing difficulties in analyzing, comparing, and independently applying it. Intellectual potential also has a social dimension. An intellectually developed individual is capable of participating more effectively in communication, professional activities, public discussions, and decision-making processes. Therefore, the development of the intellectual potential of students of philology should be regarded as one of the important social functions of humanities education.

Studies devoted to the scientific and cognitive potential of students of philology also associate contemporary philological education with the development of rational decision-making, scientific and cognitive activity, and the ability to act responsibly [5].

Literary studies traditionally encompass literary history, literary theory, literary criticism, textual studies, comparative literature, and other areas. However, within the educational process, these disciplines are important not only as sources of specialized knowledge. Their fundamental characteristic lies in teaching students how to work with a complex object. A literary text cannot be fully understood simply by listing facts. Its interpretation requires simultaneous consideration of its content, form, genre, composition, system of images, linguistic and stylistic organization, historical context, cultural context, the author’s position, and the specific features of reader reception.

This characteristic is directly related to intellectual development. Let us consider a simple example.

If a student is asked to identify the theme of a literary work, they may provide a brief answer such as “the theme of love,” “the theme of war,” or “the theme of loneliness.” Literary analysis, however, requires a further question: how exactly is the theme of love revealed through composition, the system of characters, conflict, symbolism, linguistic features, and the author’s position?

Thus, the following transition takes place:

fact → question → analysis → interpretation → argumentation → conclusion.

It is precisely this sequence that constitutes an important mechanism for the development of intellectual activity.

A literary work becomes a space in which different values, worldviews, and social positions encounter one another. When interpreting a literary work, the student is required to answer at least four questions:

What does the text say?

How does the text say it?

Why is it expressed in precisely this way?

What meaning does it acquire for the contemporary reader?

When studying literature, students encounter forms of consciousness that differ from their own. A character may hold different values. An author may adopt a position with which the student disagrees. A particular historical period may reflect a worldview fundamentally different from that of contemporary society. It is precisely here that an important mechanism of intellectual development emerges:

“I think differently” → “Why does another person think differently?” → “What grounds underlie this position?” → “Can I understand this position without agreeing with it?”

This is no longer merely a question of literary studies. It is a fundamental problem of social philosophy.

Intellectual potential cannot be reduced solely to rational operations. Human beings make decisions not only on the basis of information but also on the basis of values. It is precisely in this context that the axiological potential of literature acquires particular significance.

A literary work enables students to examine such categories as good and evil, freedom and responsibility, justice, dignity, love, power, violence, duty, loneliness, solidarity, and moral choice. At the same time, literature differs from a philosophical treatise in that it presents value conflicts through concrete human experiences and destinies. A philosophical proposition may sound abstract: “Freedom presupposes responsibility.”

In a literary text, however, the student encounters a person who must make a choice and accept its consequences. Literature therefore transforms an abstract category into a real-life situation. Contemporary studies also regard fiction as a space for value-based self-determination and the formation of students’ social responsibility [6]. From a socio-philosophical perspective, the effect lies in developing the ability to perceive a social problem not merely as a statistic or theoretical scheme, but also as a form of human experience.

An important component of intellectual potential is reflection. Reflection is the ability of an individual to examine their own thinking from an external perspective. In literary education, reflection emerges when a student begins to ask not only:

“What does this literary work mean?”

but also:

“Why do I interpret it in this particular way?”

For example, a student may claim that a particular character is negative. The teacher may then ask the following questions:

On the basis of which episodes was this conclusion reached?

What happens if the situation is considered from the perspective of another character?

Which factors associated with the historical period influence our perception?

Can a character simultaneously be both guilty and a victim?

Why might a contemporary reader evaluate this character differently from a nineteenth-century reader?

Such questions encourage students to reconsider their own intellectual assumptions.

This raises an important question: why should the development of the intellectual potential of students of philology be examined specifically from a socio-philosophical perspective? The answer lies in the fact that a philologist does not operate in an intellectual vacuum. Graduates of philological programs become teachers, researchers, editors, journalists, and specialists in communication, culture, media, and education.

In each of these fields, they interact with other people and participate in the production and dissemination of meanings.

In this respect, philology functions not only as an academic discipline but also as a form of social activity. Studies of the philological profession emphasize the connection between philology and professional as well as public activity, regarding it as a specific type of engagement with language, texts, and culture [7].

A literary work is one of the most important and fundamental means of understanding various aspects of historical reality, including both its material and spiritual dimensions. A literary text, functioning as a sign of the historical period that produced it, makes it possible, through various methods of decoding, to penetrate the semantic layers that preserve traces of the mentality of all participants in literary discourse. In studies addressing this problem, historical literature has conventionally been divided into two broad groups: literary sources belonging to the period under investigation and literary-historical works [8].

Genuine literature is not merely a means of entertainment but also a form of expressing historical thought. For this reason, literature is often described as an “artistic exploration of the world” or as “the study of human nature.” Using expressive and figurative devices, the writer portrays the surrounding world. The writer engages deeply with human concerns, anxieties, and joys and, having refracted them through the prism of individual consciousness, seeks to create a coherent picture and a distinctive vision of the world. The most intimate thoughts and experiences, complex human characters, and historical and dramatic relationships between individuals can all be represented by writers and poets, whose principal means of expression are artistic and historical images [8].

Thus, literary disciplines can be regarded as an important component of the intellectual capital of the future humanities specialist. Their potential lies in the unity of cognitive, analytical, communicative, aesthetic, spiritual, and moral functions. Through the study of literary texts, students simultaneously learn to read, analyze, compare, interpret, question, argue, and draw conclusions. In other words, literary studies contribute not only to the professional development of a philologist but also to the formation of an intellectually independent personality.

References

1. Mirziyoyev, Sh. M. Address of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oliy Majlis and the People of Uzbekistan. 2022.
2. Mirziyoyev, Sh. M. “By Engaging with Literature, a Person Becomes Spiritually Enriched.” 2017.
3. Mirziyoyev, Sh. M. “The President Launched the National Reading Movement.” 2026.
4. Lotman, Y. M. *The Structure of the Artistic Text*. – Ann Arbor: University of Michigan, Department of Slavic Languages and Literatures, 1977.
5. Rosenblatt, L. M. *The Reader, the Text, the Poem: The Transactional Theory of the Literary Work*. – Carbondale: Southern Illinois University Press, 1994.

6. Eagleton, T. *Literary Theory: An Introduction*. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008.
7. Nussbaum, M. C. *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. – Princeton: Princeton University Press, 2010. Zamilova, R. R. *Fiction as a Means of Developing Historical Thinking: Monograph*. – Namangan: USMON NOSIR MEDIA Publishing House, 2023.
8. Zamilova, R. R. *Fiction as a Means of Developing Historical Thinking: Monograph*. – Namangan: USMON NOSIR MEDIA Publishing House, 2023.

ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФІЛОЛОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ: НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІНИ «ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ»

Садовець Олеся Володимирівна

Канд.пед.наук, доцент кафедри іншомовної освіти
і міжкультурної комунікації
Хмельницький національний університет

Сучасний розвиток цифрових технологій та стрімке зростання обсягів текстових даних зумовлюють активне впровадження корпусної лінгвістики в освітній процес закладів вищої освіти. Корпуси англійської мови є потужним інструментом для дослідження мовних явищ, аналізу лексико-граматичних особливостей текстів та формування дослідницьких компетентностей майбутніх філологів. Особливо актуальним є їх використання під час викладання дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту», оскільки корпусні ресурси забезпечують доступ до автентичного мовного матеріалу та дають змогу поєднувати теоретичні знання з практичною дослідницькою діяльністю.

Проблематика корпусної лінгвістики широко представлена в сучасних зарубіжних дослідженнях. Важливий внесок у розвиток теоретичних і методичних засад використання корпусів зробили D. Biber, S. Granger, T. McEnery, A. Wilson, R. Carter, M. McCarthy та інші науковці. Корпусний підхід дає можливість досліджувати реальне функціонування мовних одиниць у природному мовленні, виявляти закономірності їх уживання та формувати в студентів навички емпіричного дослідження мови.

У процесі вивчення дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту» корпуси можуть використовуватися для дослідження лексичних, граматичних, стилістичних і дискурсивних особливостей текстів різних жанрів. Доцільним є залучення British National Corpus (BNC), Corpus of Contemporary American English (COCA), English Web Corpus (enTenTen) та інших відкритих корпусів. За допомогою пошукових інструментів студенти можуть аналізувати частотність мовних одиниць, їхню сполучуваність, контексти вживання та функціонування в різних типах текстів [1, с.301].

На лексичному рівні корпусний аналіз дає змогу встановлювати типові колокації, простежувати семантичні зв'язки між мовними одиницями та порівнювати особливості їх функціонування в різних жанрах. Наприклад, під час роботи з корпусами студенти можуть досліджувати функціонування слів, визначати їхні характерні сполучення та на цій основі робити висновки щодо особливостей англійської лексичної сполучуваності. Порівняльне дослідження близьких за значенням одиниць, наприклад, *strong* і *powerful*, *big* і *large*, *say* і *tell*, допомагає виявити відмінності, які не завжди очевидні з традиційних словникових дефініцій [3, с. 47–49].

Граматичний аналіз на матеріалі корпусів може охоплювати дослідження часових форм, пасивного стану, модальних дієслів, складних синтаксичних конструкцій та засобів вираження авторської позиції. Наприклад, студентам можна запропонувати порівняти функціонування пасивних конструкцій у науковому та публіцистичному дискурсах. Аналіз реальних прикладів і частотності їх уживання дає змогу встановити характерні для певного жанру моделі та оцінити стилістичну доцільність відповідних структур.

Корпусні ресурси є ефективними й для стилістичного та дискурсивного аналізу. Студенти можуть порівнювати художні, наукові, публіцистичні та розмовні тексти, досліджуючи частотність особових займенників, пасивних конструкцій або інших мовних засобів. Окремим напрямом може бути аналіз дискурсивних маркерів *however, therefore, moreover, in fact, actually* з метою визначення їхніх функцій та прагматичного навантаження в різних жанрах [2, с. 143]. Така робота допомагає глибше зрозуміти механізми організації тексту й засоби забезпечення його когезії та когерентності.

Перспективним методичним прийомом є організація корпусно орієнтованих дослідницьких мініпроектів. Їх виконання може передбачати три послідовні етапи: аналітичний, дослідницький та інтерпретаційний. На аналітичному етапі студенти ознайомлюються з принципами роботи корпусів, навчаються використовувати конкорданси, частотні списки та пошукові інструменти. На дослідницькому етапі вони формують гіпотези щодо функціонування мовних одиниць і перевіряють їх за допомогою корпусних даних. На інтерпретаційному етапі узагальнюють результати та співвідносять їх із теоретичними положеннями курсу [4, с.271].

Результати корпусного аналізу доцільно представляти у вигляді аналітичних звітів, таблиць, графіків, презентацій або мініпроектів. Така діяльність сприяє розвитку академічного письма, критичного мислення та здатності аргументувати висновки на основі емпіричних даних [5]. Крім того, робота з корпусами може поєднувати елементи лінгвістики, цифрової гуманітаристики, статистичного аналізу та інформаційних технологій, що відповідає сучасним тенденціям професійної підготовки майбутніх філологів.

Окремий потенціал корпусних технологій полягає у формуванні навичок критичного аналізу перекладу. Студентам можна запропонувати зіставляти результати автоматичного перекладу з корпусними даними та визначати найбільш природні для англійської мови конструкції. Такий підхід сприяє розвитку мовної інтуїції та вмінь аргументовано оцінювати мовні явища на основі фактичного матеріалу.

Отже, використання корпусів англійської мови у викладанні дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту» забезпечує ефективне поєднання теоретичної та практичної підготовки студентів-філологів. Корпусний підхід сприяє формуванню професійних і дослідницьких компетентностей, розвитку аналітичного та критичного мислення, навичок наукового пошуку й здатності працювати з автентичними мовними даними. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення системи корпусно орієнтованих завдань

для різних аспектів лінгвістичного аналізу тексту у процесі професійної підготовки майбутніх філологів.

Список літератури

1. Cheng, W., & Lam, P. W. Y. (2022). What can a corpus tell us about language teaching? In A. O’Keeffe & M. McCarthy (Eds.), *The Routledge handbook of corpus linguistics* (2nd ed., pp. 299–312). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367076399-21>
2. Jablonkai, R. R., & Csomay, E. (Eds.). (2022). *The Routledge handbook of corpora and English language teaching and learning*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003002901>
3. O’Keeffe, A., & McCarthy, M. (Eds.). (2022). *The Routledge handbook of corpus linguistics* (2nd ed.). Routledge.
4. Pérez-Paredes, P. (2020). *Corpus linguistics for education: A guide for research*. Routledge.
5. Viana, V., & O’Boyle, A. (2022). *Corpus linguistics for English for academic purposes*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003245988>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ТОЧНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО В РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ: МАРКШЕЙДЕРСЬКИЙ АСПЕКТ

Прокопенко Наталя Анатоліївна
викладач, Уманський національний університет

Така деталізація дозволяє максимально коректно розрахувати об'єми переміщення розкривних порід під час гірничотехнічного етапу рекультивації та запобігти ризикам виникнення небезпечних зсувних процесів на новоутворених схилах.

Наступним логічним кроком є пряма синхронізація маркшейдерських геопросторових баз даних із системами автоматизованого управління важкою землерийною технікою. Сучасні бульдозери та скрепери, обладнані модулями глобального супутникового позиціонування, завантажують проєктні поверхні безпосередньо у свої бортові навігаційні комп'ютери. Механізатор або автоматизована система гідравліки орієнтується виключно на ці цифрові координати, формуючи правильний профіль поверхні та рівномірно розподіляючи потенційно родючі породи згідно із закладеними параметрами. Описаний підхід ліквідує необхідність ручного винесення проєктних відміток у натуру та значно прискорює виконання чорнових земляних робіт [3].

Після завершення профілювання рельєфу стартує біологічний етап відновлення, де вирішального значення набувають концепції точного землеробства. Сформовані штучні техногенні ландшафти завжди відрізняються надзвичайною строкатістю фізико-хімічних показників ґрунту. Застосування класичних методів рівномірного суцільного внесення хімічних меліорантів на таких ділянках є економічно недоцільним та екологічно невиправданим. Натомість активно застосовується метод диференційованого дозування, який спирається на попереднє складання електронних картограм забезпеченості ґрунту основними елементами живлення. Стандартний агрохімічний аналіз доповнюється показниками мобільного електромагнітного сканування поверхні, що дозволяє з високою достовірністю виокремити локальні однорідні зони [4].

Спеціалізована аграрна техніка під час руху полем зчитує ці електронні карти-завдання та в автоматичному режимі коригує норми висіву насіння багаторічних трав і дози внесення мінеральних добрив залежно від специфічних потреб кожної виділеної ділянки. Для подальшого об'єктивного контролю за приживлюваністю рослин та розвитком новоствореної кореневої системи безпосередньо на полях розгортаються локальні сенсорні мережі. Датчики вологості, температури та кислотності ґрунту постійно передають телеметричну інформацію на сервери геоінформаційних систем підприємства. Паралельно здійснюється регулярне супутникове або дронне знімання території для розрахунку актуальних вегетаційних індексів. Комп'ютерні алгоритми обробляють отримані масиви даних та формують оперативні рекомендації щодо

необхідності проведення додаткового поливу або точкового підживлення ослаблених ділянок [5].

Комплексне поєднання маркшейдерської точності під час формування рельєфу та новітніх агрономічних інновацій створює повністю замкнений цикл цифрового управління територіями. Формування такого спільного інформаційного середовища мінімізує негативний вплив людського фактора, суттєво оптимізує витрати паливно-мастильних ресурсів та зберігає дорогий насіннєвий матеріал. Цей технологічний симбіоз є надійною гарантією створення стійких штучних екосистем, які здатні до подальшого самовідновлення, що значно прискорює процес безпечного повернення деградованих земель до повноцінного господарського або рекреаційного використання [6].

Список літератури

1. Коваленко В. О. Інноваційні технології в геодезії та землеустрої: навчальний посібник. Київ: Агроосвіта, 2021. 256 с.
2. Мартинюк С. П., Левченко О. М. Цифрові двійники в задачах маркшейдерського забезпечення гірничих підприємств. Вісник геодезії та картографії, 2023, випуск 3. С. 45 — 52.
3. Петренко М. І. Геоінформаційні системи в управлінні земельними ресурсами та рекультивації. Дніпро: НТУ ДП. 2020. 198 с.
4. Савченко О. В. Основи точного землеробства на техногенно порушених територіях. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2022. випуск 1. С. 12 — 19.
5. Білоус А. М. Використання даних дистанційного зондування Землі для моніторингу біологічної рекультивації. Науковий вісник екології. 2021. Випуск 4. С. 88 — 95.
6. Романенко І. В. Інтеграція маркшейдерських та агрохімічних баз даних при відновленні ландшафтів. Вісник аграрної науки. 2023. випуск 2. С. 104 — 111.

ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ 1897 РОКУ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ГЕНЕАЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Литвиненко О.Є.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри права та інформаційної справи
Приватний заклад вищої освіти
«Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова»

Перший загальний перепис населення 1897 р. посідає особливе місце серед джерел з історії населення українських губерній наприкінці XIX ст. Його значення визначається не лише масштабом проведеного обліку, а й обсягом та різноманітністю зібраних відомостей. На відміну від попередніх ревізій та інших форм обліку населення, перепис мав охопити все населення імперії та відповідно до інструкцій Центрального статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ зафіксувати основні відомості про кожну особу. Для сучасного дослідника особливу цінність становлять первинні переписні листи, які дають змогу перейти від узагальнених статистичних показників до вивчення конкретної особи, її родинних зв'язків, роду занять тощо.

Перепис 1897 р. проводився заздалегідь за підготовленою програмою, а його матеріали фіксували кількість населення станом на 28 січня 1897 р. Для перепису використовували три основні форми переписних листів: А – для селянських господарств сільських громад, Б – для власницьких господарств і приватних будинків та дворів усередині селищ, В – для міського населення [1]. Одиницею обліку перепису виступало господарство, а в містах – квартира або домоволодіння. Програма передбачала фіксацію імені, прізвища та по батькові, статі, віку, сімейного стану, родинного зв'язку, станової належності, місця народження, місця приписки, постійного місця проживання, тимчасової відсутності, віросповідання, рідної мови, грамотності та заняття [1]. Уже сама структура формуляра визначає його особливу цінність для генеалогічних досліджень.

Варто відзначити, що відомості про кожну особу фіксувалися не окремо, а в межах відповідного господарства. Порядок запису мешканців був пов'язаний з їхнім відношенням до господаря двору, завдяки чому в одному документі фіксувалися відомості про кількох осіб, які проживали разом [2]. Такий спосіб обліку дає можливість розглядати конкретну людину не окремо, а в складі певної родинної чи господарської групи.

Особливого значення набуває зіставлення відомостей про різних мешканців одного господарства. Запис про відношення до господаря двору може бути використаний для встановлення родинних зв'язків, а вік – для визначення приблизного року народження. Сімейний стан доповнює ці відомості й допомагає відтворити склад родини на момент проведення перепису. В той же

час господарство не обов'язково охоплювало лише членів однієї сім'ї. До його складу могли входити й інші особи, пов'язані з господарством, спільним проживанням або працею [2].

Не менш цінними для генеалогічного пошуку є відомості про місце народження, приписку та постійне місце проживання. Їх поєднання дає змогу встановити, звідки походила особа, де вона була приписана і проживала на час перепису. Розбіжність між цими відомостями може вказувати на зміну місця проживання особи або на її зв'язок з іншим населеним пунктом, що важливо враховувати під час подальшого опрацювання матеріалів. У такому разі дані про місце народження, приписку та проживання допомагають визначити, у яких населених пунктах і відповідних генеалогічних джерелах доцільно продовжувати пошук відомостей про особу та її родину.

Суттєвим для генеалогічного дослідження є також вік особи, зазначений у переписному листі. Ці відомості дають змогу орієнтовно встановити рік її народження та зіставити отримані дані з метричними книгами, сповідними розписами й іншими джерелами. Водночас зазначений вік не варто розглядати як єдину підставу для ідентифікації особи. У разі розбіжностей його доцільно порівнювати з іншими відомостями переписного листа – ім'ям, прізвищем, місцем народження, припискою, сімейним станом та складом господарства. Таке комплексне порівняння особливо важливе у випадках, коли в одному населеному пункті проживало кілька осіб з однаковими або подібними іменами та прізвищами.

Станова належність, віросповідання, грамотність і заняття доповнюють відомості, зафіксовані в переписному листі. Їх можна використовувати разом з іншими даними для характеристики та зіставлення записів у різних джерелах. Вказані відомості дають змогу доповнити характеристику соціального становища мешканців господарства та простежити окремі особливості їхнього життя на час проведення перепису.

Водночас використання матеріалів перепису потребує врахування особливостей їх формування та опрацювання. Це стосується передусім тих відомостей, які під час подальшого опрацювання зазнавали статистичного узагальнення. Особливі труднощі виникали під час визначення національного складу населення за даними про рідну мову, оскільки цей показник не в усіх випадках давав можливість однозначно визначити національну належність [3, с. 13]. Тому в генеалогічному дослідженні запис про рідну мову доцільно розглядати як одну з додаткових характеристик особи, зіставляючи його з іншими відомостями.

Певних застережень потребує і використання відомостей про заняття. Формулювання відповідного питання у переписному формулярі та подальша класифікація отриманих відповідей створювали труднощі під час статистичної розробки матеріалів [3, с. 14]. Вони можуть бути корисними як додаткова характеристика особи, проте не повинні використовуватися відірвано від інших відомостей переписного листа.

Використання статистично опрацьованих результатів перепису також має свої особливості. Матеріали публікувалися як окремими губернськими виданнями, так і у вигляді загальноімперських підсумків. Губернські випуски містили узагальнені відомості про чисельність та склад населення, зокрема за віком, сімейним станом, становою належністю, рідною мовою, грамотністю, освітою, віросповіданням і заняттями [3, с. 14–15]. Зокрема, для Київської губернії такі матеріали були опубліковані в окремому томі [4].

Важливо розрізняти первинний переписний лист та результати статистичної розробки перепису. Опубліковані узагальнені статистичні таблиці дають можливість досліджувати населення на рівні губерній, повітів та інших територіальних одиниць, тоді як первинний лист дозволяє працювати з конкретною особою.

Збереженість первинних матеріалів перепису на українських землях є нерівномірною. Найбільш значні комплекси переписних листів збереглися по Києву та Київській губернії, а також Одесі. У фонді Київської губернської комісії першого загального перепису населення 1897 р. (ф. 384) представлені переписні листи та інші матеріали, що охоплюють Київ і населені пункти різних повітів губернії [5]. Значний масив первинної документації зберігається також по Одесі у фонді Канцелярії Одеського градоначальника (ф. 2, оп. 8–10), хоча, за даними Державного архіву Одеської області, ці матеріали збереглися не повністю [6]. По інших українських губерніях первинні матеріали перепису представлені значно меншою мірою та мають переважно фрагментарний характер; у низці випадків основним доступним джерелом залишаються опубліковані губернські статистичні результати. Тому під час генеалогічного пошуку можливість роботи безпосередньо з переписним листом необхідно встановлювати окремо для конкретної губернії, повіту та населеного пункту.

Первинний переписний лист дає змогу зафіксувати стан господарства на певний момент часу, але не відображає повної історії життя його мешканців. Він не замінює метричних книг, сповідних розписів, ревізьких матеріалів та інших джерел, у яких реєструвалися окремі події або здійснювався облік населення в інший час. Водночас зіставлення переписного листа з такими документами може суттєво розширити можливості генеалогічного пошуку.

Відтак переписний лист доцільно розглядати не лише як самодостатнє джерело для реконструкції родоводу, а як важливу ланку в системі взаємопов'язаних джерел. Його дані можуть підтверджувати або уточнювати відомості, а також допомагати визначити, де саме варто продовжувати дослідження.

Особливо продуктивним є використання перепису для перевірки вже встановлених або ймовірних родинних зв'язків. Якщо в переписному листі зафіксовано кілька осіб, пов'язаних із одним господарством, їхній вік, сімейний стан, місце народження та відношення до господаря двору можуть бути зіставлені з відомостями метричних книг чи інших актових джерел. Такий підхід дозволяє не лише підтвердити належність особи до певної родини, а й виявити нові напрямки пошуку.

Отже, перепис населення 1897 р. є важливим джерелом для генеалогічного дослідження населення українських губерній кінця XIX ст. Його особливість полягає в комплексному характері відомостей про особу та господарство, в межах якого вона була зафіксована. Поєднання цих даних створює можливість для точнішої ідентифікації особи та реконструкції складу родини. Водночас використання матеріалів перепису потребує врахування особливостей їх формування та зіставлення з іншими документами. У такому разі відомості перепису можуть бути використані для уточнення даних, отриманих з інших джерел, та поглиблення дослідження історії окремих родин.

Список літератури

1. Гладун О. М., Кулик Н. В., Рудницький О. П. Україна, держава: чисельність, склад і рух населення // Енциклопедія історії України: Україна—українці. Кн. 1 / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2018. 608 с.
2. Державний архів Київської області. Ф. 384. Оп. 3. Спр. 4. Листи перепису населення 1897 р. Київський повіт, с. Демидів. 161 арк.
3. Садовський В. В. Огляд літератури про українську демографію // Українська людність СССР. Праці Українського наукового інституту. Варшава, 1931. Т. 1. С. 9–29.
4. Водотика Т. С. Міграційні й модернізаційні процеси в містах Наддніпрянської України за даними першого загального перепису Російської імперії 1897 р. // Український історичний журнал. 2013. № 5. С. 122–136.
5. Державний архів Київської області. Київська губернська комісія першого загального перепису населення у 1897 р., м. Київ. Ф. 384 [Електронний ресурс]. URL: <https://archium.dako.gov.ua/fonds/139/>
6. Державний архів Одеської області. Перепис населення: Одеса–1897 [Електронний ресурс]. URL: <https://archive.od.gov.ua/main/arhiv/elektronnyj-arhiv-fondy-opysy-dokumenty/perepys-naselennya-odesa-1897/>

PANDEMIC THREATS AS A SOURCE OF NEW CRIMINAL OFFENSES AND CHALLENGES FOR CRIMINOLOGY AND VICTIMOLOGY

Veresha Roman

Professor, Department of Criminal and
Administrative Law,
Academy of Advocacy of Ukraine,
Doctor of Law, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine

Presently, the “victimological security” term is considered as a state and process of ensuring the protection of an individual and society from victimological threats, victimization, and its consequences as well as society’s perception of such protection level.

Criminal victimization is an adverse experience that can damage people’s physical or mental integrity or deprive them of valuables, causing suffering or injury. Victims of crime face the challenge of adapting and coping with the harm or deprivation caused by criminal acts. Criminal victimization shares these concerns with other negative life events, such as a traffic accident or financial loss. What distinguishes the first from the second is the presence of direct intent factor, with which harm is inflicted on a victim [1].

The concept of “criminological security,” at first glance, certainly has much in common with the concept of “prevention of crime.” However, these are not the same things, since in the second case, we are talking about a system of measures taken, as a rule, by state bodies [2, 3].

Crime prevention in a narrower meaning is an activity aimed at preventing crime commission by identifying and eliminating crime causes, conditions conducive to its commission, providing preventive influence on persons with illegal behavior. The concept of “criminological security” in the context of Western criminology can be correlated, to a certain extent, with the theory (approach) of situational crime prevention of R. Clarke, as the most corresponding to its essence [4–6].

Criminological security is defined as the protection of legitimate interest of an individual, society, and a state from external and internal threats; the sources of which are the phenomena, to one degree or another, associated with crime, socially dangerous encroachments, criminal activity, etc. [7].

It is also proposed to understand criminological security as a set of political, ideological, economic, socio-psychological, legal, and other measures developed and implemented by competent state and public structures, as well as citizens, to prevent criminal encroachments on the rights of an individual, society, or state.

The system for ensuring criminological security includes not only a set of subjects but also objects, among which various elements of the social system can be distinguished: individuals, family, group (school and street group), professional team,

population of a region, or nation. In this case, a person (individual) is assigned the main role in the security system. Therefore, ensuring personal security becomes a condition for ensuring the security of all other forms and levels, but at the same time, the position of an individual is largely determined by the condition of society and a state. Speaking about the relationship of definitions, it should be noted that the concepts of criminological and victimological security are broader in relation to the concept of “crime prevention” and imply a decrease in the number of criminogenic factors.

The COVID-19 pandemic creates a lot of prerequisites for the emergence of new victimological threats, outgoing from their specificity. Thus, for example, the refusal of a potential carrier of the virus to wear a medical mask in a public place carries the risk of creating a victimological threat both for him/herself and for others. At the same time, considering such deed from the point of view of criminal law qualification, the refusal to wear a mask can be regarded both as having a direct intent and as negligence. The compulsory wearing of protective equipment can be perceived by society as a restriction of personal subjective (or even constitutional) rights, while often attempts by the legislative, executive, and even judicial authorities are not always able to provide society with an adequate answer on this issue [8]. The attempts to influence with legislative measures are not always successful, and calls for discipline (self-isolation, strict quarantine measures, etc.) by the executive branch, especially in liberal democratic societies, are considered as an infringement of rights and are often simply ignored, despite legal sanctions. Thus, speaking about the measures of legal influence taken to reduce the victimization of society, it becomes obvious that only legislative measures are not enough. In this case, it is assumed that the strategic measures (including a set of remedies to prevent the formation of victimological threats) can represent an adequate response to the challenges that appeared along with the spread of the pandemic and the introduction of quarantine (restrictive) measures.

The COVID-19 pandemic has posed an unprecedented public health challenge, causing abnormal conditions affecting daily life. The spread of the virus has affected all spheres of human life, including crime, its causes, conditions, and other determinants that affect the crime situation all over the world. The COVID-19 response measures, in particular by changing the crime landscape as well as expanding opportunities for different types of crime, pose unprecedented challenges to the criminal justice system. For criminology and criminal justice, the new norm of “viral” life is a stream of equally difficult choices between protecting public safety and protecting the health of those under the control of the criminal justice system and those who work in it [9]. Existing studies focus on the need to implement national research programs in the field of criminal law and justice related to the impact of the pandemic. However, emerging threats require an immediate coordinated response from legislative, administrative, and law enforcement agencies. According to the United Nations (UN), there are reasoned concerns that pandemic threats may arise again in the near future. At the same time, the need for a strategic response to possible challenges regarding the such threats has been repeatedly emphasized in modern research [10, 11]. The strategic response in this case involves the development of the maximum possible number of scenarios for the development of events in conditions of uncertainty. Thus,

the pandemic revealed all the shortcomings not only of the health systems of different countries but also of the systems of state functioning in general.

Against the background of the global pandemic, crimes have appeared, which are directly or indirectly related to the introduction of antiepidemic and quarantine measures in many countries. According to the Executive Director of the UN Office on Drugs and Crime (UNODC), Ghada Waly, organized crime has gained new impetus amid the coronavirus pandemic.

In accordance with her affirmation, crime will continue to rise in the near future. Herewith, criminals can use economy stimulation measures to try to enter the markets and through corruption to benefit from the funds allocated by governments. According to the UN, the pandemic has reduced some organized crime activities; however, it provided opportunities for new ones. Through misuse of public funds, organized crime groups seek to benefit from the response to COVID-19, as in other humanitarian crises in the past. Various organized crime groups, such as the Sicilian Cosa Nostra and the Calabrian Ndrangheta, are once again looking for opportunities to deceive the legitimate economy and use government funds. Although no country is fully immune to fraud, countries with high levels of corruption are at much greater risk of falling victim. In addition, the past experience of Japan and Italy shows that links between organized crime groups and government officials are among the most obvious ways, in which criminals can misappropriate public funds [12].

Restrictions on free movement and closure of borders have had a direct impact on some criminal activities; the growth of which has slowed or stopped. However, at the same time, criminal groups are emerging that use public confusion to create new demand for illegal goods and services. It is assumed that as the crisis develops, the opportunities for criminal activity will expand. In particular, in countries where organized crime groups have links to health systems, life-saving resources are used to obtain criminal benefits, weakening states' response to health emergencies [13].

Coronavirus pandemic of 2019 radically changed the daily lives of people. The stringent measures to contain and deal with the epidemiological emergency have undoubtedly exposed families to many critical issues and tensions. Unfortunately, the end of this trend is difficult to predict. During the imposition of strict quarantine measures, the home can become a dangerous place for victims of domestic violence because they must spend all day with partners and away from people who can help [14–16]. In the United States, a month after the introduction of strict quarantine measures, nine major cities reported an increase in the number of calls to the DV service by about 20-30 percent [17].

In China, as of February 2020, compared to February of the previous year, the number of cases of domestic crime reported to the police has tripled. Increases in domestic violence following quarantine were reported in Brazil, Germany, Cyprus, Italy, and the United Kingdom. In France, reports of domestic violence had risen 30 percent after the imposition of tight quarantine restrictions in March 2020. Around the same period in Cyprus, after the country's first confirmed case of coronavirus was detected, calls to the domestic violence hotline increased by 30 percent per week. Since

the introduction of quarantine measures in Belgium, the number of calls to the hotline on similar issues has increased by 70 percent.

Quarantine restrictions have no less of an impact on international cooperation. Thus, for many countries, the security of their citizens seems to be a higher priority than the provisions of international instruments guaranteeing free movement. However, in the scientific community, not everyone shares the views on the benefits of severe restrictive measures.

It is argued that, in the short term, travel restrictions prevent goods from entering pandemic-affected areas, slow down international public health initiatives, stigmatize society, and disproportionately harm the most vulnerable. In the longer term, countries that choose which international instruments to comply with may encourage other countries to do the same, which, in turn, undermines the basic tenets of international relations.

References

1. Green S, Pemberton A: The impact of crime: Victimisation, harm and resilience. In Walklate S (ed.): Handbook of Victims and Victimology. Milton Park: Taylor & Francis, 2017: 77-102.
2. O'Block RL, Donnermeyer JF, Doeren SE: Security and Crime Prevention. Boston: Butterworth-Heinemann, 1991.
3. Welsh BC, Farrington DP: The Oxford Handbook of Crime Prevention. Cary, NC: OUP, 2012.
4. Clarke RV: Situational crime prevention. Crime Justice. 1995; 19: 91-150.
5. Shariati A, Guerette RT: Situational crime prevention. In Preventing Crime and Violence. Cham: Springer, 2017: 261-268.
6. Eck JE, Clarke RV: Situational crime prevention: Theory, practice and evidence. In Handbook on Crime and Deviance. Cham: Springer, 2019: 355-376.
7. Saveliev AI: Criminological security as a type of national security. Siberian Legal Rev. 2019; 16(1): 49-54.
8. Finn J: The constitution doesn't have a problem with mask mandates. The Conversation. 2020. Available at <https://theconversation.com/the-constitution-doesnt-have-a-problem-with-maskmandates-142335>. Accessed April 3, 2021.
9. Miller JM, Blumstein A: Crime, justice & the COVID-19 pandemic: Toward a national research agenda. Am J Crim Just. 2020; 45(4): 515-524.
10. Khan Z, Karatas, Y: COVID-19 in Turkey: An urgent need for the implementation of preparedness and response strategies. Health Sci Rep. 2020; 3(2): e153.
11. Smith JA, Judd J: COVID-19: Vulnerability and the power of privilege in a pandemic. Health Promot J Austral. 2020; 31(2): 158-160.
12. UN: Organized crime groups are infiltrating the legal economy following COVID-19 crisis, says latest UNODC. Research brief. 2020. Available at <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2020/July/organized-crime-groups-are-infiltrating-the-legal-economy-following-covid-19-crisis>. Accessed April 3, 2021.

13. Global Initiative against Transnational Organized Crime: Crime and Contagion. The Impact of a Pandemic on Organized Crime. Geneva: Global Initiative against Transnational Organized Crime, 2020.

14. Bullinger LR, Carr J, Packham A: COVID-19 and crime: Effects of stay-at-home orders on domestic violence. NBER Working Paper No. 27667. National Bureau of Economic Research, 2020.

15. Mazza M, Marano G, Lai C, et al.: Danger in danger: Interpersonal violence during COVID-19 quarantine. *Psychiatry Res.* 2020; 289: 113046.

16. Peršak N: COVID-19 and the social responses thereto: Penal and criminological lessons, human rights and rule of law implications. *Eur J Crime Crim Law Justice.* 2020; 28(3): 205-216.

17. Kofman YB, Garfin DR: Home is not always a haven: The domestic violence crisis amid the COVID-19 pandemic. *Psychol Trauma.* 2020; 12(1): 199-201.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Заборська Ксенія Андріївна

студентка

Національний університет «Одеська юридична академія»

Актуальність теми участі громадян у вирішенні питань місцевого значення суттєво зросла в умовах реформи децентралізації влади та формування спроможних територіальних громад в Україні [7]. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування, зміна територіальної основи їх діяльності та збільшення обсягу ресурсів, якими вони розпоряджаються, актуалізують питання створення дієвих правових механізмів залучення мешканців до процесу прийняття управлінських рішень на місцевому рівні. Ефективна реалізація принципів місцевої демократії можлива лише за умови існування чіткої та узгодженої нормативної бази, яка визначає форми, порядок та гарантії участі громадян у місцевому самоврядуванні [5].

Конституція України закладає базові засади місцевого самоврядування, визначаючи його як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1]. Стаття 140 Основного Закону визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади, а стаття 143 окреслює коло питань, віднесених до відання територіальних громад та органів, які вони обирають [1]. Ці конституційні норми конкретизуються у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», який встановлює організаційно-правові засади місцевого самоврядування, повноваження органів місцевого самоврядування та форми безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування [2].

Серед форм безпосередньої демократії на місцевому рівні законодавство виокремлює місцевий референдум, загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення, а також електронні петиції [2, 6]. Кожна з цих форм має власне правове регулювання та специфічний механізм реалізації, проте їх спільною метою є забезпечення безпосереднього впливу мешканців територіальної громади на прийняття рішень органами місцевого самоврядування [5].

Водночас правове регулювання зазначених форм участі має низку проблемних аспектів [6]. Зокрема, після втрати чинності Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» у 2012 році інститут місцевого референдуму фактично залишився без належного законодавчого забезпечення, оскільки відповідний спеціальний закон досі не ухвалено. Це унеможливлює практичну реалізацію права територіальних громад на прийняття рішень шляхом місцевого референдуму, попри пряму вказівку на таку можливість у Конституції України та Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» [1, 2].

Інститут громадських слухань, попри його визначення у статті 13 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], також потребує більш детального врегулювання. Чинне законодавство покладає на органи місцевого самоврядування обов'язок самостійно визначати порядок організації громадських слухань шляхом прийняття статуту територіальної громади, що на практиці призводить до значної варіативності підходів, а подекуди — до формального або декларативного характеру такого механізму [6]. Аналогічна ситуація спостерігається щодо місцевих ініціатив та органів самоорганізації населення, ефективність яких значною мірою залежить від доброї волі та організаційної спроможності місцевої влади [5, 7].

Позитивним напрямом розвитку законодавства стало запровадження інституту електронних петицій, який набув значного поширення на рівні територіальних громад після ухвалення відповідних змін до Закону «Про звернення громадян» [3]. Електронні петиції створюють додатковий канал комунікації між мешканцями та органами місцевого самоврядування, проте їх правові наслідки залишаються переважно рекомендаційними, що знижує реальний вплив громадян на процес прийняття рішень [6].

Важливим орієнтиром для вдосконалення національного законодавства є положення Європейської хартії місцевого самоврядування, ратифікованої Україною, яка закріплює принцип субсидіарності та наголошує на необхідності забезпечення реальної участі жителів у здійсненні публічної влади на місцевому рівні [4]. Гармонізація вітчизняного законодавства з європейськими стандартами місцевої демократії є одним із пріоритетних завдань подальшого реформування системи місцевого самоврядування в Україні [4, 7].

В умовах об'єднання територіальних громад та розширення їх повноважень постає потреба в ухваленні спеціального закону про місцевий референдум, вдосконаленні механізмів громадських слухань та місцевих ініціатив, а також посиленні юридичної сили результатів електронних петицій [6, 7]. Належне правове забезпечення форм безпосередньої участі громадян сприятиме підвищенню довіри населення до органів місцевого самоврядування, зміцненню легітимності управлінських рішень та реалізації принципів відкритого й підзвітного врядування [5].

Таким чином, правові засади участі громадян у вирішенні питань місцевого значення в умовах розвитку територіальних громад потребують подальшого вдосконалення. Незважаючи на наявність конституційного та законодавчого підґрунтя для реалізації форм безпосередньої демократії, практична ефективність цих механізмів значною мірою обмежується прогалинами правового регулювання, зокрема відсутністю закону про місцевий референдум та недостатньою деталізацією процедур громадської участі. Усунення цих недоліків шляхом ухвалення відповідних нормативних актів та гармонізації законодавства з європейськими стандартами є необхідною умовою розвитку дієвої місцевої демократії в Україні.

Список літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
4. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985, ратифікована Законом України від 15.07.1997 № 452/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036
5. Батанов О. В. Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
6. Лациба М. В., Замніус В. Ф. Форми участі громадськості у здійсненні місцевого самоврядування: методичний посібник. Київ: Український незалежний центр політичних досліджень, 2013. 152 с.
7. Децентралізація влади в Україні: оцінка результатів формування і розвитку самодостатніх громад: аналітична доповідь / за ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2020. 153 с.

МАРКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШОКОЛАДУ У СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

Малимон Валентина Григорівна

завідувач сектору № 1 (м.Золотоноша) відділу судової експертизи
Черкаський НДЕКЦ МВС

Суть судової товарознавчої експертизи (далі СТЕ) полягає у тому, щоб за допомогою спеціальних знань у галузі товарознавства дослідити товарні властивості виробів з метою визначення їх фактичного стану та вартості. СТЕ призначається у випадках, коли при розслідуванні та судовому розгляді кримінальних, цивільних, господарських справ та справ про адміністративні правопорушення виникає потреба в спеціальних знаннях у галузі товарознавства.

Основними завданнями товарознавчої експертизи є: визначення вартості товарної продукції; визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; визначення змін показників якості товарної продукції; установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [1].

Особливого значення СТЕ набуває під час дослідження продовольчих товарів, оскільки їх товарні властивості безпосередньо залежать від складу, способу виробництва, пакування, маркування, умов і строків зберігання.

При проведенні товарознавчих досліджень продовольчих товарів за зазначеними вище завданнями експерт використовує метод органолептичного (візуального) контролю, який містить: визначення зовнішнього вигляду та кольору, смаку та запаху. У більшості випадків, щоб уникнути пошкодження цілісності упаковки наданих об'єктів дослідження (речових доказів), експерт-товарознавець використовує метод візуального контролю за даними маркування на різного роду споживчого пакування та транспортній тарі [2].

При проведенні судово-товарознавчої експертизи продовольчих товарів важливим етапом є ідентифікація об'єктів - процедура підтвердження відповідності параметрів і властивостей, специфічних для даного виду харчового продукту, тим параметрам і властивостям, які зазначаються при етикетуванні цього харчового продукту, а також процедура підтвердження загальновизнаної назви даного виду продукту.

Розглянемо послідовність ідентифікації плиток шоколаду при проведенні судово-товарознавчої експертизи в кримінальному провадженні.

Відповідно до поставлених перед експертом запитань об'єкти експертизи:

- шоколад чорний з підсоленим мигдалем 47% масою нетто 85 г;

- шоколад чорний пористий екстрачорний, масою нетто 80 г.

Шоколад відповідно до даних класифікатора ДК 016:2010 відноситься:

Розділ 10 – Продукти харчові

Група 10.8 – Продукти харчові, інші

Клас 10.82 – Какао-продукти, шоколад і цукрові кондитерські вироби

Категорія 10.82.2 — Шоколад і цукрові кондитерські вироби.

Усередині категорії 10.82.2 шоколад та вироби з вмістом какао поділяються на детальніші підкатегорії:

10.82.21 – Шоколад і готові харчові продукти з умістом какао-продуктів (крім какао-порошку підсолодженого), безтарні.

10.82.22 – Шоколад і готові харчові продукти з умістом какао-продуктів (крім какао-порошку підсолодженого), крім безтарних (плитки, батончики, цукерки тощо) [3].

Об'єкти дослідження відносяться до класу продовольчих товарів, підкласу – кондитерські товари; групи – кондитерські вироби; підгрупи – цукристі кондитерські товари; вид – шоколад і какао-порошок; підвид - шоколад [4]. Шоколад є продуктом переробки какао-бобів з цукром з додаванням або без додавання різноманітних ароматичних і смакових речовин безпосередньо в шоколадну масу або в начинку [5].

Шоколад – харчовий продукт, отриманий із какао-продуктів і цукру, який містить не менше ніж 35 % загальної кількості какао-продуктів у перерахунку на сухі речовини, в тому числі не менше ніж 18 % какао-масла та не менше ніж 14 % знежирених какао-продуктів у перерахунку на сухі речовини [6].

Какао-продукти – це продукти, які отримують відповідним технологічним переробленням какао-бобів: какао-масло, какао терте, какао-порошок, какао-крупка та какао-дріб'язок [6].

Основні какао-продукти:

- какао-масло – жир, отриманий із какао-бобів або частин какао-бобів, який містить вільні жирні кислоти, визначені за олеїновою кислотою, не більше ніж 1,75 %, а вміст неомилюємих речовин в якому складає не більше 0,5 % (визначений за допомогою петролейного ефіру), для пресованого какао-масла – не більше 0,35 %;

- какао-порошок/какао – харчовий продукт, отриманий подрібнюванням обсмажених і очищених від твердої оболонки (какао вели) какао-бобів у порошок, в якому масова частка какао-масла становить не менше ніж 20 % у перерахунку на сухі речовини і масова частка вологи – не більше 9 % [7].

Шоколад повинен виготовлятися у відповідності до стандарту (ДСТУ 3924) за технологічними інструкціями і рецептурами, з дотриманням санітарних норм і правил.

В зв'язку з тим, що в постанові про призначення судово-товарознавчої експертизи відсутній дозвіл на руйнування, зміну стану чи властивостей представлених зразків шоколаду, – наявність відхилення маси нетто зразку, зовнішній вигляд виробів, форма, колір, консистенція, структура, смак та аромат

не досліджувалися. Шоколад перевірявся за зовнішнім виглядом упакування та маркуванням.

Паковальні матеріали, споживча і транспортна тара, яку використовують для пакування шоколаду, мають відповідати вимогам чинних нормативних документів згідно з якими їх виготовлено, а імпортовані – відповідати вимогам центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я та забезпечувати збереження якості та безпечності шоколаду під час його транспортування, зберігання та реалізування [6].

Ознайомлення з упаковками зразків шоколаду дозволяє стверджувати, що зразки мають відповідний зовнішній вигляд упаковки, достатньо акуратне і естетичне оформлення.

Інформація про харчовий продукт – інформація, що стосується харчового продукту, яка надається кінцевому споживачеві шляхом зазначення у маркуванні, інших супровідних документах та матеріалах або в інший спосіб (у доступній наочній формі), встановлений для окремих видів продукції або в окремих сферах обслуговування, у тому числі з використанням сучасних засобів дистанційного зв'язку або усних повідомлень;

маркування – слова, описи, знаки для товарів і послуг (торговельні марки), графічні зображення або символи, що стосуються харчових продуктів, які розміщуються на будь-якій упаковці, етикетці (стікері), кольєретці, а за відсутності упаковки, у документі або повідомленні, що супроводжують харчовий продукт або посилаються на нього [8].

Відповідно до вимог стандарту маркування виконують мовою згідно із законодавством України та вимогами Технічного регламенту щодо правил маркування харчових продуктів. На споживчому пакуванні шоколаду має бути маркування, що містить: назву продукту; назву та повну адресу і телефон виробника, адресу потужностей виробництва; назву та місце розташування і номер телефону підприємства, яке виконує функції щодо прийняття претензій від споживача, у разі якщо цим підприємством не є виробник; масу нетто, г; склад продукту в порядку переваги складників; поживну (харчову) цінність із позначенням кількості білків, вуглеводів та жирів у встановлених одиницях виміру на 100 г харчового продукту й енергетичну цінність (калорійність), виражену в кілоджоулях (кДж) та/або кілокалоріях (ккал) на 100 г харчового продукту; інформацію щодо вмісту какао-продуктів у шоколадній масі; кінцеву дату споживання або дату виготовлення та термін придатності до споживання; номер партії виготовлення; умови зберігання; штриховий код (за наявності); позначку цього стандарту (допустимо без року затвердження); інформацію про генетично модифіковані організми в складі харчового продукту (відповідно до чинного законодавства).

Поживну (харчову) цінність й енергетичну цінність (калорійність) 100 г шоколаду обчислюють на кожен вид шоколаду відповідно до рецептури [6].

6-го серпня 2019 року набув чинності Закон України 2639-VIII «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» (далі - Закон), який

гармонізував українські норми з європейськими стандартами. Закон поширюється насамперед на операторів ринку харчових продуктів і харчові продукти.

Законодавцем встановлений вичерпний перелік інформації на кожному харчовому продукті:

- назва харчового продукту;
- перелік інгредієнтів. Включає всі інгредієнти харчового продукту, які вказуються в порядку зменшення їхньої масової частки. У деяких випадках – у відсотках. Певні інгредієнти позначаються назвою категорії, до якої вони належать, одразу після якої зазначається їхня назва або індекс відповідно до європейської цифрової системи;
- будь-які інгредієнти або допоміжні матеріали для переробки, які спричиняють алергічні реакції або непереносимість;
- кількість харчового продукту в установлених одиницях вимірювання;
- мінімальний термін придатності або дата «вжити до»;
- будь-які особливі умови зберігання та/або умови використання (за потреби);
- найменування та місцезнаходження оператора ринку харчових продуктів, відповідального за інформацію про харчовий продукт, а для імпортованих харчових продуктів - найменування та місцезнаходження імпортера;
- країна походження або місце походження;
- інструкції з використання - у разі якщо відсутність таких інструкцій ускладнює належне використання харчового продукту;
- інформація про поживну цінність харчового продукту;
- позначення, що ідентифікує партію (лот), до якої (якого) належить харчовий продукт [9].

Також встановлені вимоги до подання інформації державною мовою (переклад іншою мовою здійснюється за бажанням оператора ринку), забезпечення розбірливості інформації, зокрема щодо мінімального розміру шрифту, яким надається обов'язкова інформація про харчовий продукт, а саме: висота малих літер без виносних елементів відповідно до європейського законодавства має дорівнювати або перевищувати 1,2 мм; в Україні зараз – 0,8 мм).

Об'єкти дослідження: шоколад чорний з підсоленим мигдалем 47% масою нетто 85 г та шоколад чорний пористий екстрачорний, масою нетто 80 г відповідають вимогам ДСТУ по мінімальному вмісту какао-продуктів – 47% (35% – ДСТУ) [6].

Маркування шоколаду виконано українською мовою (додатково іншими мовами) відповідно до вимог ДСТУ 3924-2014.

На споживчому пакуванні досліджуваних зразків шоколаду наявні маркувальні позначки, що містять всю необхідну інформацію:

- назву (назва продукту зазначена шрифтом не менший ніж 2 мм в помітному місці барвником видимим і незмивним);
- назву та повну адресу і телефон виробника, адресу потужностей;
- масу нетто – 85 г, 80 г відповідно;

- мінімальний вміст какао-продуктів – 47%;
- склад продукту в порядку переваги складників;
- поживну (харчову) цінність у встановлених одиницях виміру на 100 г харчового продукту із позначенням кількості жирів (з них насичених жирів), вуглеводів (з них цукрів), білків, солі, а також енергетичну цінність (калорійність, виражену в кілоджоулях (кДж) та кілокалоріях (ккал));
- номер партії виготовлення;
- дату виготовлення та «краще спожити до...» (термін придатності не закінчився);
- умови зберігання (зберігати за температури (18+/-3) град і відносної вологості повітря не вище 75%);
- позначку стандарту (ДСТУ 3924);
- штриховий код. Штриховий код досліджуваних зразків перевіряли шляхом проведення відповідних арифметичних розрахунків із визначенням контрольної цифри. Отримані в результаті розрахунків значення відповідали контрольним цифрам, зазначеним у штрихових кодах на упаковці досліджуваних шоколадних виробів, що свідчить про відсутність ознак помилкового нанесення штрихового коду.

Слід відмітити наявність неконкретних повідомлень споживачам: «Може містити молокопродукти, фундук, мигдаль, арахіс, кунжут, яєчні продукти, глютен (пшеничний).

Зазначена послідовність дій щодо ідентифікації об'єктів (по маркуванню) може застосовуватися в експертній практиці при проведенні судово-товарознавчих експертиз різних груп продовольчих товарів.

Список літератури

1. Товарознавча експертиза. *Черкаський НДЕКЦ МВС*. URL: <https://ndekc.ck.ua/novini/628-tovarovnavcha-ta-gemologichnih-ekspertiza.html> (дата звернення: 03.08.2026).
2. Методичний посібник з питань призначення та проведення судово-товарознавчих експертиз продовольчих товарів з метою визначення їх вартості [А.І.Лозовий, О.С.Донцова, В.М.Губарева] – Х.: ХНДІСЕ, 2009. – 108 с.
3. Державний класифікатор продукції та послуг ДК 016:2010 (Секція С. Абетковий показник від Т до Я). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vm57c609-10#Text> (дата звернення: 05.08.2026).
4. Методичний лист «Класифікація об'єктів товарознавчої експертизи» / [Бабак М.В.]. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2021. – 31 с.
5. Товарознавство. Продовольчі товари: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів освіти 1 та 2 рівнів акредитації. [О.Г. Бровко та ін.] – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. - 619 с.
6. ДСТУ 3924:2014 Шоколад. Загальні технічні умови. *БУДСТАНДАРТ Online* - нормативні документи будівельної галузі України. URL:

<https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html> (дата звернення: 10.08.2026).

7.Про затвердження Вимог до продуктів з какао та шоколаду. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-16#Text> (дата звернення: 11.08.2026).

8.Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-VIII#Text> (дата звернення: 13.08.2026).

9.Безпечність харчових продуктів: на що звернути увагу в маркуванні продукції. *Головне управління Держспродспоживслужби в Херсонській області*. URL: <https://dpss-ks.gov.ua/novini/безпечність-харчових-продуктів-на-що-3> (дата звернення: 14.08.2026).

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЩОДО ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СУБ'ЄКТІВ ДЕКЛАРУВАННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Супрунчук Олег Олександрович,
доктор філософії у галузі права

Становлення України на шлях європейської інтеграції, підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, створили необхідні передумови для системного реформування національного законодавства та формування сучасної антикорупційної інфраструктури. Одним із пріоритетних напрямів цього процесу стало забезпечення належного правового регулювання запобігання корупції, підвищення прозорості діяльності публічних службовців, посилення фінансового контролю та запровадження ефективних механізмів виявлення і запобігання корупційним правопорушенням [1].

У 2014 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про запобігання корупції» [2], який став фундаментальним нормативно-правовим актом у сфері запобігання та протидії корупції. Його прийняття започаткувало новий етап розвитку антикорупційного законодавства України та передбачало формування цілісної системи превентивних заходів, спрямованих, зокрема, на запобігання конфлікту інтересів, встановлення обмежень для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, визначення правил фінансового контролю та декларування, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення встановлених антикорупційних вимог.

Особливе значення у межах цієї системи набув інститут електронного декларування, який став одним із ключових механізмів фінансового контролю за діяльністю суб'єктів декларування. Запровадження обов'язку подання електронних декларацій було спрямоване на забезпечення відкритості інформації про майновий стан та доходи відповідних осіб, виявлення потенційних корупційних ризиків, а також підвищення ефективності контролю за дотриманням вимог антикорупційного законодавства.

Таким чином, прийняття Закону України «Про запобігання корупції» стало важливим етапом інституційного та нормативного забезпечення антикорупційної політики України, а встановлені ним вимоги фінансового контролю сформували самостійну систему юридичних обов'язків суб'єктів декларування, порушення яких за певних умов може бути підставою для застосування заходів юридичної відповідальності.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України та введення воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №

64/2022 [3], затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [4], зумовили суттєві зміни у функціонуванні механізмів державного фінансового контролю та реалізації антикорупційної політики. В умовах збройного конфлікту перед державою постало завдання забезпечити одночасно належне виконання вимог антикорупційного законодавства та захист державної безпеки, інформації з обмеженим доступом, персональних даних і безпеки осіб, які здійснюють діяльність у сфері оборони та забезпечення національної безпеки.

Особливості правового регулювання фінансового контролю в період воєнного стану були зумовлені необхідністю оперативного реагування законодавця на об'єктивні обставини, пов'язані з веденням бойових дій, тимчасовою окупацією окремих територій, переміщенням державних органів та їх працівників, обмеженням доступу до державних інформаційних ресурсів, а також виникненням реальних загроз життю і безпеці суб'єктів декларування.

У зв'язку з цим Законом України від 3 березня 2022 року № 2115-IX [5] було встановлено особливості виконання окремих вимог фінансового контролю в умовах воєнного стану, зокрема передбачено відтермінування виконання визначених законом обов'язків щодо подання декларацій та інших документів фінансового контролю.

Водночас тимчасове обмеження окремих процедур фінансового контролю не означало відмови держави від принципу прозорості діяльності публічних службовців та контролю за їхнім майновим станом. Навпаки, подальше вдосконалення законодавства було спрямоване на пошук оптимального співвідношення між публічним інтересом у забезпеченні доброчесності публічної служби та необхідністю захисту інформації, розголошення якої в умовах війни може створювати загрозу для національної безпеки.

Важливим етапом відновлення системи фінансового контролю стало прийняття 20 вересня 2023 року Закону України № 3384-IX [6], яким було відновлено обов'язок електронного декларування та визначено особливості його реалізації в умовах воєнного стану. Зазначені законодавчі зміни передбачили порядок подання декларацій за попередні звітні періоди, врегулювали особливості функціонування Єдиного державного реєстру декларацій та визначили спеціальні правила щодо виконання обов'язків суб'єктами декларування, які перебувають або перебували в умовах, що об'єктивно ускладнюють виконання вимог фінансового контролю.

Особливого значення набуло правове регулювання фінансового контролю щодо окремих категорій суб'єктів декларування, діяльність яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням обороноздатності держави, захистом її суверенітету і територіальної цілісності, протидією загрозам національній безпеці. З огляду на специфіку виконуваних ними завдань законодавець передбачив спеціальні механізми реалізації вимог фінансового контролю, покликані не допустити розкриття інформації, яка може ідентифікувати належність таких осіб до відповідних державних органів, військових формувань чи інших структур, діяльність яких пов'язана із забезпеченням національної безпеки.

У цьому контексті особливе місце посідає стаття 52¹ Закону України «Про запобігання корупції», якою встановлено спеціальний порядок застосування заходів фінансового контролю щодо визначених законом категорій осіб. Спеціальний режим не передбачає звільнення відповідних суб'єктів від установлених антикорупційних обов'язків, а визначає особливий спосіб їх виконання, за якого забезпечується баланс між необхідністю здійснення фінансового контролю та охороною інформації, розголошення якої може негативно вплинути на виконання завдань із забезпечення національної безпеки та оборони України.

Водночас застосування спеціального порядку фінансового контролю породжує низку практичних і правових питань, пов'язаних із визначенням моменту виникнення відповідного обов'язку, встановленням факту його виконання або невиконання, визначенням моменту закінчення встановленого законом строку, а також доказуванням зазначених обставин у разі притягнення особи до адміністративної відповідальності. Особливу складність становить встановлення належності особи до категорії суб'єктів, щодо яких застосовується спеціальний порядок, оскільки така інформація в окремих випадках може мати обмежений доступ.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення єдності та передбачуваності правозастосування у справах про порушення вимог фінансового контролю окремими категоріями суб'єктів декларування. Особливого значення набуває аналіз судової практики, оскільки саме судова оцінка доказів дозволяє визначити підходи до встановлення факту порушення, своєчасності виконання обов'язку щодо декларування, застосування спеціального порядку фінансового контролю та дотримання строків притягнення до адміністративної відповідальності. Дослідження зазначених питань сприятиме формуванню обґрунтованих критеріїв доказування та забезпеченню належного балансу між вимогами антикорупційного законодавства, гарантіями прав особи і потребами національної безпеки в умовах воєнного стану.

Показовою для дослідження проблем доказування порушень вимог фінансового контролю в умовах воєнного стану є постанова Пересипського районного суду міста Одеси від 23 травня 2025 року у справі № 523/5798/25 [7].

Предметом судового розгляду було притягнення колишнього працівника Національної поліції України до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 172-6 КУпАП [8] у зв'язку з несвоєчасним поданням декларації при звільненні.

Особа, що притягалася до відповідальності, припинила службу в Національній поліції 18 серпня 2022 року. Водночас у зв'язку із запровадженням воєнного стану порядок виконання обов'язків фінансового контролю зазнав спеціального правового регулювання. Після набрання чинності Законом України від 20 вересня 2023 року № 3384-IX подання декларацій було відновлено з урахуванням установлених законом особливостей та спеціальних строків.

Суд виходив із того, що граничним строком виконання відповідного обов'язку для особи, що притягалася до відповідальності було 31 січня 2024 року,

тоді як декларація, згідно з матеріалами справи, була подана 5 листопада 2024 року. Однак встановлення цієї дати саме по собі не вирішувало питання про наявність складу адміністративного правопорушення.

Особливого значення у справі набуло доказування факту первісного подання декларації. Захист стверджував, що колишній працівник Національної поліції 18 серпня 2022 року, у день звільнення, подав декларацію у паперовій формі до відповідного органу Національної поліції. Натомість орган, який здійснював адміністративне переслідування, виходив із того, що декларація була належним чином подана лише 5 листопада 2024 року.

Така ситуація свідчить про недосконалість документування процедури виконання обов'язку щодо декларування. Із матеріалів справи, наведених судом, не вбачається наявності належного первинного документа, який би безпосередньо підтверджував прийняття паперової декларації 18 серпня 2022 року або достовірно засвідчував її неподання. Саме тому питання щодо первісного виконання обов'язку залишилося спірним.

При цьому застосування спеціального порядку фінансового контролю, передбаченого статтею 52⁻¹ Закону України «Про запобігання корупції», обумовлює підвищені вимоги до способу документування таких дій. Ця норма передбачає організацію заходів фінансового контролю таким чином, щоб унеможливити розкриття належності окремих категорій осіб до відповідних державних органів чи військових формувань. Відтак відсутність чіткої документальної фіксації факту, дати та способу подання декларації може створювати істотні труднощі для подальшого доказування.

У цьому контексті стаття 251 КУпАП вимагає встановлення на підставі належних доказів наявності або відсутності адміністративного правопорушення, вини особи та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Тому доказування несвоєчасного подання декларації має охоплювати встановлення факту її подання у паперовій формі, дати та способу подання, а також факту її прийняття відповідним органом. За відсутності належної документальної фіксації цих обставин виникає доказова невизначеність щодо того, чи було особою своєчасно виконано встановлений законом обов'язок щодо подання декларації.

Окремою проблемою у справі було визначення моменту виявлення правопорушення. Суд розмежував 31 січня 2024 року як дату закінчення строку подання декларації та 14 листопада 2024 року як дату виявлення правопорушення. Протокол № 28/2025 було складено 24 березня 2025 року, однак суд не визнав дату його складення моментом виявлення правопорушення.

На підставі частини четвертої статті 38 КУпАП суд дійшов висновку, що шестимісячний строк накладення адміністративного стягнення сплив 14 травня 2025 року. Оскільки розгляд справи відбувся 23 травня 2025 року, провадження було закрито відповідно до пункту 7 частини першої статті 247 КУпАП.

Таким чином, ця справа демонструє дві взаємопов'язані проблеми правозастосування: по-перше, недостатню документальну фіксацію факту, дати та способу подання декларації, особливо за спеціального порядку фінансового

контролю, передбаченого статтею 52¹ Закону, по-друге, неналежне або несвоєчасне документування моменту виявлення можливого правопорушення. Водночас суд не встановлював остаточно факту подання паперової декларації 18 серпня 2022 року, оскільки провадження було закрито саме у зв'язку із закінченням строку накладення адміністративного стягнення.

За результатами проведеного дослідження доцільним є вдосконалення порядку документування виконання обов'язку щодо декларування, зокрема шляхом чіткої фіксації дати, способу подання та факту прийняття паперової декларації відповідним уповноваженим органом. З урахуванням положень статті 52¹ Закону України «Про запобігання корупції» необхідно також забезпечити належний облік і зберігання таких декларацій із можливістю подальшого підтвердження факту їх подання без розкриття інформації з обмеженим доступом. Одночасно доцільно конкретизувати порядок документування моменту виявлення правопорушення, оскільки саме ця обставина має визначальне значення для обчислення строку, передбаченого частиною четвертою статті 38 КУпАП. Реалізація зазначених заходів сприятиме усуненню доказової невизначеності, підвищенню якості матеріалів про адміністративні правопорушення та забезпеченню обґрунтованого застосування адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю.

Список літератури

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода; Україна від 27.06.2014. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 27.08.2026).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49. ст.2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 27.08.2026)

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 27.08.2026)

4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 27.08.2026)

5. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 27.08.2026)

6. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20 вересня 2023 року № 3384-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2023, № 94, ст.372. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text> (дата звернення: 27.08.2026)

7. Постанова Пересипського районного суду міста Одеси у справі № 523/5798/25 від 23 травня 2025 року, провадження № 3/523/2076/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127814424> (дата звернення: 27.08.2026)

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text> (дата звернення: 27.08.2026)

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ

Бездітко Олена Євгенівна,

к.е.н., доцент

доцент кафедри менеджменту

та маркетингу

Поліського національного університету

Сучасні трансформаційні процеси в економіці зумовлюють необхідність переосмислення підходів до управління підприємствами та забезпечення їхньої довгострокової стійкості. Посилення конкуренції, цифровізація бізнес-процесів, зростання ролі людського капіталу та загальна нестабільність зовнішнього середовища актуалізують питання формування ефективної системи корпоративного управління. У таких умовах корпоративне управління доцільно розглядати не лише як сукупність механізмів взаємодії власників, наглядових та виконавчих органів, а як важливу складову загальної системи менеджменту підприємства.

Корпоративне управління та менеджмент мають різну функціональну спрямованість, однак між ними існує тісний взаємозв'язок. Корпоративне управління визначає загальні принципи, стратегічні орієнтири, механізми контролю та підзвітності, тоді як менеджмент забезпечує практичну реалізацію визначених цілей і стратегій через організацію діяльності, розподіл ресурсів, координацію персоналу та прийняття поточних управлінських рішень. Відтак результативність корпоративного управління значною мірою залежить від того, наскільки ефективно його принципи інтегровані в систему менеджменту підприємства.

Важливим організаційним аспектом корпоративного управління є чітке розмежування повноважень і відповідальності між власниками, наглядовою радою, виконавчим органом та іншими учасниками корпоративних відносин. Такий розподіл спрямований на запобігання дублюванню управлінських функцій, конфліктам інтересів і надмірній концентрації повноважень. Наявність зрозумілої структури корпоративного управління формує передумови для підвищення якості управлінських рішень, посилення контролю за діяльністю менеджменту та забезпечення відповідальності за досягнення стратегічних результатів. Особливого значення набуває взаємодія наглядових і виконавчих органів. Наглядова рада має забезпечувати стратегічний нагляд, контроль і захист інтересів власників та інших зацікавлених сторін, водночас виконавчий менеджмент відповідає за оперативне управління та реалізацію затвердженої стратегії. Ефективність такої взаємодії залежить не тільки від формального закріплення повноважень, а й від якості комунікацій, рівня довіри, професійної

компетентності та готовності учасників корпоративних відносин до конструктивної взаємодії.

Організаційний аспект корпоративного управління також охоплює формування ефективної системи внутрішнього контролю, управління ризиками, інформаційного забезпечення та корпоративної звітності. Сучасне підприємство функціонує в умовах множинності ризиків, тому корпоративне управління має забезпечувати не лише контроль уже прийнятих рішень, а й створення механізмів своєчасного виявлення, оцінювання та мінімізації потенційних загроз [1, с. 25]. У цьому контексті особливої актуальності набуває інтеграція ризик-менеджменту в загальну систему стратегічного та операційного управління. Водночас організаційна структура та формальні механізми корпоративного управління не можуть повною мірою забезпечити його ефективність без урахування поведінкових чинників. Управлінські рішення реалізуються конкретними людьми, тому мотивація, цінності, установки, лідерські якості, рівень залученості працівників і характер міжособистісних взаємодій безпосередньо впливають на результати діяльності підприємства. Саме тому поведінковий компонент корпоративного управління необхідно розглядати як органічну складову сучасної системи менеджменту.

Одним із ключових поведінкових чинників є корпоративна культура. Вона визначає систему цінностей, норм і моделей поведінки, які формують характер взаємодії працівників та управлінців. Корпоративна культура, орієнтована на відповідальність, відкритість, професійний розвиток, інноваційність та командну взаємодію, сприяє формуванню сприятливого організаційного середовища. Натомість культура, що характеризується надмірною централізацією, закритістю інформації та низьким рівнем довіри, може створювати додаткові бар'єри для реалізації стратегічних цілей.

Важливе місце у взаємозв'язку корпоративного управління та організаційної поведінки посідає лідерство. Сучасний керівник має виконувати не лише адміністративну функцію, а й забезпечувати формування спільного бачення розвитку організації, комунікувати, мотивувати персонал і сприяти адаптації до змін [2]. Ефективне лідерство дозволяє поєднати стратегічні пріоритети власників і органів корпоративного управління з потребами та потенціалом працівників. Не менш значущим чинником є система мотивації. Її завдання полягає не тільки у стимулюванні працівників до виконання поточних завдань, а й у формуванні поведінки, що відповідає стратегічним цілям підприємства. Мотиваційні механізми мають враховувати як матеріальні, так і нематеріальні стимули, можливості професійного розвитку, визнання результатів діяльності, залучення персоналу до прийняття рішень та перспективи кар'єрного зростання. Особливо важливо забезпечити узгодженість системи мотивації менеджменту з довгостроковими інтересами підприємства. Поведінкові аспекти також проявляються у виникненні та врегулюванні конфліктів. У корпоративному середовищі потенційні конфлікти можуть виникати між власниками та менеджментом, акціонерами, органами управління й іншими учасниками. Тому важливим завданням корпоративного управління є створення прозорих процедур

запобігання конфліктам, їх своєчасного виявлення та конструктивного врегулювання. Ефективність таких процедур значною мірою визначається не лише нормативними положеннями, а й управлінською культурою та поведінкою учасників корпоративних відносин.

Окремим напрямом розвитку корпоративного управління є цифровізація управлінських процесів. Використання цифрових технологій розширює можливості збору, обробки та аналізу інформації, підвищує прозорість управлінських процедур і створює передумови для оперативного контролю ключових показників діяльності. Водночас цифрова трансформація змінює характер взаємодії працівників, структуру управлінських ролей та вимоги до компетентностей менеджерів. Тому технологічні зміни мають супроводжуватися відповідними змінами в організаційній культурі та поведінкових моделях.

Отже, корпоративне управління в сучасній системі менеджменту доцільно розглядати як комплексну систему організаційних і поведінкових механізмів, спрямованих на узгодження інтересів власників, менеджменту, забезпечення стратегічної орієнтації, контролю, відповідальності та стійкого розвитку підприємства. Організаційні механізми створюють формальну основу корпоративного управління, тоді як поведінкові чинники визначають реальну спроможність цієї системи функціонувати ефективно. Підвищення результативності корпоративного управління потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення розподілу повноважень і відповідальності, розвиток внутрішнього контролю та ризик-менеджменту, забезпечення прозорості інформації, формування ефективних механізмів мотивації, розвиток лідерства та корпоративної культури. Саме інтеграція організаційних і поведінкових аспектів дозволяє сформувати адаптивну систему менеджменту, здатну забезпечувати стійкість підприємства та його конкурентоспроможність в умовах постійних змін зовнішнього середовища.

Список літератури

1. Абдулов Р. М., Міщенко Л. О., Ченцова Ю. П. Управління та організація: взаємозв'язок між менеджментом і корпоративним управлінням. *Вісник Херсонського державного університету*. 2025. Випуск 56. doi: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2025-56-3>
2. Баюра Д. Корпоративне управління – особливий вид менеджменту. *Енергобізнес*. 2022. № 05(1249). URL: <https://e-b.com.ua/korporativne-upravlinnya-osoblivii-vid-menedzmentu-3227>
3. Демко І. І. Сутність корпоративного управління та його роль у процесі господарювання. *Сталий розвиток економіки*. № 1 (58), 2026 DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-104>

КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Король Володимир Степанович

к.е.н.,

доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету

Сучасні умови функціонування підприємств характеризуються високою динамічністю технологічних, економічних і соціальних змін, що зумовлює трансформацію вимог до людських ресурсів. Цифровізація, поширення штучного інтелекту, автоматизація бізнес-процесів, зміна організації праці та дефіцит кваліфікованих працівників підвищують значення компетентнісного підходу до управління персоналом. За таких умов стратегія управління людськими ресурсами має формуватися не лише на основі кількісних характеристик персоналу, а передусім з урахуванням наявних і перспективних компетенцій працівників.

За результатами Future of Jobs Report 2025, підготовленого Всесвітнім економічним форумом на основі опитування понад 1000 роботодавців із 55 економік, дефіцит навичок є основною перешкодою для трансформації бізнесу: на нього вказали 63% опитаних роботодавців. Водночас 85% підприємств планують зробити підвищення кваліфікації персоналу одним із ключових напрямів кадрової політики, 70% передбачають найм працівників із новими компетенціями, а близько половини — внутрішнє переміщення працівників із професій, що втрачають актуальність, до перспективних ролей [1].

Компетенції персоналу доцільно розглядати як інтегровану сукупність знань, умінь, навичок, професійного досвіду, поведінкових характеристик і здатності застосовувати їх для вирішення конкретних професійних завдань. Такий підхід передбачає перехід від оцінювання працівника переважно за формальними ознаками — освітою, посадою чи стажем — до визначення його фактичної спроможності створювати цінність для підприємства. Дослідження сучасних моделей компетентностей підтверджують, що компетентнісний підхід може бути інтегрований у відбір, розвиток, оцінювання результативності, планування кар'єри та стратегічне управління людськими ресурсами [2].

Важливість компетенцій як стратегічного ресурсу зумовлена тим, що вони безпосередньо пов'язують індивідуальний потенціал працівників із організаційними можливостями підприємства. Calhau та ін. зазначають, що компетентнісні методи дають змогу пов'язати майбутні потреби підприємства з HR-програмами, зокрема процедурами відбору, розвитку персоналу, моніторингу результативності та стратегічного планування. Особливого

значення при цьому набувають компетентнісне картування та аналіз розривів між наявними і необхідними компетенціями [3].

У цьому контексті формування стратегії управління людськими ресурсами доцільно здійснювати на основі послідовного визначення «стратегічного профілю компетенцій» підприємства. Його формування передбачає: визначення стратегічних цілей підприємства; прогнозування змін у технологіях, продуктах, організації праці та бізнес-процесах; визначення компетенцій, необхідних для реалізації стратегії; діагностику фактичного рівня компетентностей персоналу; встановлення компетентнісних розривів; розроблення заходів щодо розвитку, залучення або перерозподілу працівників.

Таким чином, компетентнісний аналіз має виконувати не лише діагностичну, а й прогностичну функцію. Його результатом повинна бути відповідь на питання, які компетенції необхідні підприємству сьогодні та які компетенції будуть критичними у перспективі. Це особливо актуально в умовах технологічної трансформації. За даними Всесвітнього економічного форуму, до 2030 р. очікується зміна майже 40% базових навичок працівників. До найбільш затребуваних належать аналітичне мислення, стійкість, гнучкість та адаптивність, лідерство і соціальний вплив, а серед компетенцій, що найшвидше зростатимуть у значенні, — штучний інтелект і робота з великими даними, мережеві технології та кібербезпека, технологічна грамотність, креативне мислення і здатність до безперервного навчання [1].

Відповідно, сучасна HR-стратегія повинна поєднувати професійні, цифрові та соціально-поведінкові компетенції. Професійні компетенції забезпечують виконання безпосередніх трудових функцій; цифрові — ефективне використання сучасних технологій, даних та інформаційних систем; соціально-поведінкові — комунікацію, командну взаємодію, лідерство, стійкість та адаптивність. Caligiuri наголошує на важливості компетенцій, які забезпечують контекстуальну гнучкість працівників: толерантності до невизначеності, допитливості, стійкості, побудови взаємовідносин та здатності враховувати різні перспективи [4].

Особливого значення набуває skills-first-підхід, відповідно до якого кадрові рішення орієнтуються насамперед на реальні навички та компетенції працівників, а не виключно на формальну освіту чи посадову належність. Collings і McMackin розглядають skills-first HR як важливий інструмент реалізації майбутньої глобальної стратегії підприємств. Перевагами такого підходу є розширення внутрішньої мобільності, ефективніше використання наявного кадрового потенціалу та формування більш гнучкої системи управління талантами [5].

У практичному аспекті це означає необхідність інтеграції компетентнісної моделі у всі основні HR-процеси. Під час планування персоналу компетенції використовуються для прогнозування майбутньої потреби в кадрах. У рекрутингу вони визначають критерії пошуку та оцінювання кандидатів. У навчанні й розвитку — формують основу індивідуальних програм upskilling та reskilling. У системі оцінювання — забезпечують визначення відповідності

працівника вимогам посади. У кар'єрному управлінні — дозволяють виявляти працівників із потенціалом для переходу на складніші або нові ролі.

Показовим є сучасний підхід до розвитку персоналу в умовах цифрової трансформації. Дослідження цифрової HR-стратегії Ruiz та ін. доводить важливість інтеграції технологій і HR-процесів, оскільки цифровізація змінює зміст роботи, вимоги до працівників та способи управління людськими ресурсами [6]. Водночас розвиток компетенцій не повинен обмежуватися технічними навичками. Результати сучасних досліджень свідчать про необхідність поєднання цифрової грамотності з критичним мисленням, комунікативними здібностями, адаптивністю, креативністю та здатністю до навчання.

Для українських підприємств проблема компетентностей набуває додаткової актуальності через структурні зміни ринку праці та необхідність забезпечення відновлення економіки. Дослідження Ророва та ін. 2026 р. щодо гнучкого управління людськими ресурсами в транспортно-логістичній системі України акцентує увагу на необхідності визначення пріоритетних компетенцій персоналу в умовах післявоєнного відновлення, а також адаптації HR-систем до нових соціальних і трудових викликів [7].

Водночас новим фактором трансформації компетентнісних моделей стає генеративний штучний інтелект. Сучасні дослідження 2026 р. демонструють, що впровадження ШІ змінює не тільки зміст окремих професій, а й самі системи управління компетенціями. Зокрема, актуалізуються цифрові та ШІ-компетентності, навички взаємодії з інтелектуальними системами, критична оцінка результатів їх роботи, управління інформацією та адаптація до змін професійних ролей [8].

Отже, стратегія управління людськими ресурсами має будуватися як динамічна система, здатна постійно коригувати потребу підприємства в компетенціях відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Доцільно запропонувати таку логіку формування компетентнісно орієнтованої HR-стратегії:

стратегічні цілі підприємства → прогнозування майбутніх компетенцій → компетентнісне картування персоналу → визначення розривів → розвиток/залучення необхідних компетенцій → оцінювання результативності → стратегічне коригування.

Компетенції персоналу є не лише характеристикою якості трудового потенціалу, а фундаментальною передумовою формування ефективної стратегії управління людськими ресурсами. Їх значення посилюється в умовах цифровізації, поширення штучного інтелекту, трансформації професій та зростання нестабільності ринку праці. Компетентнісний підхід дозволяє узгодити стратегічні цілі підприємства з можливостями його персоналу, своєчасно виявляти кадрові розриви та формувати програми розвитку працівників. Перспективною є трансформація HR-стратегії від управління посадами до управління компетенціями, що передбачає skills-first-рекрутинг, внутрішню мобільність, системне reskilling та upskilling, компетентнісну оцінку

і використання HR-аналітики. Саме така модель створює передумови для формування адаптивного, конкурентоспроможного та стратегічно орієнтованого людського капіталу підприємства.

Список літератури

1. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2025*. Geneva : World Economic Forum, 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/> (дата звернення: 24.08.2026).
2. Mikhridinova N., Wolff C., Van Petegem W. Taxonomy of competence models based on an integrative literature review. *Education and Information Technologies*. 2024. Vol. 29. P. 16997–17033. DOI: 10.1007/s10639-024-12463-y.
3. Calhau R. F., Almeida J. P. A., Kokkula S., Guizzardi G. et al. Modeling competences in enterprise architecture: from knowledge, skills, and attitudes to organizational capabilities. *Software and Systems Modeling*. 2024. Vol. 23. P. 559–598. DOI: 10.1007/s10270-024-01151-7.
4. Caligiuri P. Need greater adaptability in the workforce? Foster contextual agility competencies. *Organizational Dynamics*. 2025. Vol. 54, Issue 4. Article 101154. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2025.101154.
5. Collings D. G., McMackin J. Skills-first HR: a key enabler of future global strategy. *Organizational Dynamics*. 2025. Vol. 54, Issue 3. Article 101140. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2025.101140.
6. Ruiz L., Benitez J., Castillo A., Braojos J. Digital human resource strategy: Conceptualization, theoretical development, and an empirical examination of its impact on firm performance. *Information & Management*. 2024. Vol. 61, Issue 4. Article 103966. DOI: 10.1016/j.im.2024.103966.
7. Popova N., Kryvoruchko O., Fedotova I., Achkasova L., Vodolazhska T., Velychko Y., Muha T. Flexible human resource management in the transport and logistics system during the post-war recovery of Ukraine. *Research in Transportation Business & Management*. 2026. Vol. 67. Article 101724. DOI: 10.1016/j.rtbm.2026.101724.
8. Asemota M. O. Artificial intelligence and the reconfiguration of competency management systems in organizations. *Discover Artificial Intelligence*. 2026. Vol. 6. Article 892. DOI: 10.1007/s44163-026-02055-9.
9. Єфімчук Ю., Сипягін О., Гавадзин Н. Вплив генеративного штучного інтелекту на стратегію управління людськими ресурсами: скорочення персоналу та утримання талантів. *Економіка та суспільство*. 2026. № 85. DOI: 10.32782/2524-0072/2026-85-169.
10. Дашко І., Калюжна Ю., Михайліченко Л. Ключові принципи впровадження ШІ в процеси управління персоналом підприємства. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-69-47.

РОЗВИТОК АЛГОРИТМІВ GOOGLE AI OVERVIEW ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ОРГАНІЧНИЙ ПОШУК

Оборіна Анастасія Юріївна

аспірант

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

У 2026 році дедалі більше штучний інтелект (ШІ) охоплює усі ланки життя: починаючи з телефонів із вбудованою функцією редагування фотографій, до автомобільної навігації, у воєнній сфері та медицині. Точність даних, які продукує ШІ, стає дедалі якіснішою, а в професіях, де потрібен креатив – стає більш людським. Інколи навіть важко відрізнити, що саме створює ШІ, а що – людина.

В інтернет-маркетингу вже майже неможливо уявити роботу без використання штучного інтелекту, який економить час своєю аналітикою, формуванням технічних завдань для копірайтерів, а іноді навіть і замінює деякі професії, як, наприклад, дизайнерів. Зараз вже не потрібно робити заявку до іншого відділу для того, щоб намалювати картинку для веб-сайту, а можна за пару хвилин самому створити в одному з ШІ-інструментів.

Але ШІ працює не тільки на одній стороні, на стороні інтернет-маркетологів, а й активно впроваджується в пошукові системи, наприклад, Google. Метою даної роботи є визначення найголовніших змін за останні роки у Google AI Overview (Огляд від ШІ) та які загрози є для інтернет-маркетологів, а саме для спеціалістів з пошукової оптимізації.

Отже, процес запуску Google AI Overview розпочався ще у 2023 році, представлений як Search Generative Experience (пошуковий генеративний досвід, SGE), але офіційне впровадження відбулось тільки у 2024 році, в травні у США, а потім вже по всьому світу [1].

Google AI Overview позиціонується як асистент, який видає відповідь на запитання користувача в пошуковій системі на основі найкращих сайтів, які знаходяться зараз в топі. Таким чином, цей інструмент дозволяє користувачу не заходити на кожний сайт в пошуку і шукати інформацію на сторінці, а вже одразу бачити відповідь. Якщо ж відповідь якимось чином не влаштовує користувача, то він далі може власноруч зайти на сайти, які тепер йдуть одразу після поля Google AI Overview (див. рис.1 Google AI Overview).

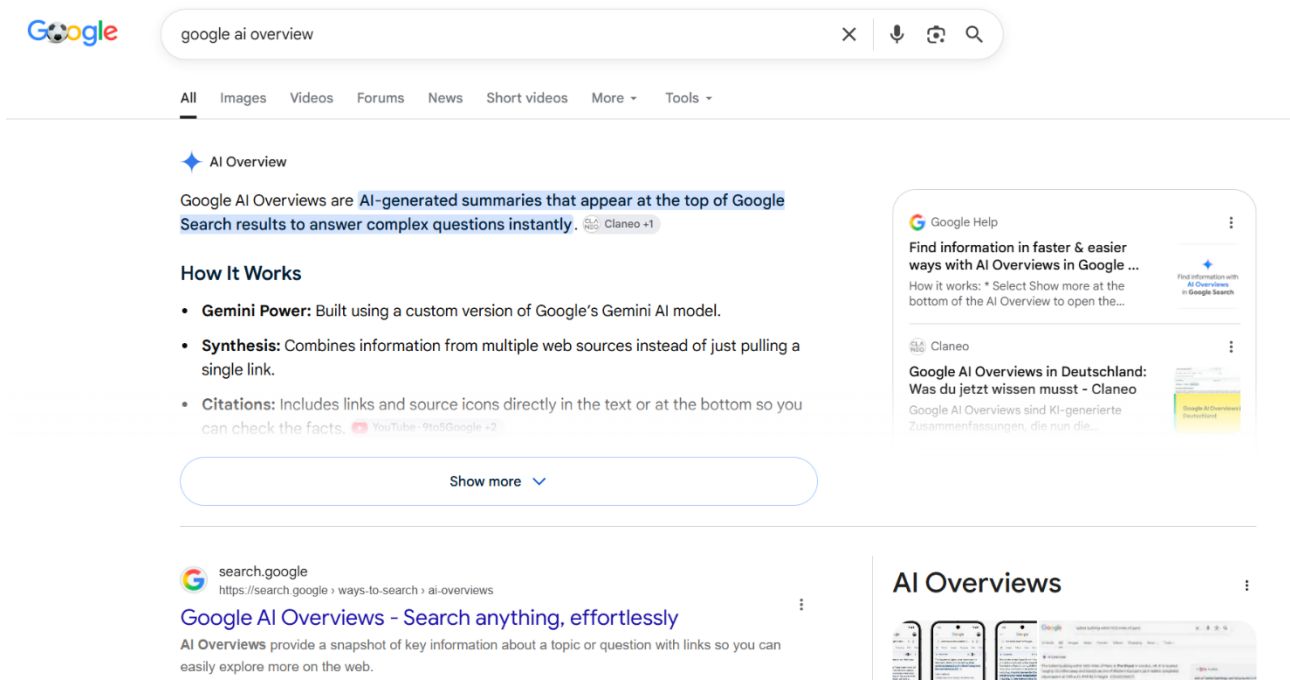

Рис. 1, Google AI Overview. Джерело рисунка: авторський скріншот сторінки результатів пошуку

Використовуючи власний ШІ інструмент Gemini, Google збирає та аналізує видачу під запит користувача, враховуючи його місцезнаходження, мову та навіть попередній користувацький досвід (на які сайти вже користувач заходив, скільки часу провів, які інші запити були з цього акаунту).

Але у 2024 на самому початку не було все дуже легко, система видавала багато помилок, які одразу ж розлітались інтернетом, як наприклад, порада «з'їдати хоча б один камінь на день». Компанія відразу відреагувала [2] та зробила зміни в алгоритмах, вилучивши з аналізу сайти з користувацьким контентом (наприклад, форуми), де і Google AI Overview узяв цю пораду та використав як достовірне, без критичного мислення.

На сьогоднішній момент відповіді Google AI Overview стали набагато розумнішими і для спеціалістів з пошукової оптимізації це становить велику загрозу. Вже в 2025 році з'явилися нові дані, як цей інструмент змінює пошук в інтернеті [1]:

- Поява Google AI Overviews зменшує кількість кліків на 34,5 %.
- Кількість Google AI Overview зросла на 116% з моменту березневого оновлення Core у 2025 році.
- Google AI Overviews відображаються у 54,61 % або більше всіх пошукових запитів Google за обсягом пошуку.
- 50 найпопулярніших доменів мають 28,90% усіх згадок, згідно з аналізом Ahrefs.com.
- Google AI Overview відображаються більше, ніж зазвичай, для інформаційних запитів, довших пошукових запитів та запитів з більшими обсягами пошуку.
- 7 із 10 користувачів ніколи не читають далі першої третини AI Overview.

- Молодші користувачі мобільних пристроїв сприймають відповіді на основі штучного інтелекту та соціальні докази, тоді як старші користувачі все ще шукають сині посилання та авторитетні сайти.
- Теми на Reddit, демонстрації на YouTube та дописи на форумах поглинають приблизно третину трафіку, який залишає після себе Google AI Overview.

З даної інформації стає зрозумілим, що для того, щоб якимось чином заохотити користувачів перейти за запитом, потрібно бути не просто в топ-10, як це було до 2024 року, а потрібно потрапити саме до Google AI Overview, щоб користувач хоча б міг побачити посилання на сайт, якщо потрібно саме це. Яким чином, це досі не відомо. Google не дає вказівок, як він не давав і для класичної пошукової видачі. Багато експертів у пошуковій видачі кажуть, що особливо нічого змінювати не потрібно [3]: головне мати якісний контент, стабільний сайт з технічної сторони та авторитет з боку інших сайтів (так звані зворотні посилання) [4].

Але чи залишиться пошук в такому ж вигляді, як він є навіть зараз, через 5 або 10 років? Покоління зумерів вже перестає аналізувати дані (виходячи з вищенаведеного дослідження) і можливо через декілька років для користувача залишиться лише Google AI Overview з декількома сайтами. Питання є й надалі відкритим, а спеціалістам з пошукової оптимізації доводиться адаптуватись до змін та боротися тепер не тільки з конкурентами, а й з самим Google та його новим алгоритмом.

Список літератури

1. Ahrefs. Google AI Overviews: What They Are and How They Work [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://ahrefs.com/blog/google-ai-overviews/> (дата звернення: 28.08.2026).
2. Google. AI Overviews and more AI features in Search [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://blog.google/products-and-platforms/products/search/ai-overviews-update-may-2024/> (дата звернення: 28.08.2026).
3. Latevaweb. How to Appear in Google AI Overviews [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://www.latevaweb.com/en/how-to-appear-in-google-ai-overviews> (дата звернення: 28.08.2026).
4. TDMP. Google Launches AI Overviews: Key Features & Updates [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://www.tdmp.co.uk/insights/google-launches-ai-overviews-key-features-updates> (дата звернення: 28.08.2026).

ULTRA-EARLY CAROTID STENTING IN CRESCENDO TRANSIENT ISCHEMIC ATTACK: RATIONALE FOR THE TIMING OF REVASCULARIZATION IN A MULTIDISCIPLINARY EMERGENCY MEDICAL CENTER

**Mamataliyev F.A.,
Abdurakhmanov A.A.**

Republican Scientific Center for Emergency Medical Care, Tashkent, Republic of
Uzbekistan

ABSTRACT: This article examines the clinical rationale for ultra-early carotid artery stenting and the optimal timing of carotid revascularization in patients with symptomatic hemodynamically significant internal carotid artery stenosis, with particular emphasis on patients presenting with crescendo transient ischemic attack (TIA). The study analyzes treatment outcomes following carotid artery stenting (CAS) and carotid endarterectomy (CEA) performed within different time intervals after the index cerebrovascular event. Particular attention is paid to the feasibility and safety of carotid stenting within the first 48 hours in patients with recurrent or progressive TIA and internal carotid artery stenosis of $\geq 70\%$. The findings demonstrate that a differentiated approach to the choice of revascularization method and timing, based on neurological status, neuroimaging findings, vascular anatomy, and multidisciplinary Stroke Team assessment, may reduce the risk of progression to completed ischemic stroke while maintaining acceptable perioperative safety. Ultra-early CAS may represent an effective revascularization strategy for carefully selected patients with crescendo TIA, whereas CEA remains an appropriate option for patients with stable neurological status when performed after stabilization of the acute cerebrovascular condition.

Keywords: hemodynamically significant carotid artery stenosis, crescendo TIA, carotid artery stenting, carotid endarterectomy, timing of revascularization, emergency medicine.

Background. The risk of recurrent stroke in patients with symptomatic hemodynamically significant internal carotid artery (ICA) stenosis reaches 10–20% within the first 14 days after the index event, while in patients with progressive or recurrent transient ischemic attacks (crescendo TIA), the probability of progression to completed stroke is as high as 20–30% within the first 48–72 hours. At the same time, open carotid endarterectomy (CEA) performed within the first two days in the setting of recent or progressive cerebral ischemia is associated with an increased risk of cerebral hyperperfusion syndrome and hemorrhagic transformation. The choice of the optimal method and timing of revascularization within this narrow therapeutic window remains an unresolved issue in emergency vascular surgery.

Objective. To substantiate a differentiated approach to the selection of the method and timing of carotid revascularization in patients with symptomatic hemodynamically significant carotid artery stenosis treated at a multidisciplinary emergency medical center.

Materials and Methods. The treatment outcomes of 110 patients with hemodynamically significant carotid artery stenosis who underwent surgery at the Republican Scientific Center for Emergency Medical Care between 2021 and 2025 were analyzed. Carotid endarterectomy was performed in 60 (54.5%) patients, while carotid angioplasty with stenting (CAS) was performed in 50 (45.5%). All patients were symptomatic and underwent surgery within 14 days of the index cerebrovascular event. Patient management was based on a “Stroke Team” protocol, including neurological examination with NIHSS and mRS assessment, emergency computed tomography of the brain, duplex ultrasonography of the brachiocephalic arteries, and, upon confirmation of stenosis, multislice CT angiography (MSCT-A) followed by multidisciplinary consultation involving a vascular surgeon, an endovascular surgeon, a neurologist, and an anesthesiologist. Patients with extensive stroke (NIHSS >15 points, an ischemic lesion involving more than one-third of the middle cerebral artery territory) and those with hemorrhagic transformation were excluded from the study. Statistical analysis was performed using STATISTICA 10.0 and Fisher’s exact test; differences were considered statistically significant at $p < 0.05$.

Results. Ultra-early stenting within the first 48 hours was performed in 10 (20.0%) patients in the CAS group; all had crescendo TIA associated with ICA stenosis of $\geq 70\%$. None of these patients experienced progression of transient ischemic attack to completed stroke, and no increase in the rate of perioperative complications was observed. Open surgical interventions were performed predominantly on days 8–14 after the index event, when systemic hemodynamics had stabilized and neuroimaging had excluded recent hemorrhagic transformation. No cases of hemorrhagic transformation were observed during the early postoperative period.

At 30 days, major adverse cardiovascular events (death/myocardial infarction/stroke) were recorded in 2.0% of patients after CAS and 3.3% after CEA ($p = 1.00$). Overall mortality was 1.8%, with one death in each group. The NIHSS score decreased by 2.8 ± 0.9 points after stenting and by 2.7 ± 0.8 points after endarterectomy ($p < 0.001$ within each group; the between-group difference was not statistically significant). Technical success was achieved in 98.0% and 98.3% of cases, respectively. The pattern of complications differed predictably between the groups: cerebral and hemodynamic events predominated after CAS (perioperative hemodynamic depression, 8.0% vs. 1.7%), whereas access-related and cardiac complications were more characteristic of CEA (cranial nerve injury, 3.3%, observed only in this group).

Conclusions. In patients with progressive or recurrent transient ischemic attacks and ICA stenosis of $\geq 70\%$, carotid artery stenting is the preferred method within the first 48 hours. It is less invasive, can be performed under local anesthesia, has less impact on cerebral autoregulation, and does not require ICA cross-clamping. In patients at standard surgical risk with a stable neurological status following a transient

ischemic attack or minor stroke, carotid endarterectomy should preferably be performed on days 8–14 after the index event. This differentiated approach to the timing and method of revascularization, implemented within a multidisciplinary “Stroke Team” framework, ensures low perioperative mortality (1.8%) and is consistent with international safety criteria for carotid surgery.

References

1. Naylor A.R., Rantner B., Ancetti S., et al. Editor’s Choice – European Society for Vascular Surgery (ESVS) 2023 Clinical Practice Guidelines on the Management of Atherosclerotic Carotid and Vertebral Artery Disease // *European Journal of Vascular and Endovascular Surgery*. – 2023. – Vol. 65, No. 1. – P. 7–111.
2. Bonati L.H., Kakkos S., Berkefeld J., et al. European Stroke Organisation guideline on endarterectomy and stenting for carotid artery stenosis // *European Stroke Journal*. – 2021. – Vol. 6, No. 2. – P. I–XLVII.
3. Brott T.G., Hobson R.W., Howard G., et al. Stenting versus endarterectomy for treatment of carotid-artery stenosis // *New England Journal of Medicine*. – 2010. – Vol. 363, No. 1. – P. 11–23.
4. Rantner B., Schmidauer C., Knoflach M., et al. Very urgent carotid endarterectomy does not increase the procedural risk // *European Journal of Vascular and Endovascular Surgery*. – 2015. – Vol. 49, No. 2. – P. 129–136.

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ДОПОМІЖНИХ РЕЧОВИН ДЛЯ ТАБЛЕТОК, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ТРИВАЛОГО ЗБЕРІГАННЯ ПІД ЧАС ГУМАНІТАРНИХ КРИЗ

Сорокоумова Анастасія Сергіївна

Студентка

Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут ім. Ігоря Сікорського»

Гуманітарні кризи, спричинені воєнними діями, природними катастрофами або масовим переміщенням населення, створюють значні труднощі щодо забезпечення належних умов зберігання лікарських засобів. У таких умовах препарати можуть тривалий час перебувати під впливом підвищеної температури та вологості, що негативно впливає на їхню якість, ефективність і безпечність. Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує на необхідності забезпечення достатнього залишкового терміну придатності та стабільності лікарських засобів, що використовуються в складі гуманітарних медичних наборів.

Для гуманітарних місій, польових госпіталів та військово-медичних підрозділів першочергове значення мають лікарські засоби, які застосовуються для невідкладної допомоги при больовому синдромі, гарячці, інфекційних захворюваннях, алергічних реакціях та хронічних неінфекційних патологіях. У більшості випадків такі препарати повинні зберігати стабільність протягом тривалого часу без доступу до контрольованих умов зберігання та холодильного обладнання. Саме тому таблетована лікарська форма є однією з найбільш придатних для використання в умовах гуманітарних криз завдяки компактності, зручності транспортування, відсутності ризику мікробіологічного забруднення та тривалому терміну придатності [1].

Одним із ключових факторів деградації таблетованих лікарських засобів під час тривалого зберігання є вплив вологи, що може призводити до гідролізу активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ), зміни механічних властивостей таблеток та зниження їх терапевтичної ефективності. Сучасні дослідження показують, що допоміжні речовини можуть виконувати функцію бар'єру для вологи або зменшувати її доступність у складі лікарської форми.

Для забезпечення фізичної та хімічної стабільності таблеток доцільно використовувати мікрокристалічну целюлозу (МСС), яка виконує функції наповнювача та зв'язувального агента. Завдяки низькій гігроскопічності вона сприяє збереженню механічної міцності таблеток під час зберігання. МСС широко використовується у складі таблеток Парацетамолу, що застосовується як жарознижувальний та анагетичний засіб, а також Метформіну, призначеного для лікування цукрового діабету 2 типу. Ці препарати входять до переліку основних лікарських засобів ВООЗ і часто включаються до гуманітарних медичних наборів [2].

Перспективним наповнювачем для препаратів тривалого зберігання є манітол, що характеризується низькою вологоємністю та хімічною інертністю. Манітол застосовується у складі таблеток Лоратадину, який використовується для усунення симптомів алергічних реакцій, а також деяких лікарських форм Амлодипіну, призначеного для лікування артеріальної гіпертензії. Низька гігроскопічність манітолу робить його придатним для застосування у препаратах, що можуть зберігатися в умовах обмеженого контролю температури та вологості.

Для забезпечення швидкого розпаду таблетки після прийому використовують супердезінтегранти – кроскармелозу натрію та натрію крохмальгліколят. Ці речовини входять до складу таблеток Ібупрофену, що застосовується для лікування больового синдрому та запальних процесів, а також Азитроміцину, який використовується для лікування бактеріальних інфекцій. Водночас через високу здатність поглинати вологу їх концентрація має бути оптимізована під час розробки препаратів для тривалого зберігання.

Для зменшення тертя під час пресування таблеток використовують стеарат магнію, який виконує функцію лубриканта. Його широко застосовують у таблетках Амоксициліну, Доксицикліну та Метронідазолу – антибактеріальних препаратів, які використовуються для лікування інфекційних захворювань і входять до переліків лікарських засобів, що постачаються під час гуманітарних місій [3].

Додатковий захист від впливу вологи забезпечують полімерні плівкові покриття на основі гіпромелози (HPMC). Такі покриття використовуються у таблетках Ципрофлоксацину, призначеного для лікування тяжких бактеріальних інфекцій, та Еналаприлу, який застосовується при артеріальній гіпертензії та серцевій недостатності. Захисне покриття утворює бар'єр для проникнення вологи та кисню, що сприяє збереженню стабільності препарату протягом усього терміну придатності.

Для захисту активних речовин від окиснення до складу таблеток можуть вводитись антиоксиданти, зокрема аскорбінова кислота, бутилгідрокситолуол (ВНТ) або бутилгідроксианізол (ВНА). Їх функція полягає у запобіганні окиснювальній деградації діючих речовин під час тривалого зберігання. Використання антиоксидантів особливо важливе для препаратів, що можуть тривалий час перебувати в умовах підвищених температур під час транспортування та зберігання в польових умовах.

Особливий інтерес для препаратів гуманітарного призначення становлять сорбенти вологи, зокрема кремнезем та силікати. Вони здатні зв'язувати надлишкову вологу та зменшувати ризик деградації активної речовини під час зберігання в жаркому та вологому кліматі. Такі компоненти особливо актуальні для медикаментів, які постачаються до районів бойових дій, польових госпіталів або тимчасових гуманітарних центрів.

Для створення додаткового бар'єру проти вологи та кисню застосовують етилцелюлозу, гіпромелозу фталат та акрилатні полімери. Ці речовини утворюють захисні оболонки навколо таблетки та можуть використовуватися для препаратів, які повинні зберігатися протягом декількох років без втрати якості.

Особливе значення це має для антибіотиків, анальгетиків та препаратів для лікування серцево-судинних захворювань, що входять до складу стратегічних запасів лікарських засобів.

Таким чином, раціональний вибір допоміжних речовин є одним із ключових елементів фармацевтичної розробки лікарських засобів гуманітарного призначення та важливим інструментом забезпечення фармацевтичної безпеки населення під час надзвичайних ситуацій. У цих умовах широко використовуються препарати першої необхідності, зокрема парацетамол, ібупрофен, амоксицилін, азитроміцин, доксициклін, ципрофлоксацин, метронідазол, лоратадин, еналаприл та амлодипін, які повинні зберігати свою якість та ефективність навіть за дії підвищеної температури, вологості та механічних навантажень під час транспортування. Найбільш перспективними є мікрокристалічна целюлоза, манітол, безводний дикальційфосфат, повідон, кросповідон, кроскармелоза натрію, натрію крохмальгліколят, колоїдний діоксид кремнію, стеарат магнію, гіпромелоза, етилцелюлоза, гідроксипропілцелюлоза та полівініловий спирт. Ці речовини виконують функції наповнювачів, зв'язувальних агентів, дезінтегрантів, лубрикантів, стабілізаторів та захисних покриттів, що дозволяє забезпечити належну якість лікарських засобів протягом усього терміну придатності [4].

Список літератури

1. Liew C. V., Heng P. W. S., Veronica N. Ensuring Product Stability – Choosing the Right Excipients // *Journal of Pharmaceutical Sciences*. 2022. Vol. 111, Iss. 8. P. 2158–2171. URL: <https://jpharmsci.org/article/S0022-3549%2822%2900192-7/fulltext>
2. Salman A. D., Hlinak A. J., Hare C. *Particle-based investigation of excipients* // *RSC Pharmaceutics*. 2024. Vol. 2, No. 2. P. 369–382. URL: <https://pubs.rsc.org/pm/article/2/2/369/862235/Particle-based-investigation-of-excipients>
3. TRS 1044 – Annex 8: Points to consider for setting the remaining shelf-life of medical products upon delivery // World Health Organization. 2022. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/trs-1044-annex-8-shelf-life-medical-products-delivery>
4. Wakchaure S., Kale S., Shelke S., Kanase S., Thombare H. A Detailed Review on The Use of Excipients in Drug Formulation // *International Journal of Pharmaceutical Sciences*. 2024. Vol. 2, Iss. 7. P. 1919–1926. DOI: 10.5281/zenodo.12923017. URL: <https://www.ijpsjournal.com/assetsbackoffice/uploads/article/A+Detailed+Review+on+The+Use+of+Excipients+in+Drug+Formulation.pdf>

LINGUISTIC VERBALIZATION AND CROSS-CULTURAL TRANSLATION OF THE CONCEPT OF “MOTHER” IN UTKIR HOSHIMOV’S *SUCH IS LIFE*

Qushshiyeva Dilshoda Azamovna

Master’s student in the MA in TESOL, Webster University

Abstract. The concept of *Ona* serves as a foundational pillar of the complex network of sacred, socio-ethical and Uzbek values. This study investigates the linguistic verbalization of the *Ona* concept in Utkir Hoshimov’s masterwork *Dunyoning Ishlari* (1982) and provides a rigorous comparative analysis of its English translation, *Such is Life* (2024), co-translated by Mark Reese and Abdulloh Ro‘ziyev. Grounded in cognitive linguistics and translation studies, the paper assesses how dense semantic and culturally bound components are either retained or structurally compromised across languages. The findings reveal that while macro-level universal dimensions of motherhood - such as maternal affection, self-sacrifice and psychological distress - are successfully preserved, the micro-level ethnocultural parameters experience significant semantic reduction or shifting. This occurs particularly among culturally specific realia, localized maternal epithets and idiomatic phraseological models.

Keywords: *concept of “Mother”, verbalization, semantic retention, cultural loss, literary translation, Utkir Hoshimov, Mark Reese.*

Introduction. In modern cognitive linguistics, a concept functions as a complex mental structure that encapsulates a nation’s historical memory, worldview, and ethical constants [3; 4]. Within the Uzbek linguacultural paradigm, the concept of *Ona* carries an elevated, multidimensional semantic workload that reaches far beyond simple biological relation [6]. It incorporates archetypal clusters of absolute self-effacement, patience and protection. This dense conceptual network finds its most prominent expression in Utkir Hoshimov’s novella *Dunyoning Ishlari*. The text aggregates multiple maternal archetypes under a single aesthetic epicenter, generating an intricate textual grid that reflects the collective mentality of the Uzbek nation [6; 7].

The translation of such an anthropocentric and ethnographically complex text into English poses a critical academic challenge due to the foundational disparities between the collectivist, tradition-rooted worldview of the source text and the individualistic parameters of Western target receptors [3]. Evaluating the translation *Such is Life* by Mark Reese and Abdulloh Ro‘ziyev provides an empirical opportunity to observe how cross-cultural transmission reshapes dense linguistic models [6]. This study aims to evaluate the boundaries of dynamic equivalence when reconstructing a sacred national concept for global Western reception.

Main Part. The verbalization of the “Mother” concept in the source text relies on a rich web of phraseological units, localized realia and religious-spiritual lexis. The comparative analysis reveals distinct patterns of semantic retention and cultural loss.

The structural analysis shows that the translators successfully achieved pragmatic equivalence when processing macro-level, cross-culturally shared features of motherhood [1; 6]. The universal emotional spectrum associated with the maternal figure, such as protective behavior of deprivation after War, grief and unconditional love finds stable lexical targets within the English vocabulary. For instance, a striking passage from the text captures both physical and emotional suffering of the mother protecting her child in a blizzard:

“Keyin meni shosha-pisha ko‘rpachaga o‘radi... Onamning issiq nafasi urilib turar, u sirg‘anib-sirg‘anib borar, og‘ir hansirar edi” [2, p. 47].
“She quickly wrapped me in a quilt... I could feel my mother’s warm breath as she slipped and slid along, gasping heavily for air” [1, p. 112].

In this segment, the deep-seated maternal instinct of survival and physical protection is smoothly communicated into English through direct behavioral descriptors (*warm breath, gasping heavily*), ensuring the core psychological weight remains intact for the target audience. Furthermore, the translation avoids the ideological secularization or structural flattening common in early Soviet-era translations. Passages addressing divine dependency or religious resignation are systematically rendered using authentic configurations, which maintains the core metaphysical framework surrounding the Uzbek mother’s fatalistic resilience.

Despite the high semantic quality of the translation, cultural loss occurs regularly at the micro-linguistic and phraseological junctions where the concept of *Ona* links with Uzbek ethnographic realities [4].

In Utkir Hoshimov’s text, the maternal figure is structurally tied to specific cultural settings, such as the *hovli*, *supa* and *beshik* [6]. These physical objects act as indexical signs of national identity. When rendering these terms into English, translating them as simple functional units like *yard*, *raised courtyard platform* and *traditional wooden cradle* runs the risk of stripping them of their localized emotional associations [5]. Mark Reese and Abdulloh Ro‘ziyev frequently resolve this through a combination of foreignization (retaining the term *hovli* inside the text) and explication via descriptive footnotes [1], thereby helping Western readers grasp the domestic atmosphere without completely erasing the cultural memory.

A prominent verbalization of the mother in the source text is the recurrent description “*sodda onam*”. In the Uzbek linguacultural framework, *sodda* carries an exclusively positive semantic value denoting pure-hearted innocence, detachment from cunning and sacred humility. However, when translated literally into the target text as “*my naive mother*”, it risks a pejorative interpretation among Western target receptors. In Western individualistic settings, these terms often link simplicity or naivety with a lack of intellectual or social capacity, illustrating a clear semantic shift where the positive cultural value assigned to the source concept is compromised.

The verbal portrait of the mother is constructed through a dense application of maternal blessings like “*aylanay*”, “*o‘rgilay*”, or “*senga fido bo‘lay*” [2]. As noted, these expressions carry severe challenges because their direct structural equivalents do not exist in English language [4]. When the translation replaces these intense folk expressions with flattened pragmatic or literal descriptions, the intense emotional and

linguistic energy unique to the source culture is reduced, shifting the text from an emotionally charged narrative to a more standardized Western prose format.

3. Conclusion

The comparative linguistic evaluation of Utkir Hoshimov's *Dunyoning Ishlari* and its English translation *Such is Life* demonstrates that the transmission of a culturally core concept operates on two distinct levels of efficiency. The overarching macro-concept of "Mother" as a universal symbol of love, patience and endless endurance is successfully retained through functional translation methods. Conversely, the micro-level cultural components - the ethnolinguistic details of maternal speech, local idioms, spatial realias and positive cultural epithets - frequently encounter semantic compression, reduction or loss. These transformations are caused by structural differences between Uzbek and English, illustrating the boundary where structural translation meets cultural translation.

References

1. Ro'ziyev, A., & Reese, M. (Trans.). (2024). *Such is life: Translation of Utkir Hoshimov's "Dunyoning ishlari"*. Amazon Digital Services.
2. Hoshimov, O'. (2015). *Dunyoning ishlari: Qissa*. Yangi asr avlodi.
3. Baker, M. (2018). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). Routledge.
4. Teliya, V. N. (1996). *Russkaya frazeologiya: Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokulturologicheskiy aspekti*. Yazyki russkoy kultury.
5. Musayev, K. (2005). *Tarjima nazariyasi asoslari: Darslik*. Fan.
6. Ro'ziyev, A. (2025). Translating Uzbek works of literature into English: *Dunyoning ishlari* and *Such is life*. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 42, 544-550.
7. Saparova, D. M. (2025). Comparative analysis of hyperbola in O'tkir Hoshimov's *Dunyoning ishlari* and its translation *Such is life*. *Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire*, 81(4), 49-52.

ШИРОКОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНОНАЗВИ «МОВНА НОРМА» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВОУКРАЇНІСТИЦІ:

Голікова Наталія Сергіївна

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Сучасна лінгвоукраїністика, що протягом останніх десятиліть стрімко розвивається в антропо- та дискурсоцентричному напрямках, у своєму поступі актуалізує й тексто- та лексикоцентризм – найважливіші ознаки мовознавчої галузі ХХ ст. До цього часу поза увагою науковців не залишаються питання, пов'язані з теорією семантичної природи мовних одиниць. Зокрема, у постійній опції лінгвістів досі перебуває *слово* – основна одиниця лексико-семантичного рівня української мови, студіювання якого наразі потребує розроблення оригінальних наукових методик і мовно-практичних технологій, спрямованих на всебічне вивчення не лише загальної лексичної системи, а й на визначення релевантних семантичних ознак окремих слів у різнотипних процесах комунікації, що репрезентовані в усних і писемних текстах. А отже, *лексикоцентризм* як науковий напрям, істотно активізований у мовознавстві ХХ ст., потребує певного науково-методологічного вдосконалення і в ХХІ ст. [10, с. 29].

Відомо, що основним об'єктом дослідження для лексикології є відповідна – лексико-семантична – система мови, що характеризується не лише багатством слів і їхніх значень, а й різнотипними відношеннями між лексемами. Вступаючи в ті чи ті зв'язки між собою, лінгвоодиниці реалізують або первинні семантичні ознаки, або набувають нових можливостей щодо розвитку своїх внутрішніх форм. У такий спосіб кожна однозначна лексема може трансформуватися в багатозначне, а подекуди і в широкозначне слово. Варто наголосити на тому, що явища моносемії та полісемії мають багатовікову історію в мовознавстві, а втім, явище еврисемії (широкозначності) дослідники почали вивчати тільки в другій половині ХХ ст.

Широкозначність, або *еврисемія*, – це явище лексико-семантичного рівня, що характеризується розширенням семантичного обсягу слова для позначення різнотипних денотатів. Як зауважує С. С. Миронюк, усю мовознавчу літературу, присвячену еврисемії, можна розподілити на дві частини: 1) праці, у яких розглянуто природу широкого значення слів; 2) дослідження, спрямовані на виявлення функціонального потенціалу лексем-еврисемантів [13, с. 8]. Погоджуючись з вираженою думкою науковиці, а також спираючись на власні спостереження щодо розширення семантичних ресурсів низки слів української мови, висновковуємо, що релевантні ознаки аналізованого явища ті чи ті лексеми найяскравіше демонструють на функціонально-семантичному рівні, коли вони

стилістично й контекстуально зумовлені дистрибутивною позицією в писемному або усному тексті.

Дослідники еврисемії акцентують на тому, що широкі лексичні значення слів мають неоднаковий ступінь абстрагування в мові, а відтак у конкретних текстах для них характерне семантичне звуження. Найвищий ступінь абстрагування притаманне для лексем з категорійно-широким значенням [13, с. 42], до яких найперше вналежнено наукові терміни. Такі слова, як *категорія, система, структура, знак, норма, культура* тощо навіть у термінологічній системі загалом не втрачають властивостей широкозначності. У контексті наукового аналізу потрібно обов'язково конкретизувати семантику цих та інших термінів, оскільки в різних галузях вони неодмінно виявляють своєрідні особливості.

До терміноназв – еврисемантів, що функціонально актуалізовані в сучасній лінгвоукраїністиці, належить словосполучення *мовна норма*, семантичний обсяг якої по-своєму конкретизують представники тих чи тих мовознавчих напрямів і дисциплін. Мовну норму як сукупність найстійкіших, традиційних елементів лінгвальної системи, історично відібраних і закріплених суспільною мовною практикою [12, с. 301], останнім часом активно студіюють у межах лінгвостилістики (ортології), соціолінгвістики, неології тощо. Теоретичне осмислення основних ознак мовної норми, зокрема її динамічної стабільності, потреба в чіткішій типології її різновидів спонукало таких мовознавців, як К. Г. Городенська, С. Я. Єрмоленко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Ж. В. Колоїз, Т. А. Коць, О. О. Тараненко, Г. М. Яворська та ін. до виявлення мовно-стилістичних, соціальних, комунікативно-прагматичних причин, що впливають на зміни літературної норми, на її помітне розхитування в непростих умовах сьогодення, до пошуку аргументацій на користь розроблення та кодифікації нових правил функціонування зразкової літературної мови в усіх сферах суспільного життя [4, с. 113].

С. Я. Єрмоленко акцентує увагу на складності самого поняття «мовна норма», що «зумовлена його конкретно-історичною природою: мовна норма – ознака розвиненої *літературної* мови, вияв колективної мовної свідомості, сформованої на певному історичному зрізі функціонування національної мови. З одного боку, норма спирається на рівневу систему (структурні ознаки) національної мови й детермінована цією системою, а з другого, – регулюється узусом, колективною мовною практикою, тобто природу мовної норми визначають інтралінгвальні та екстралінгвальні чинники» [11, с. 255]. У зв'язку з цим дослідниця пропонує розрізняти *символічну* («сформований в уяві мовця ідеал літературної норми, який уособлює зв'язок із народними традиціями, національним самоусвідомленням, вибором таких мовних засобів, які вирізняють українську мову з-поміж споріднених мов» [11, с. 257]) та *прагматичну* («використання мовних засобів для досягнення передусім комунікативної мети – порозуміння» [11, с. 265]) мовні норми.

Погоджуємося з науковцями, які, розглядаючи мовний стандарт у різних аспектах – гендерному, соціолінгвістичному, лінгвокультурологічному, лінгвопрагматичному тощо, наголошують, що в кінці XX – на початку XXI ст. в

різних сферах комунікації все частіше послуговуються неформальними мовними засобами, які порушують норми літературної мови [1, с. 48]. Особливою підсистемою субстандарту мовного континууму наразі постає *сленг*, найбільшою мірою характерний для молодіжного середовища. Завдяки наймолодшій генерації українців сьогодні відбуваються помітні зміни в лексико-семантичній системі мови за рахунок надмірної активності багатьох «модних» англізмів, як-от: *коучер, скіл, лайфгак, хайп, кейс, шелтер, тренд, фейк; чатитися, рофлити, скролити, фіксити, кенселити, чилити; лайтовий, транспарентний, рандомний* тощо. Насправді слова такого зразка семантично «порожні» й лише розхитують мовну систему.

Динамічна стабільність мовно-літературного стандарту залежить від усіх мовців, особливо письменників, які в усі часи продукували високохудожнє слово, що слугувало зразком, естетичним виміром для літературної мови та її нормативного кодексу. Питання впливу мовотворчості митців на мовні норми сучасної української літературної мови є одним із пріоритетних передусім для вітчизняної лінгвостилістики, що найактивніше вивчає художній стиль і поняття ідіостилю. Дослідження прагматичної мовної норми у зв'язку з різнотипними авторськими новотворами, що зазвичай не відповідають усталеним правилам, належить до актуальних питань, які вивчають у межах неології, лінгвопрагматики, комунікативної лінгвістики тощо.

Така важлива проблема, як «Мовна норма і мовостиль письменника» потребує всебічного відбиття в наукових публікаціях. У наших попередніх дослідженнях щодо цього питання комплексно проаналізовано художньо-літературну спадщину Павла Загребельного – одного з найвідоміших письменників другої половини ХХ – початку ХХІ ст. [див., зокрема: 2–9]. На сторінках романів, повістей, оповідань прозаїка фігурують численні індивідуалізми – потенціоналізми, okazіоналізми, парні сполучення слів, паронімічні атрактанти, okazіональні фразеологізми тощо, які, по-особливому увиразнюючи письменницькі твори, водночас відбивають низку прагматичних норм української мови й засвідчують її динамічний характер.

Отже, у сучасній лінгвоукраїністиці проблема комплексного студіювання поняття «мовна норма» залишається однією з найактуальніших. Уважаємо, що сама терміноназва *мовна норма* помітно розширює свій семантичний обсяг, оскільки однойменну категорію активно вивчають у межах низки дисциплін антропоцентричного спрямування, наділяючи її все новими ознаками залежно від дослідницького кута зору. На нашу думку, семантичний потенціал терміноназви *мовна норма* потрібно й надалі вивчати комплексно, спираючись на широку джерельну базу – тексти різних наукових жанрів, стилів і підстилів.

Список літератури

1. Бондаренко К. Л. Бондаренко О. С. Зіставна лексикологія (гендерний та соціолінгвістичний аспекти): Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця: Нова Книга, 2011. 168 с.

2. Голікова Н. Лінгвопрагматика мовостилю Павла Загребельного. *Культура слова*. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2015. Вип. 82. С. 71–77.
3. Голікова Н. С. Мовна норма в художній літературі початку ХХІ століття. *Український смисл*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2012. С. 3–11.
4. Голікова Н. С. Мовна норма і мовостиль П. Загребельного. *Український смисл*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2016. С. 112–122.
5. Голікова Н. С. «Мовні експерименти» в романі «Стовпо-творіння» П. Загребельного. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. Вип. 53. С. 66–69.
6. Голікова Н. С. Парні сполучення слів у романі «Брухт» П. Загребельного. *Питання з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ: «Пороги», 2005. Вип. 4. С. 11–12.
7. Голікова Н. С. Прагматика мовностилістичних засобів у романі «Зло» П. Загребельного. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2014. Вип. 11. С. 164–172.
8. Голікова Н. С. Семантика контекстуальних антонімів у мові прози П. Загребельного. *Український смисл*: зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2015. С. 155–164.
9. Голікова Н. С. Семантико-дериваційні інновації в романі П. Загребельного «Брухт». *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках. Материалы II Международной научной конференции*. Дніпропетровськ: «Пороги», 2005. С. 82–85.
10. Голікова Н. С. Теорія семантичної глибини слова в координатах сучасної семасіології. *The XXXII International scientific and practical conference «Current scientific problems in improving education», August 11-13, 2025*. Prague, Czech Republic. Р. 29–31.
11. Єрмоленко С. Я. Символічна і прагматична мовна норма. *Літературна норма і мовна практика: монографія* [Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Коць Т. А. та ін.]; за ред. С. Я. Єрмоленко. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. С. 255–266.
12. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник, 3-тє видання. Київ: ВЦ «Академія». 464 с.
13. Миронюк С. С. Лексико-семантична парадигма широкозначних слів української мови: монографія. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 182 с.

FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN THE AXIOLOGICAL CONTEXT

Parpieva Aygul Rustamovna

Independent researcher, Namangan State University,
Uzbekistan

Abstract: This article examines the axiological foundations of the formation of social responsibility among university students in the context of contemporary social transformation. The study analyzes philosophical approaches to understanding social responsibility through the prism of values, moral consciousness, and the spiritual development of the individual. Particular attention is paid to the ideas of Eastern philosophers concerning moral education, public duty, and the harmony between the individual and society. The paper identifies the principal criteria for the formation of students' social responsibility and substantiates the role of the educational environment in shaping the value orientations of young people.

Keywords: social responsibility, university students, axiology, values, social philosophy, morality, public consciousness, Eastern philosophy, spirituality, education.

INTRODUCTION

Social responsibility is one of the fundamental categories of social philosophy through which the nature of the relationship between the individual, society, and the state is understood. This category reflects not only the normative dimension of human behavior but also the profound foundations of social existence associated with an individual's awareness of their place within the social system, recognition of the intrinsic value of other people, and voluntary acceptance of moral obligations. In this sense, responsibility represents one of the forms of social consciousness that ensures the stability of social relations and the continuity of cultural norms.

In contemporary social philosophy, social responsibility is regarded as an integrative category that combines individual freedom, moral duty, the common good, and a system of value orientations. Its content extends beyond mere compliance with social norms, presupposing a conscious acceptance of responsibility for the consequences of one's actions before society, the state, culture, and future generations. Therefore, the study of social responsibility is inseparable from the axiological dimension of social development, which reveals the role of values as regulators of human behavior [7; 8].

Modern social philosophy does not offer a unified interpretation of social responsibility, which is largely explained by the complexity and multidimensional nature of this phenomenon. Responsibility has been examined within classical, non-classical, and post-non-classical philosophical traditions, each of which provides its own interpretation of its essence, sources, and mechanisms of formation. Nevertheless,

most philosophical concepts share the view that responsibility constitutes an indispensable condition for the existence of society, since it ensures the harmonization of individual interests with those of the broader social community.

The philosophical understanding of responsibility is inseparable from the category of freedom. Immanuel Kant regarded the human being as an autonomous moral subject capable of determining personal actions in accordance with the moral law. Within Kantian philosophy, responsibility arises from free moral choice and is grounded in the categorical imperative, which presupposes respect for human dignity and recognition of the universality of the moral law. Consequently, responsibility should not be understood as external coercion but rather as an internal moral obligation toward oneself and society. The categorical imperative thus serves as the foundation of moral autonomy, enabling individuals to make independent decisions guided by universal ethical principles [9].

Developing the ideas of classical German philosophy, Georg Wilhelm Friedrich Hegel associated responsibility with the objective spirit embodied in social institutions, law, the state, and civil society. According to Hegel, individual freedom acquires genuine meaning only within the sphere of social relations. Consequently, responsibility does not restrict freedom but constitutes an essential condition for its realization, since only within society can individuals comprehend the consequences of their actions and contribute to the achievement of the common good. This interpretation remains highly significant for the contemporary understanding of social responsibility, demonstrating that personal freedom is realized only within the framework of social relations, where individual interests are reconciled with the interests of society as a whole [7].

In twentieth-century philosophy, the problem of responsibility acquired new significance in response to global social transformations. Hans Jonas, in *The Imperative of Responsibility*, argued for a transition from the traditional understanding of responsibility as accountability for past actions toward responsibility as an obligation to future generations. According to Jonas, scientific and technological progress has dramatically expanded humanity's capacity to influence both nature and society, thereby increasing the moral responsibility for the long-term consequences of human decisions. This approach makes it possible to regard responsibility not merely as an individual moral quality but as a universal principle of contemporary civilization. Jonas's concept significantly broadened the classical understanding of responsibility by extending it beyond the present to encompass the future of humanity. Under conditions of ecological, technological, and civilizational challenges, responsibility becomes one of the fundamental principles of sustainable social development [11].

A special place in the philosophy of responsibility belongs to Emmanuel Levinas, who shifted the focus of philosophical inquiry from the autonomous subject to the relationship with the Other. According to his conception, responsibility precedes freedom and exists prior to rational choice. The face of the Other addresses the individual as an ethical appeal, demanding recognition of the dignity of another person and a willingness to assume responsibility for their well-being. Consequently, responsibility acquires an ontological status and becomes the foundation of human

existence. Levinas thus fundamentally reinterprets the traditional philosophy of the subject by asserting that moral responsibility precedes both freedom and rational deliberation. Through this perspective, responsibility becomes unconditional and serves as the basis of ethical relations between individuals [10].

MATERIALS AND METHODS

One of the fundamental directions of contemporary social philosophy is axiology, the philosophical doctrine concerned with the nature, origin, structure, and hierarchy of values. The axiological approach makes it possible to reveal the internal foundations of social responsibility, as it focuses not so much on the external manifestations of human behavior as on the semantic and value structures that determine individual choice. Within this context, responsibility is interpreted not as a set of social obligations but as a mode of human existence within the sphere of culture, based on the free acceptance of moral values.

The category of value is among the most complex and controversial concepts in philosophy. Its content cannot be reduced either to an individual's subjective preferences or to socially approved norms of conduct. From a philosophical perspective, value represents a specific form of the relationship between the individual and the world through which the criteria of what is proper, just, true, and meaningful are established. Values serve as semantic reference points that determine the direction of both personal and social development.

The emergence of axiology as an independent philosophical discipline is closely associated with the works of Wilhelm Windelband and Heinrich Rickert. Representatives of the Baden School of Neo-Kantianism argued that it is values that endow human existence with cultural meaning. Unlike natural phenomena, which are governed by objective laws, social life is determined by a system of values through which individuals distinguish good from evil, justice from injustice, duty from arbitrariness. Consequently, society cannot exist solely on the basis of legal mechanisms or economic interests; its stability depends on the recognition of shared value foundations.

Developing the axiological tradition, Max Scheler proposed the concept of an objective hierarchy of values, according to which spiritual and moral values possess a higher status than utilitarian or material ones. In Scheler's view, a person becomes a true personality not by virtue of knowledge or social position but through the capacity to recognize and realize higher values. Therefore, responsibility should be understood as the consequence of value-based choice rather than merely rational calculation or compliance with social prescriptions.

A significant contribution to the development of axiology was made by Nicolai Hartmann, who regarded values as ideal entities existing independently of individual consciousness. According to his conception, human beings do not arbitrarily create values but rather discover them through moral experience and spiritual development. Such an interpretation makes it possible to view social responsibility as a form of realizing objective moral values in concrete social practice. A person becomes responsible not because society demands it, but because they recognize the intrinsic binding force of the moral order.

Particular importance for understanding the axiological foundations of responsibility belongs to the ideas of Viktor Frankl. Investigating the problem of the meaning of human existence, Frankl concluded that individuals realize their freedom only when they assume responsibility for their own lives, for other people, and for the future. He emphasized that meaning is not arbitrarily created but discovered through service, creativity, love, and the fulfillment of moral duty. Consequently, responsibility is not a limitation of freedom but its highest realization.

From the perspective of social philosophy, responsibility should be understood as a process of the interiorization of values, through which social norms are transformed into an individual's inner convictions. This process possesses a complex dialectical character. On the one hand, values are shaped by culture, historical memory, religious traditions, and social institutions. On the other hand, individuals actively reinterpret these values in accordance with their own life experience, worldview, and moral beliefs. Therefore, social responsibility is the result not of external coercion but of an individual's internal self-determination.

Under contemporary conditions, axiological issues have acquired particular relevance. Globalization, the rapid development of digital technologies, the expansion of the information environment, and the acceleration of social change have all contributed to the transformation of traditional systems of values. Young people simultaneously become participants in multiple cultural and informational environments, each offering its own models of behavior, norms, and ideals. Such value pluralism significantly expands freedom of choice while simultaneously increasing the risk of axiological disorientation, in which stable criteria for evaluating one's own actions and social phenomena become increasingly difficult to maintain.

Within this context, social responsibility acquires particular philosophical significance. It functions as a mechanism for preserving cultural continuity, moral stability, and social solidarity. Responsibility enables individuals to avoid becoming absorbed by a multitude of accidental value orientations and instead to construct their own life positions on the basis of a conscious commitment to humanistic ideals. Consequently, the axiological approach makes it possible to regard social responsibility not as an isolated personal quality but as an integral characteristic of an individual's spiritual maturity.

This conclusion is particularly significant in relation to university students. The period of higher education coincides with the stage of worldview formation during which previously acquired beliefs are reassessed, professional identity and civic consciousness are established, and long-term life orientations are developed. It is precisely during this stage that an individual's future attitude toward society, the state, culture, and professional activity is determined. Therefore, the problem of developing students' social responsibility should primarily be understood as the problem of forming their value consciousness, rather than merely ensuring the assimilation of social norms or behavioral rules.

However, a philosophical analysis of the axiological foundations of social responsibility would remain incomplete without reference to the intellectual heritage of the East. Unlike many Western philosophical traditions, which emphasize the

autonomy of the individual subject, Eastern philosophy regards the human being as part of a unified moral and cosmic order in which personal self-perfection is inseparably connected with the well-being of society. For this reason, further analysis requires an examination of the works of Eastern thinkers, in which responsibility is interpreted through the concepts of justice, harmony, service to society, and the spiritual perfection of the individual.

Research into social responsibility within the framework of the axiological approach would likewise be incomplete without considering the philosophical heritage of the East. Eastern philosophy represents an independent intellectual tradition in which the relationship between the individual and society is interpreted through the categories of moral perfection, justice, harmony, duty, and service to the common good. Unlike a number of Western philosophical concepts that emphasize individual autonomy and personal freedom, Eastern thought proceeds from the principle of the organic unity of the individual, society, and the moral order of the universe. Within this context, responsibility appears not merely as a moral obligation but also as a means of preserving social harmony, thereby ensuring the stability of social development.

Thus, both classical and contemporary philosophy demonstrate the gradual evolution of the concept of social responsibility – from its interpretation as an individual moral duty to its recognition as a universal principle of social existence. This transformation has made it necessary to adopt an axiological perspective, since it is precisely the value dimension that explains the internal mechanisms underlying the formation of responsible human behavior.

One of the distinctive features of the Eastern philosophical tradition is its understanding of the human being as a bearer of spiritual values, the realization of which is possible only within the sphere of social relations.

The individual is viewed not as an isolated entity but as a subject whose existence acquires meaning through participation in social life, respect for others, and commitment to the common good. Consequently, social responsibility is interpreted not as an external requirement imposed by social organization but as an intrinsic need of a morally mature individual.

A special place in the development of this tradition belongs to Abu Nasr al-Farabi, whose socio-philosophical conception represents one of the earliest systematic attempts to explain the interrelationship between morality, politics, and social organization. In *The Virtuous City*, the philosopher argues that society exists not for the satisfaction of private interests but for the attainment of the common good, which is achievable only through the moral perfection of each of its members. In this respect, al-Farabi's ideas anticipated many principles of contemporary social philosophy, which interprets the common good as the outcome of the collective activity of free and responsible individuals.

From a philosophical perspective, al-Farabi's understanding of virtue deserves particular attention. Virtue is interpreted not as a set of externally imposed rules of conduct but as an inner disposition of the soul that enables individuals to harmonize their personal interests with those of society. Consequently, responsibility arises as a result of moral maturity rather than external coercion by the state or social institutions.

This proposition is of fundamental importance for contemporary axiological analysis because it allows responsibility to be understood as an intrinsic value rather than merely a social norm.

An equally significant contribution to the Eastern conception of responsibility was made by Abu Rayhan Beruni. In his philosophical legacy, responsibility is closely associated with the category of knowledge. However, knowledge is interpreted much more broadly than the simple accumulation of information. According to Beruni, genuine knowledge must serve the well-being of humanity and society, while scientific activity is impossible without the moral responsibility of the scholar toward both contemporaries and future generations. Here, a profound relationship between epistemology and axiology becomes evident: knowledge acquires value only when it serves as the foundation for moral action.

This approach is particularly relevant in today's information society. The rapid development of digital technologies has dramatically expanded access to information; however, knowledge alone does not guarantee moral progress. On the contrary, in the absence of stable value orientations, scientific achievements may become a source of new social risks. Therefore, Beruni's ideas retain considerable methodological significance for contemporary social philosophy by emphasizing the necessity of integrating intellectual development with moral responsibility.

An essential place in Eastern philosophy is occupied by Ibn Sina's conception of the harmonious development of the individual. Unlike strictly rationalistic interpretations of human nature, Ibn Sina viewed the human being as an inseparable unity of physical, intellectual, and spiritual dimensions. Such an understanding overcomes the opposition between knowledge and morality characteristic of certain philosophical traditions of the Modern period.

According to Ibn Sina, genuine personal perfection is achieved through continuous spiritual self-improvement. Moral development is impossible without cultivating the capacity for self-restraint, self-control, and conscious moral choice. Responsibility, therefore, is not merely a reaction to external circumstances but an internal principle governing human existence. This demonstrates the profound philosophical relationship between freedom and responsibility: only the individual capable of governing personal actions according to reason and moral principles can truly be regarded as free.

Particular importance for axiological analysis is attached to Ibn Sina's concept of the inner harmony of the individual. He maintained that a person's moral culture is determined not by isolated actions but by the integrity of the spiritual world. Consequently, responsibility becomes a stable personal disposition shaping one's attitude toward society, professional activity, and oneself.

Another important source for the socio-philosophical understanding of responsibility is Yusuf Khos Hajib's *Kutadgu Bilig*. Although traditionally regarded as a political and ethical guide for rulers, the philosophical content of this work is considerably broader. Yusuf Khos Hajib effectively develops a conception of the moral state founded upon the unity of justice, wisdom, law, and public service. Justice occupies the central place in his philosophy, functioning not only as a principle of governance but also as a universal value regulating social relations.

It should be emphasized that, in Yusuf Khos Hajib's philosophy, responsibility is understood as a reciprocal process. The state bears responsibility toward society, while every individual is likewise responsible for preserving social order, the moral atmosphere, and the spiritual well-being of the community. This interpretation differs substantially from modern individualistic conceptions of responsibility, since it presupposes the existence of a unified moral space uniting the individual and society.

Thus, an analysis of the philosophical heritage of al-Farabi, Beruni, Ibn Sina, and Yusuf Khos Hajib demonstrates that the Eastern philosophical tradition interprets social responsibility not as a collection of external obligations but as an expression of an individual's spiritual maturity and inner culture. Responsibility emerges through the assimilation of higher values and becomes a means of realizing the moral potential of the individual within social life. Such an approach provides a solid axiological foundation for understanding the formation of social responsibility among university students under contemporary conditions.

RESULTS AND SCIENTIFIC NOVELTY

The problem of social responsibility occupies an important place in both Western and Eastern philosophical thought; however, its conceptual foundations were formed under different historical and cultural conditions. Although both traditions seek to explain the relationship between the individual and society, they offer different interpretations of freedom, moral choice, public duty, and the nature of values. Their comparative analysis makes it possible to reveal more fully the axiological essence of social responsibility and to determine the methodological foundations for its formation in contemporary society. In modern Western philosophy, responsibility is interpreted primarily through the concepts of personal autonomy, freedom, and rational self-determination. By contrast, Eastern philosophical thought emphasizes the harmony of social relations, moral perfection, and the inseparable unity of the individual with society and the spiritual order. These different perspectives should not be regarded as mutually exclusive but rather as complementary approaches that enrich the philosophical understanding of social responsibility.

The position outlined above is most clearly reflected in the philosophy of Abu Nasr al-Farabi. Whereas for Immanuel Kant the source of the moral law is the autonomous rationality of the individual, al-Farabi associates human moral perfection with active participation in the life of a virtuous society. Virtue cannot exist outside social relations because an individual realizes his or her true nature only through service to the common good. This constitutes the fundamental distinction between the two philosophical traditions: Western thought emphasizes the autonomy of the subject, whereas Eastern philosophy highlights the individual's integration into a system of social and spiritual relationships.

However, these approaches should not be regarded as mutually exclusive. On the contrary, their synthesis provides a more comprehensive understanding of social responsibility. Freedom without moral orientation may develop into excessive individualism, while exclusive emphasis on collective interests may result in the loss of personal autonomy. Consequently, social responsibility emerges at the intersection of individual freedom and recognition of the intrinsic value of the common good.

Of particular interest is the comparison between the philosophy of Emmanuel Levinas and the spiritual heritage of Ahmad Yassawi. Although they belonged to different historical periods and philosophical traditions, both thinkers regarded responsibility as the primary characteristic of human existence. Levinas argued that the encounter with the Other precedes rational choice and gives rise to a moral obligation that cannot be abolished or replaced by legal norms. Responsibility arises before individuals become fully aware of their own freedom.

A similar idea can be found in the philosophy of Ahmad Yassawi, where spiritual perfection is impossible without humility, compassion, and constant concern for others. However, whereas Levinas justifies responsibility through the phenomenology of interpersonal relations, Yassawi understands it as an expression of the spiritual unity of the individual with God, society, and conscience. In both philosophical systems, responsibility acquires an ontological status, becoming the fundamental basis of human existence.

An equally revealing comparison may be drawn between the philosophy of Hans Jonas and the scientific and philosophical heritage of Abu Rayhan Beruni. Jonas was among the first philosophers to formulate the problem of moral responsibility toward future generations, linking this issue to the consequences of scientific and technological progress. His concept significantly expands the traditional understanding of responsibility by extending it beyond contemporary society to include those who have not yet been born.

A comparable idea is evident in Beruni's philosophy. Viewing scientific knowledge as a public good, Beruni emphasized that it should be used exclusively for the benefit of humanity. Although medieval philosophy did not employ the concept of "global responsibility," Beruni effectively established the principle of the moral responsibility of the scholar for the consequences of intellectual activity. Thus, Eastern philosophical thought anticipated one of the key ideas of modern philosophy by recognizing the social responsibility inherent in scientific knowledge.

The comparative analysis conducted in this study demonstrates that Western and Eastern philosophical traditions do not contradict one another but rather illuminate different dimensions of the same socio-philosophical phenomenon. Western philosophy primarily investigates the internal mechanisms of responsibility through the concepts of freedom, rationality, and personal autonomy. Eastern philosophy, by contrast, emphasizes the spiritual interconnectedness of the individual with society, culture, and the moral order. Their methodological synthesis makes it possible to interpret social responsibility as an integrative category combining individual freedom, public duty, moral values, and spiritual self-perfection.

Such a synthesis is particularly important in contemporary society, which is simultaneously characterized by expanding individual freedom and increasing global interdependence. The greater the opportunities available to individuals, the greater becomes their responsibility toward society, culture, the state, and future generations. Consequently, the axiological interpretation of social responsibility acquires not only theoretical significance but also civilizational importance, since it is directly connected

with the search for stable value foundations capable of ensuring sustainable social development.

CONCLUSION

The findings of this study indicate that social responsibility constitutes not only an essential social characteristic of the individual but also one of the fundamental categories of social philosophy reflecting the interaction between the individual, society, and the system of values. Its essence is determined not by external prescriptions or normative requirements but by the individual's internal acceptance of the moral foundations of social existence. Therefore, the analysis of social responsibility necessarily requires an axiological approach that reveals the nature of values as the meaning-forming foundations of human activity. The study demonstrates that the axiological dimension of social responsibility makes it possible to interpret it as the result of the interiorization of cultural, moral, and spiritual values that determine patterns of social behavior and interpersonal interaction. Responsibility should therefore be understood not as a restriction of freedom but as the highest form of its realization, since freedom acquires genuine social significance only when it is directed toward the common good, respect for human dignity, and the preservation of social justice. The comparative analysis of Western and Eastern philosophical traditions has shown that, despite differences in their conceptual foundations, both regard responsibility as an indispensable condition for the existence of society. Western philosophy primarily explains responsibility through the concepts of freedom, personal autonomy, and moral duty, whereas Eastern philosophy emphasizes spiritual harmony, public service, the interdependence of the individual and society, and moral self-perfection. Their philosophical synthesis provides a holistic understanding of social responsibility as a universal axiological category integrating individual freedom, public duty, and the highest humanistic values.

Particular significance for the present research belongs to the philosophical heritage of al-Farabi, Abu Rayhan Beruni, Ibn Sina, Yusuf Khos Hajib, Ahmad Yassawi, Alisher Navoi, and Imam al-Bukhari. Their intellectual legacy demonstrates that responsibility is an expression of an individual's inner culture founded upon the principles of justice, service to society, spiritual self-perfection, respect for human dignity, and commitment to the common good. These ideas retain both methodological and philosophical relevance under contemporary conditions, providing a solid foundation for understanding moral values as the basis of sustainable social development.

The current sociocultural situation, characterized by globalization, digital transformation, and changing value orientations among young people, highlights the necessity of a philosophical analysis of the processes involved in the formation of social responsibility. Under conditions of axiological pluralism, the importance of stable spiritual and moral foundations capable of preserving cultural identity, civic solidarity, and social stability becomes increasingly evident. Consequently, the problem of developing social responsibility among university students extends beyond the scope of pedagogy and psychology and should be regarded as one of the central issues of contemporary social philosophy.

Thus, the social responsibility of university students should be understood as an integrative philosophical category reflecting the level of development of value consciousness, the capacity for free moral choice, and awareness of one's role in social development. The axiological approach reveals the internal mechanisms underlying the formation of responsibility by interpreting it as the result of mastering universal humanistic values and the spiritual experience accumulated by culture. Accordingly, further development of social philosophy should focus on investigating the mechanisms through which value consciousness is transformed under conditions of global social change, as well as on identifying new philosophical foundations for fostering the social responsibility of young people as one of the essential prerequisites for the sustainable development of contemporary society.

References

1. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1968.
3. Ibn Sino, Abu Ali. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. – Toshkent: Fan, 1971.
5. Ahmad Yassaviy. Devoni hikmat. – Toshkent: Navro‘z, 2018.
6. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2011.
7. Hegel G.W.F. Elements of the Philosophy of Right / Ed. A.W. Wood; trans. H.B. Nisbet. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
8. Kant I. Groundwork of the Metaphysics of Morals / Ed. and trans. M. Gregor, J. Timmermann. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
9. Levinas E. Totality and Infinity: An Essay on Exteriority. – Pittsburgh: Duquesne University Press, 1969.
10. Jonas H. The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age. – Chicago: University of Chicago Press, 1984.
11. Scheler M. Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values: A New Attempt toward the Foundation of an Ethical Personalism. – Evanston: Northwestern University Press, 1973.
12. Frankl V.E. Man’s Search for Meaning. – Boston: Beacon Press, 2006.
13. Schwartz S.H. An overview of the Schwartz theory of basic values // Online Readings in Psychology and Culture. – 2012. – Vol. 2, No. 1.
14. UNESCO. Rethinking Education: Towards a Global Common Good? – Paris: UNESCO, 2015.
15. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO, 2017.

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РУХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Медве Максим Олександрович,

викладач фізичної культури

Фахового коледжу

Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Рухова активність є невід'ємною складовою повноцінного розвитку особистості, оскільки забезпечує не лише зміцнення фізичного здоров'я та розвиток основних фізичних якостей, а й сприяє формуванню волевих, емоційних і соціальних якостей. У процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності формується досвід виконання різноманітних рухових дій, розвивається здатність оцінювати й контролювати власні фізичні можливості, долати труднощі, дотримуватися правил безпечної поведінки та конструктивно взаємодіяти з іншими. Водночас результативність фізичного виховання визначається не лише рівнем фізичної підготовленості, а й здатністю особистості свідомо використовувати набуті рухові знання, уміння та навички в повсякденному житті. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування рухової компетентності як інтегрованої характеристики особистості, що охоплює руховий досвід, фізичні якості, мотиваційно-ціннісне ставлення до фізичної активності та готовність до самостійної рухової діяльності.

Формування рухової компетентності потребує цілеспрямованої організації фізкультурно-оздоровчої діяльності з урахуванням вікових, індивідуальних і психофізіологічних особливостей. Важливо не лише забезпечити достатній обсяг рухової активності, а й створити педагогічні умови, за яких фізичні вправи набувають для здобувачів освіти особистісного значення та сприяють формуванню стійкої потреби в руховій активності. Такий підхід передбачає використання різноманітних форм і засобів фізичного виховання, поступове ускладнення рухових завдань, підтримку позитивної мотивації, розвиток самостійності та здатності оцінювати й регулювати власне фізичне навантаження.

У контексті окресленої проблеми передусім звернемося до розкриття сутності рухової компетентності, визначення її змісту та ролі у фізичному розвитку особистості.

Рухова компетентність згідно Державного стандарту дошкільної освіти – одна із ключових компетентностей для дошкільної освіти, яка полягає у «здатності дитини до самостійного застосування життєво необхідних рухових умінь та навичок, фізичних якостей, рухового досвіду в різних життєвих ситуаціях» [3]. Результат сформованої компетентності – «задоволення природної потреби у руховій активності, що забезпечує оптимальний рівень фізичної працездатності, засвоєння та використання елементарних знань у галузі фізичної

культури, сформованість умінь і навичок для вирішення рухових завдань у різних життєвих ситуаціях» [3].

Формування рухової компетентності дітей дошкільного віку передбачає цілеспрямовану організацію фізкультурно-оздоровчої діяльності, спрямованої не лише на розвиток фізичних якостей і вдосконалення рухових умінь та навичок, а й на формування позитивного ставлення до рухової активності та здорового способу життя. З огляду на це фізкультурно-оздоровча робота має реалізовуватися за взаємопов'язаними напрямками, що забезпечують комплексний розвиток рухового, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового та здоров'язбережувального компонентів рухової компетентності. Передусім важливим є забезпечення фізичного розвитку та зміцнення здоров'я шляхом оптимізації рухового режиму, організації ранкової гімнастики, динамічних пауз, фізкультурних занять, рухливих ігор і прогулянок на свіжому повітрі. Водночас формування рухової компетентності потребує розвитку в дітей усвідомленого ставлення до власного здоров'я, розуміння значення фізичної активності та поступового формування відповідних здоров'язбережувальних звичок [2, с.315].

Важливим напрямом є інтеграція рухової активності в різні види дитячої діяльності та повсякденне життя, що створює можливості для практичного застосування набутих рухових умінь у різноманітних ситуаціях. Рухові завдання, рухливі ігри та фізичні вправи можуть органічно поєднуватися з пізнавальною, мовленнєвою, творчою та іншими видами діяльності, підвищуючи їхню емоційну привабливість і забезпечуючи природну потребу дошкільників у русі. Не менш значущою є індивідуалізація фізичного виховання, яка передбачає врахування вікових, фізичних та психоемоційних особливостей дітей, рівня їхньої рухової підготовленості й темпів індивідуального розвитку. Важливою складовою формування рухової компетентності є також забезпечення психоемоційного благополуччя, зокрема через використання дихальних вправ, елементів йоги, сенсорної гімнастики, релаксаційних технік та арт-рухотерапії. Окремого значення набуває співпраця з батьками, оскільки узгодженість підходів закладу дошкільної освіти та сім'ї сприяє підтриманню оптимального рухового режиму дитини й закріпленню здоров'язбережувальних навичок у повсякденному житті.

Реалізація окреслених напрямів потребує створення відповідного освітньо-розвивального середовища, яке стимулюватиме природну потребу дитини в руховій активності та забезпечуватиме можливості для самостійного використання набутих рухових умінь. З цією метою доцільно облаштовувати спортивні осередки, сенсорні доріжки, міні-спортивні комплекси та інші простори, доступні для різних форм рухової діяльності. Результатом систематичної та цілеспрямованої роботи має стати не лише підвищення рівня фізичної підготовленості, а й сформованість здатності дитини свідомо використовувати руховий досвід, виявляти інтерес до фізичної активності, регулювати власне фізичне навантаження, дотримуватися здоров'язбережувальної поведінки та переносити набуті вміння у повсякденні життєві ситуації. Саме така спрямованість фізкультурно-оздоровчої діяльності

забезпечує цілісне становлення рухової компетентності дитини дошкільного віку [2, с.315].

Раціональна організація рухової активності в умовах школи та сім'ї є важливою передумовою зміцнення здоров'я дітей молодшого шкільного віку, підвищення функціональних можливостей їхнього організму та запобігання виникненню низки захворювань. Водночас систематична рухова діяльність має значний рекреаційний і виховний потенціал, сприяючи не лише фізичному розвитку школярів, а й формуванню позитивного ставлення до фізичної активності та здорового способу життя [1, с.11].

Беремо до уваги той факт, що рівень рухової активності дітей молодшого шкільного віку зумовлюється не лише віковими, статевими особливостями, типом вищої нервової діяльності чи сезонними чинниками, а значною мірою залежить від змісту та організації фізичного виховання. За результатами педагогічних спостережень, важливе значення мають здатність педагога раціонально організовувати заняття фізичною культурою, добирати відповідні засоби, форми й методи, а також ефективно керувати руховою діяльністю дітей у навчальний і позанавчальний час. Особливої уваги, на думку М. Байдюка та співавторів, потребують учні першого класу, оскільки перехід від переважно ігрової діяльності дошкільника до тривалого сидіння під час шкільного навчання супроводжується істотним скороченням обсягу рухової активності. Це актуалізує необхідність цілеспрямованої організації рухового режиму школярів з урахуванням характеру їхньої навчальної діяльності та вікових потреб у руховій активності.

Недостатній обсяг рухової активності, за висновками дослідників, негативно позначається на функціональному стані організму, фізичному розвитку, працездатності та загальному самопочутті молодших школярів. Гіпокінезія може супроводжуватися зниженням темпів розвитку сили, швидкості, спритності, витривалості та координаційних здібностей, виникненням порушень постави, а також зниженням адаптаційних можливостей організму. Особливо важливим є забезпечення достатнього рівня щоденних рухових навантажень у період переходу від дошкільної до систематичної шкільної освіти. У цьому контексті автори акцентують на необхідності спільних зусиль школи та сім'ї, спрямованих на оптимізацію рухового режиму дітей. Ефективним засобом компенсації дефіциту рухової активності вони визначають раціонально організоване фізичне виховання та оздоровчу роботу, зокрема додаткові заняття фізичною культурою в позаурочний час із використанням дозованих фізичних вправ, дібраних відповідно до віку та рівня фізичної підготовленості дітей. Раціональне поєднання різних форм і видів фізкультурної діяльності, на думку дослідників, дає змогу забезпечити оптимальний щоденний обсяг рухової активності та створити необхідні передумови для фізичного розвитку й зміцнення здоров'я учнів початкової школи [1, с.12-13].

Проблема формування рухової компетентності набуває особливої значущості й у період підліткового та юнацького віку, коли відбуваються суттєві фізіологічні, психологічні та соціальні зміни, що впливають на характер рухової

активності та ставлення молоді до фізичної культури. На цьому етапі поступово зростає роль самостійності у виборі форм рухової діяльності, усвідомлення особистої відповідальності за власне здоров'я та фізичний стан. Водночас навчальне навантаження, тривале перебування в сидячому положенні, збільшення часу, проведеного з цифровими пристроями, та недостатня мотивація до систематичних занять фізичними вправами можуть зумовлювати скорочення обсягу щоденної рухової активності. За таких умов формування рухової компетентності має передбачати не лише вдосконалення фізичних якостей і рухових умінь, а й розвиток здатності самостійно планувати рухову діяльність, визначати оптимальний рівень фізичного навантаження, контролювати власний фізичний стан та усвідомлено використовувати фізичну активність як засіб підтримання здоров'я і працездатності. Вагомістю набуває також формування стійкої внутрішньої мотивації до рухової активності, що ґрунтується на розумінні її особистісної цінності та практичної значущості в повсякденному житті.

Відтак організація фізкультурно-оздоровчої діяльності молоді має ґрунтуватися на принципах свідомості, добровільності, індивідуалізації та практичної спрямованості, забезпечуючи можливість вибору доступних і привабливих форм рухової активності відповідно до інтересів, фізичних можливостей та потреб особистості. Поряд із традиційними заняттями фізичною культурою доцільним є використання спортивно-ігрової діяльності, фітнесу, рекреаційних форм рухової активності, туристично-краєзнавчої роботи, оздоровчих вправ та інших видів фізичної активності, які можуть підтримувати стійкий інтерес до занять. Важливо, щоб молода людина не залишалася пасивним виконавцем запропонованих педагогом вправ, а поступово набувала досвіду самостійного визначення цілей, планування фізичних навантажень, оцінювання власних результатів та коригування рухової діяльності. Такий підхід сприяє переходу від організованої фізкультурної діяльності до самостійної практики здоров'язбереження та забезпечує практичне виявлення рухової компетентності у повсякденному житті. Отже, на етапі молодості важливо сформувати не лише достатній рівень фізичної підготовленості, а й готовність підтримувати оптимальну рухову активність упродовж життя, що є важливою складовою здорового способу життя та особистісного благополуччя.

Отже, рухова компетентність – це інтегрована характеристика особистості, що охоплює сукупність рухових знань, умінь і навичок, фізичних якостей, рухового досвіду, мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичної активності та здатності свідомо й самостійно застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях для підтримання фізичного здоров'я, працездатності та активного способу життя. Формування рухової компетентності дітей і молоді потребує цілісного педагогічного підходу, у межах якого фізкультурно-оздоровча діяльність поєднується з мотиваційною, виховною та здоров'язбережувальною складовими. Важливими умовами її результативності є наступність між віковими етапами, педагогічно доцільне дозування навантажень, урахування індивідуальних

можливостей, підтримка самостійності та залучення сім'ї й освітнього середовища.

Список літератури

1. Байдюк М.Ю., Маланій В.І., Кузнецова Н.М., Тодераш В.Д. Педагогічні умови і вимоги до організації режиму рухової активності молодших школярів у навчальний та позанавчальний час. *Інноваційна педагогіка*, 2020. Вип.22. Том 4. С.11-15.

2. Кравець Н., Захарасевич Н. Сучасні підходи до організації фізкультурно-оздоровчої роботи в ЗДО. *Актуальні питання гуманітарних наук. Серія: Педагогіка*, 2025. Вип. 83. Том 2. С.309-318.

3. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

ВПЛИВ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТА МЕХАНІЧНИХ ДОМІШОК НА ДИСПЕРСНІСТЬ РОЗПИЛУ У ВІДЦЕНТРОВИХ ДИСКОВИХ СИСТЕМАХ

Микитенко Максим

доктор філософії (PhD)

Київський національний університет
будівництва і архітектури

Сучасний етап розвитку промислових технологій захисту повітряного басейну та очищення газових викидів вимагає постійного вдосконалення апаратів мокрого пиловловлення.

Традиційні форсункові системи, попри своє поширення, мають критичний експлуатаційний недолік — схильність до швидкого забивання внутрішніх робочих отворів при використанні технічної води чи оборотних суспензій, насичених мінеральними домішками. Це зумовлює стійку доцільність переходу до відцентрових дискових розпилювачів, які здатні забезпечувати високоефективне й стабільне диспергування рідини в умовах складних гідродинамічних режимів.

Науковий підхід до інтенсифікації таких процесів ґрунтується на застосуванні ефективної конструктивної комбінації обертового диска та спеціалізованої конусної насадки [1]. Цей вузол виконує функції своєрідного інерційного насоса, де за рахунок комплексного впливу сил тертя та відцентрового прискорення робоче середовище безперервно транспортується до розпилювальних елементів без необхідності створення надлишкового тиску в магістралях. Подібна архітектура значно спрощує загальну схему комунікацій і суттєво підвищує загальну надійність технологічного обладнання. Експериментальні дослідження просторової структури, геометрії та профілю факела розпилу реалізовувалися на спеціалізованому лабораторному стенді. Методологія передбачала фіксацію граничних траєкторій польоту крапель за допомогою спеціальних вологопоглинаючих матеріалів із попередньо нанесеною координатною сіткою, а також детальними інструментальними вимірюваннями в контрольних перерізах факела [3]. Планування експериментальних випробувань за допомогою сучасних математичних методів дозволило забезпечити високу достовірність отриманих закономірностей. Важливим аспектом теоретичного та практичного аналізу є вивчення впливу концентрації твердих механічних домішок на дисперсний склад розпилюваної оборотної води. Доведено, що присутність мікродисперсних включень суттєво інтенсифікує розпад рідинної плівки, призводячи до зростання загальної дисперсності та закономірного зменшення середнього розміру утворених крапель [2]. Зокрема, експериментально зафіксовано ефект локального групування та накопичення твердих часток на поверхні крапель у вигляді специфічних колоній, що відіграє визначальну роль у механізмах ефективного захоплення аерозольних забруднень

із потоку газу. Суттєвий вплив на гідродинаміку процесу справляє і температурний фактор рідини, варіації якого спільно зі змінами внутрішньої в'язкості та поверхневого натягу прямо відображаються на дисперсних характеристиках факела [4]. Для адекватного математичного опису цих закономірностей розпилення суспензій і чистих рідин було використано узагальнені критеріальні залежності, що комплексно враховують весь спектр фізико-хімічних властивостей робочих середовищ. Окрім того, оптимізація режимних параметрів дозволяє мінімізувати гідравлічний опір системи та знизити питомі енерговитрати на транспортування рідини [5].

Отримані результати та узагальнені математичні моделі створюють надійну і всебічно обґрунтовану теоретичну базу для проектування, розрахунку та подальшої оптимізації вискоефективних енергозберігаючих систем мокрого очищення газів на сучасних промислових підприємствах.

Список літератури

1. Зіняк В. В., Ткачук А. Я. Технологія очищення пилу в мокрих скруберах. Технологічний розвиток вентиляційних систем. Випуск 13. 2001. С. 145–151.
2. Oleksandr Liubarets, Maksym Mykytenko, «EVALUATION OF EFFICIENCY AND OPTIMISATION OF CYCLONE-TYPE DUST COLLECTORS WITH A CIRCULAR SPRAY OF REVERSIBLE SUSPENSION FOR GAS PURIFICATION UP TO 250 °C», Innovative Solutions In Modern Science № 3(67), 2025, New York “TK Meganom LLC”, p. 5-54. URL: [https://doi.org/10.26886/2414-634X.3\(67\)2025.1](https://doi.org/10.26886/2414-634X.3(67)2025.1)
3. Гаджієв, Е. Н., Варламов, Є. М. Аналіз дисперсії пилу в аспіраційних системах при виробництві теплоізоляційних матеріалів. Український науково-дослідний інститут екологічних проблем, Харків, 192 с., 2017.
4. Товажнянський Л. Л., Моїсєєв В. Ф., Байрачний В. П., Шапорєв В. П. Інтенсивні апарати зі стабілізованим шаром піни для очищення відхідних газів: монографія. – Харків : НТУ «ХПІ», 2003. – 228 с.
5. Любарєць О.П., Микитенко М.Р., «Систематизація повітро- та газоочисних пристроїв з рідинним середовищем для уловлювання пилу та абсорбції шкідливих забруднень». Вентиляція, освітлення та теплогазопостачання, т. 53, 2025, с. 20-32. URL: <https://doi.org/10.32347/2409-2606.53.20-32>.

РОЛЬ ОМНІПОШУКУ ТА РОЗУМНИХ ФІЛЬТРІВ ДОСТУПНОСТІ У РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Харченко Максим Артурович

здобувач 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 242 Туризм
Хортицька національна академія

Сучасний стан розвитку світового та вітчизняного туристичного ринку характеризується паралельним проходженням двох фундаментальних процесів: глобальної цифровізації та масштабної гуманізації середовища через впровадження принципів безбар'єрності. Забезпечення доступності туристичних послуг для маломобільних груп населення, людей з інвалідністю, осіб літнього віку та ветеранів із тривалими порушеннями здоров'я перетворюється на обов'язкову умову стійкого розвитку індустрії гостинності [3]. Інклюзивність туристичної галузі передбачає поряд із створенням сучасної інфраструктури туризму, також і трансформації та розвитку сучасного туристичного продукту, який б якісно та ефективно впливав на туризм [5].

В умовах сучасних викликів особливого значення набувають стратегічні напрями розбудови смарт-інфраструктури та інклюзивного простору в процесі повоєнного відновлення рекреаційних територій країни. Головним інструментом ліквідації існуючих бар'єрів у туризмі є цифровізація клієнтського сервісу. Вона дозволяє подолати інформаційну ізольованість особливих категорій мандрівників, надаючи їм прозорі дані про рівень інклюзивності destinations. Попри наявність теоретичних напрацювань, механізми інтеграції інклюзивних параметрів у єдині діджитал-платформи (системи омніпошуку) через систему «розумних» фільтрів залишаються недостатньо вивченими.

Традиційні системи онлайн-бронювання та пошуку турів орієнтовані на середньостатистичного споживача і зазвичай містять лінійні фільтри: країна, дата, категорія готелю, тип харчування та бюджет. Для маломобільних груп населення такої інформації критично недостатньо. Відсутність деталізованих даних про фізичну та сенсорну доступність об'єктів створює «інформаційний бар'єр», який часто унеможливорює здійснення подорожі.

Формування безбар'єрного середовища в туризмі має базуватися на комплексному підході, де цифрова доступність виступає первинною ланкою сервісного ланцюжка [1, 2]. Рішенням цієї проблеми є перехід туристичних платформ до технології омніпошуку із інтеграцією інтелектуальних фільтрів доступності. Омніпошук дозволяє агрегувати дані з різних джерел (авіакомпанії, трансферні фірми, готелі, екскурсійні бюро) та миттєво оцінювати їхній інклюзивний статус. Порівняльну характеристику стандартного та інклюзивного цифрового пошуку наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз пошукових туристичних систем

Параметр порівняння	Стандартна пошукова система	Система інклюзивного омніпошуку
Об'єкт фокусування	Економічні та географічні чинники	Специфічні потреби та безпека клієнта
Логіка фільтрації	Лінійна (країна → готель → ціна)	Багаторівнева (за типами інклюзії)
Джерела даних	Власна база даних туроператора	Наскрізні ІТ-екосистеми партнерів
Супровід МГН	За індивідуальним запитом (офлайн)	Автоматизоване бронювання сервісів
Врахування стандартів	Загальні комерційні правила	Міжнародний стандарт ISO 21902:2021 [4]

Джерело: розробка автора на основі [3,4]

Проектування розумних фільтрів доступності в межах сучасного омніпошуку має спиратися на концепцію універсального дизайну та вимоги міжнародного стандарту ISO 21902:2021 [4]. Запропоновано будову інтелектуального фільтра, що розподіляється на чотири автономні блоки:

1. Фізична безбар'єрність: ширина дверних отворів (від 80 см), наявність пандусів із нормативним кутом нахилу або підйомників, відсутність порогів у номері, спеціально обладнана душова кабіна з поручнями та відкидним сидінням, доступність басейнів та пляжної зони, тощо.

2. Сенсорна доступність: наявність навігації та меню шрифтом Брайля, дулювання звукових сигналів світловими індикаторами (у ліфтах та номерах), наявність текстових або сурдоперекладацьких QR-кодів на екскурсійних локаціях, тощо.

3. Ментал-френдлі сервіс (для осіб з РАС та когнітивними порушеннями): маркування готелів із низьким рівнем шуму (наявність «тихих зон»), доступність електронних «соціальних історій» для візуальної підготовки до подорожі, персонал, що пройшов тренінги з інклюзивної комунікації, тощо.

4. Логістична безбар'єрність: автоматичний вибір авіарейсів із послугою супроводу в аеропорту (WCHC/WCHR), бронювання спеціалізованого трансферу з рампою чи гідропідйомником, тощо.

Впровадження такої системи забезпечує високий соціально-економічний ефект. З одного боку, маломобільні туристи отримують можливість самотійно, без ризику та додаткових узгоджень, конструювати безпечний турпродукт. З іншого боку, туристичні підприємства залучають новий, раніше ізольований сегмент платоспроможних клієнтів, що суттєво підвищує лояльність до бренду та капіталізацію бізнесу. Цифровізація клієнтського сервісу є ключовим чинником трансформації традиційного туризму в інклюзивний. Інтеграція розумних фільтрів доступності в системи омніпошуку дозволяє повністю нівелювати інформаційну асиметрію на ринку послуг.

Список літератури

1. Омельчак Г. В. Цифрова доступність при формуванні безбар'єрного

середовища в туризмі. *International Science Journal of Management Economics & Finance*. 2024. 3(2). С. 46–55. URL: https://www.researchgate.net/publication/379500901_Cifrova_dostupnist_pri_formuvanni_bezbar'ernogo_seredovisa_v_turizmi

2. Юхновська Ю. О., Риженко О. М., Омельчак Г. В. Напрями формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю: теоретичні аспекти. *Review of transport economics and management*. 2023. Iss. 10(26). С. 60–68. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/092c/c7596560c015bd85d026c894ca531fafbcc5.pdf>

3. Омельчак Г. В. Стратегічні напрями розбудови смарт-інфраструктури та інклюзивного простору в процесі повоєнного відновлення санаторно-курортного комплексу України. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2025. URL: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/2317/2167>

4. ISO 21902:2021. Tourism and related services - Accessible tourism for all - Requirements and recommendations. International Organization for Standardization. 2021. 114 p. URL: <https://www.iso.org/standard/72126.html>

5. Кондрацька Л. Стан та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. No2(20). 2024. <https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/9123/9172>

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ У РОЗВИТОК ФІЗИКИ

Надєєва Катерина

Вчитель фізики та астрономії II категорії
Херсонський багатoproфільний ліцей №20, Україна

1. Історичні передумови розвитку фізичної науки в Україні

У 1631 р. у Києві митрополитом Петром Могилою було відкрито Києво-Могилянську академію. Вона стала одним із важливих осередків освіти й поширення природничих знань на українських землях [2] .

Петров Василь Володимирович (1761–1834) народився в місті Обояні (нині Курська область). Освіту здобув у Харкові. Його досліди з електрикою та винайдення вольтового стовпа сприяли початку широкого експериментування з електричним струмом. Ці дослідження були важливими для становлення електротехніки та вивчення електричної дуги.[1, 2]

Великі заслуги у розвитку термодинаміки та фізичної хімії належать фізико-хімічній школі, яку сформував Микола Миколайович Бекетов (1827–1911). У 1864 р. він домігся затвердження фізико-хімічного відділу в Харківському університеті. Особливо значною була його науково-дослідна робота та праці учнів у галузі термічних і термохімічних досліджень [2] .

Серед професорів Харківського університету, які працювали в галузі термохімії та хімічної термодинаміки, вирізнявся Петро Петрович Хрущов (1849–1909). У своїх працях він використовував теоретичні положення термодинаміки для вивчення хімічних рівноваг, приділяючи увагу важливим проблемам, зокрема осмотичному тиску та властивостям розчинів [2] .

Важливий внесок у розвиток електротехніки зробив Микола Миколайович Бенардос (1842–1905), вихованець Київського університету. У 1882 р. він запропонував спосіб з'єднання металів безпосередньо дією електричного струму — електродугове зварювання. Його роботи також сприяли розвитку технологій дугового різання металів [2] .

Професор Новоросійського (Одеського) університету Федір Миколайович Шведов досліджував електричні явища та їхній зв'язок зі світловими. У його працях розглядалася аналогія між електричними та світловими явищами, що стало важливим для подальшого розвитку електромагнетизму та електронної оптики [2, 3] .

У 1893 р. викладач Харківського університету О. П. Грушнев підготував магістерську дисертацію «Електромагнітна теорія світла», у якій розглядалися питання електромагнітної природи світлових явищ [2, 3] .

2. Сучасний розвиток фізики в Україні

Українська фізика продовжує розвиватися й сьогодні, попри складні умови. Сучасні наукові установи НАН України працюють у галузях фізики плазми, ядерної фізики, квантових технологій, надпровідності, фізики матеріалів, нанотехнологій та космічної плазми [4].

2.1. Фізика плазми та керований термоядерний синтез

Одним із важливих сучасних напрямів української фізики є дослідження плазми та керованого термоядерного синтезу. У 2025 р. українські наукові установи продовжували роботи з теорії плазми, плазмової електроніки, плазмових технологій, динаміки плазми та космічної плазми. Ці дослідження мають значення для енергетики, матеріалознавства, електроніки та космічних технологій [4].

2.2. Квантові технології та нові матеріали

У сучасній українській фізиці активно розвиваються квантова наука, квантові обчислення, квантова інженерія, сенсорика та дослідження нових квантових матеріалів. У 2025 р. в Україні проводилися наукові заходи, присвячені квантовій науці, а українські дослідники розглядали, зокрема, можливість використання машинного навчання для пошуку нових квантових матеріалів.[4]

2.3. Надпровідність і квантова електроніка

Українська школа низькотемпературної фізики має глибокі традиції. Дослідження надпровідності, магнітних вихорів і мікрохвильових явищ продовжують розвиватися та можуть бути використані у квантових пристроях, надчутливих датчиках, медичній техніці та електроніці [1, 4] .

2.4. Нові композитні матеріали

Серед сучасних українських дослідницьких проєктів є створення вуглець-полімерних композитних матеріалів із підвищеними характеристиками електромагнітного поглинання. Такі матеріали перспективні для електроніки, захисту від електромагнітних завад та сучасних технологічних систем [4] .

2.5. Ядерна фізика та радіаційне матеріалознавство

В Україні продовжуються дослідження в галузях ядерної фізики, атомної енергетики, радіаційної фізики та радіаційного матеріалознавства. Окремий напрям становлять дослідження плазми та керованого термоядерного синтезу. Розвиток цих напрямів допомагає створювати нові матеріали й технології та поглиблювати розуміння фундаментальних фізичних процесів [3, 4] .

3. Новітні відкриття та тенденції світової фізики

Сучасна фізика швидко змінюється. Одним із яскравих прикладів є розвиток квантових технологій. У 2025 р. Нобелівську премію з фізики присудили Джону Кларку, Мішелю Деворе та Джону Мартінісу за відкриття макроскопічного квантово-механічного тунелювання та квантування енергії в електричному ланцюзі. Це показало, що квантові ефекти можна досліджувати в системах,

достатньо великих для безпосереднього експериментального вивчення, і сприяє розвитку майбутніх квантових технологій [5] .

Отже, сучасна фізика поєднує фундаментальні дослідження з практичними технологіями: від квантових комп'ютерів і надпровідників до плазмових установок, нових матеріалів та космічних досліджень [4, 5] .

4. Значення внеску українських учених

Історія української фізики демонструє спадкоємність наукових ідей. Дослідження електрики, термодинаміки, електромагнетизму та зварювання, започатковані або розвинені вченими минулих століть, стали основою для багатьох сучасних технологій. Сьогодні українські фізики продовжують працювати над актуальними проблемами — від плазми й ядерної фізики до квантових технологій та нових матеріалів [2, 4] .

Внесок українських учених у фізику є важливою частиною світової історії науки. Збереження пам'яті про наукові школи минулого та підтримка сучасних дослідників створюють основу для подальших відкриттів [2, 6] .

Список літератури

1. Чолпан П. П. Основи фізики. — Київ : Вища школа, 1995. — 489 с.
2. Кордун Г. Г. Історія фізики. — Київ : Вища школа, 1974. — 221 с.
3. Бушок Г. Ф., Венгер Є. Ф. Курс фізики. Оптика. Фізика атома і ядерна фізика. — Київ : Либідь, 2001. — 460 с.
4. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2024–2025 рр. / Відп. ред. засідання Президії НАН України. — Київ : Академперіодика, 2025. — 320 с.
5. The Nobel Prize in Physics 2025 [Електронний ресурс] // NobelPrize.org. — 2025. — Режим доступу: <https://www.nobelprize.org/prizes/physics/>
6. Довгий С. О., Морозов В. В. Нариси з історії розвитку академічної науки в Україні. — Київ : Наукова думка, 2022. — 215 с.

Scientific publications

MATERIALS

The XXXV International Scientific and Practical Conference
«Scientific dialogue: theory, methodology, and practical application»

Sofia, Bulgaria
(August 31 – September 02, 2026)